

YMPÄRISTÖRIKOSKATSAUS 2020

1. SISÄLLYSLUETTELO

2.

1. JOHDANTO	5
2. VALVONTAVIRANOMAISTEN YHTEISTYÖ	6
3. POLIISIAMMATTIKORKEAKOULUN JÄRJESTÄMÄ YMPÄRISTÖRIKOSKOULUTUS.....	8
4. RIKOSHYÖDYN MÄÄRITTÄMISEEN LIITTYVIÄ KYSYMYKSIÄ	9
5. POLIISIN KANSAINVÄLINEN VIRKA- JA OIKEUSAPU YMPÄRISTÖRIKOSASIOISSA	10
6. YMPÄRISTÖRIKOKSIIN LIITTYVIÄ UHKAKUVIA.....	10
6.1. Tilanne Suomessa	10
6.2. Tilanne kansainvälisesti	11
7. KANSAINVÄLINEN TOIMINTA.....	16
7.1. Kansainvälinen viranomaisyhteistyö.....	16
7.2. Eurojust ja ympäristörikokset	16
7.3. Kansainvälinen valvontaoperaatio -30 Days at Sea.....	17
8. KANSAINVÄLISET YMPÄRISTÖSOPIMUKSET JA KOTIMAINEN YMPÄRISTÖRIKOSLAINSÄÄDÄNTÖ	18
8.1. Ympäristörikoksia koskevat kansainväliset sopimukset	18
8.2. Euroopan unionin ympäristörikoslainsäädäntö.....	18
8.3. Suomen ympäristörikoslainsäädäntö	19
8.4. Viimeisimmät muutokset Euroopan unionin ja Suomen ympäristölainsäädännössä.....	19
9. VALVONTA	22
9.1. Ympäristölainsäädännön valvonta	22
9.1.1. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen sekä kunnan ympäristösuojeluviranomaisten tehtävät.....	22
9.1.2. Suomen ympäristökeskuksen tehtävät.....	24
9.1.3. Turvallisuus- ja kemikaaliviraston tehtävät	25
9.2. Poliisi	25
9.2.1. Poliisin tehtävät.....	25
9.3. Rajavartiolaitos	25
9.3.1. Rajavartiolaitoksen tehtävät	25
9.3.2. Hallinnollinen öljypäästömaksu	27

9.3.3.	Rikosoikeudelliset seuraamukset ja hallinnollinen öljypäästömaksu	28
9.3.4.	Merellisten ympäristöonnettomuuksien torjunnan johtovastuu Rajavartiolaitokselle	29
9.4.	Tulli	29
9.4.1.	Tullin tehtävät.....	29
9.4.2.	Uhanalaisten eläin- ja kasvilajien tuonnin, viennin ja kauttakuljetuksen valvonta	30
9.4.3.	Vaarallisten aineiden ja säteilevien kuljetusten valvonta.....	30
9.4.4.	Otsonikerrosta heikentävien aineiden ja fluorattujen kasvihuonekaasujen valvonta	30
9.4.5.	Kansainvälisten jätesierrojen valvonta	31
9.5.	Syyttäjävirsto	32
10.	VIRANOMAISTEN TIETOOIN TULLEET YMPÄRISTÖRIKOKSET	33
10.1.	Rikoslain ympäristörikokset.....	33
10.2.	Ympäristön turmeleminen RL 48 luku 1 §.....	33
10.2.1.	Törkeä ympäristön turmeleminen RL 48 luku 2 §	36
10.2.2.	Ympäristörikkomus RL 48 luku 3 §.....	37
10.2.3.	Tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen RL 48 luku 4 §	38
10.2.4.	Luonnonsuojelurikos RL 48 luku 5 §	38
10.2.5.	Törkeä luonnonsuojelurikos RL 48 luku 5 a§	39
10.2.6.	Rakennussuojelurikos RL 48 luku 6 §.....	39
10.3.	Rikoslain luonnonvararikokset.....	39
10.3.1.	Metsästysrikos RL 48 a luku 1 §	40
10.3.2.	Törkeä metsästysrikos RL 48	41
10.3.3.	Kalastusrikos RL 48 a luku 2 §	43
10.3.4.	Metsärikos ja puutavararikos (RL 48 a luku 3 ja 3 b §)	43
10.3.5.	Laittoman saaliin kätkeminen ja törkeä laittoman saaliin kätkeminen (RL 48 a luku 4 ja 4 a §)	43
10.4.	Ympäristöön liittyvät rikoslain terveyttä ja turvallisuutta vaarantavat rikokset	43
10.4.1.	Terveysrikos, terveyden vaarantaminen ja törkeä terveyden vaarantaminen (RL 44 luku 1 § sekä 34 luku 4 ja 5 §).....	44
10.4.2.	Räjähderikos ja radioaktiivisen aineen hallussapitorikos (RL 44 luku 9 - 11 ja 12 a §).....	45
10.4.3.	Varomaton käsittely RL 44 luku 12 §	46
10.4.4.	Vaarallisten aineiden kuljetusrikos RL 44 luku 13 §.....	46

10.5. Vesilain vastaiset menettelyt	47
10.6. Muita lakeja koskevat rikokset.....	47
10.6.1. Jätelain rikkominen	50
10.6.2. Havaitut öljypäästöt ja määrätyt öljypäästömaksut	50
10.6.3. Alusöljypäästöjen esitutkinta	51
10.7. Ympäristörikosten määristä syyttäjillä ja tuomioistuimissa.....	54
10.8. Esitutkintaviranomaisen tietoon tulleet sekä syyteharkintaan siirtyneet ympäristörikokset.....	56
11. LOPPUARVIOINTI.....	58

Kansikuva: Järvimaisemaa Kuusamosta, kuvaaja Silja Hallenberg

1. JOHDANTO

Ympäristörikoskatsauksessa on esitetty poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen tietoon tulleet ympäristörikokset rikosnimikkeittäin vuosilta 2015 - 2019. Ympäristörikostilastot perustuvat siihen, millä rikosnimikkeellä tapausta on tutkittu esitutkintavaiheessa. Jos asia etenee syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn, rikosnimike on voinut muuttua. Katsauksessa esitetään myös esimerkkitapauksia ympäristörikoksista eri rikosnimikkeellä sekä esitutkintaviranomaisen että tuomioistuimen tilastot.

Esitutkintaviranomaisten kirjaamien rikoslain luvussa 48 tarkoitettujen ympäristörikosten- ja rikoslain 48 a luvun luonnonvararikosten määrä on vuonna 2019 ollut kokonaisuutena pienempi vuoteen 2018 verrattuna, mutta vuotta 2019 ei voida pitää kuitenkaan erityisen poikkeavana määriltään. Rikoslain 44 luvun terveyttä ja turvallisuutta vaarantaviin rikoksiin sisältyy tekoja, joilla voi olla huomattavia vaikutuksia ympäristöön, näiden rikosten määrä vuonna 2019 lisääntyi selvästi. Ympäristörikoksiin luokitellut vähäisemmät rikkomustasoiset rikokset vähentyivät vuonna 2019. Kokonaisuutena voidaan todeta, että ympäristörikoksiksi luokiteltujen rikosten määrä vuonna 2019 laski edelliseen vuoteen verrattuna. Lukujen 48, 48 a ja 44 ympäristöön liittyvistä rikoksista siirtyy syyttäjille vuosittain noin kolmannes.

Ympäristövalvonta- ja esitutkintaviranomaiset ovat yhteistoiminnassa toteuttaneet ympäristörikostorjunnan strategiaa ja toimenpideohjelmia. Ympäristöministeriön johtama toimeenpanotyöryhmä seuraa toimenpideohjelman toteutumista. Ympäristörikosten torjuntaa toteuttavista viranomaisista vuonna 2016 muodostetut alueelliset yhteistyöryhmät kattavat koko valtakunnan alueen ja toiminta on vakiintunutta. Ympäristörikostorjunnan yhteistyöryhmiä on muodostettu myös teemakohtaisesti ja alueellisilla yhteistyöryhmillä on keskinäistä yhteistoimintaa. Yhteistyöryhmissä on kehitetty viranomaisten välistä yhteistyötä ja tiedonvaihtoa, järjestetty yhteisiä koulutustilaisuuksia sekä suunniteltu ja toteutettu yhteisiä operatiivisia projekteja. Ennalta suunniteltujen yhteisten operatiivisten projektien johdosta on voitu paljastaa uusia ympäristörikoksia, jotka eivät muutoin olisi tulleet viranomaisen tietoon. Koska ympäristörikokset ovat suurelta osin piilorikollisuutta, viranomaisten tehostunut paljastava yhteistoiminta on ollut tuloksellista ympäristörikosten selvittämiseksi.

Eri organisaatioiden viranomaisista muodostettu Kansallinen ympäristörikosten seurantaryhmä tuottaa tilannekuvaa Suomen ympäristörikollisuudesta. Seurantaryhmä on laatinut vuosittaisen raporttinsa 1997 alkaen ja Interpolille 1998 alkaen. Suomen ympäristörikostorjunnan kehittämistä, seuranta ja vuosiraportointia viranomaisyhteistyössä on kansainvälisestikin pidetty hyvänä käytänteenä ja malliesimerkkinä. Vuosien myötä seurantatyöryhmä on esittänyt lukuisia ympäristörikostorjunnan tehostamiseen, lainsäädännön ja viranomaisyhteistyön kehittämiseen liittyviä suosituksia, jotka ovat käytännössä myös toteutuneet. Muun muassa kansallisen ympäristörikostorjunnan strategian laatiminen on ollut yhtenä seurantaryhmän suosituksena, joka on sittemmin myös toteutunut.

Kansallisen ympäristörikosten seurantaryhmän puheenjohtajana toimii poliisitarkastaja Arto Hankilanoja Poliisihallituksesta ja sihteerinä rikoskomisario Riku Lindqvist Keskusrikospoliisista. Ryhmän muita jäseniä ovat poliisitarkastaja Juha Tuovinen sisäministeriöstä, Katariina Paakkanen oikeusministeriöstä, hallitussihteerit Tia Laine-Ylijoki-Laakso ympäristöministeriöstä, tulliyli-tarkastaja Tarja Koskenlaakso Tullin rikostorjunnasta, rajavartioliitarkastaja Silja Hallenberg sisäministeriön rajavartio-osastolta, erikoissyyttäjä Heidi Nummela Suomen Syyttäjälaitoksesta, Etelä-Suomen alueelta, ylitarkastaja Hannele Nikander Suomen ympäristökeskuksesta, Jonna Lahdelma Hämeen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksesta sekä Heikki Holopainen Pohjois-Karjalan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksesta.

2. VALVONTAVIRANOMAISTEN YHTEISTYÖ

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset ja kuntien ympäristönsuojeluviranomaiset tekevät säännöllistä valvontayhteistyötä, koska kyseessä olevien viranomaisten tehtävät ovat samankaltaisia ja osin rinnakkaisia. Ympäristöviranomaiset, poliisi, Rajavartiolaitos, Tulli ja pelastusviranomaiset tekevät yhteistyötä ympäristöasioissa yhteistyöryhmissä sekä tapauskohtaisesti.

Viime vuosina Tullin tutkittavina on ollut laajempia luonnonsuojelurikosten sarjoja. Näiden tapaus-ten tutkinnan yhteydessä on selkeästi korostunut viranomaisyhteistyön tarve ympäristöministeriön, Suomen ympäristökeskuksen, elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten ja Tullin kesken. Tätä yhteistyötä tullaan jatkossa tiivistämään ja kehittämään. Ympäristöministeriön, Suomen ympäristökeskuksen ja elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten rooli asiantuntijana kytkeytyy kulloinkin tutkittavana olevan rikoksen eri vaiheisiin useissa kohdissa. Tullin rooli on koota esitutkinnan, syyt-täjäyhteistyön ja kansainvälisen tutkintayhteistyön osaaminen esitutkintaketjussa. Tämän vuoksi säännöllisen tietojenvaihdon ja koulutusyhteistyön kehittäminen on tarpeellista erityisesti koska kansainväliset rikollisuusilmiöt näkyvät Suomessa entistä nopeammin.

Tulli toimii osana Euroopan unionin tullijärjestelmää ja on siten valvontaviranomainen tavaroiden maahantuonnin-, maastaviennin sekä kauttakuljetuksen osalta. Näin ollen on luonnollista, että Tulli tekee säännöllistä valvonta- ja esitutkintayhteistyötä eri ympäristöviranomaisten kanssa. Erityisesti kansainvälisten jätesierrojen valvonnassa Tullin ja Suomen ympäristökeskuksen yhteistyö on avain- asemassa laittomien kansainvälisten jätesierrojen paljastamiseksi ja torjumiseksi. Vuoden 2017 alus- ta käyttöön otetun kansallisen tarkastussuunnitelman myötä kansainvälisten jätesierrojen valvontaan osallistuvat entistä enemmän myös muut valvontaviranomaiset, kuten elinkeino- liikenne- ja ympä- ristökeskukset, kunnan ympäristönsuojeluviranomaiset sekä poliisi. Myös luvanvaraisten eläinten – ja kasvien sierrojen valvonnassa sekä esitutkintaan siirtyneissä tapauksissa Tullin ja Suomen ympä- ristökeskuksen yhteistyö on tärkeässä roolissa, jotta luvattomia ja laittomia sierroja voidaan selvittää sekä torjua.

Öljypäästövalvonnassa viranomaisten välinen yhteistyö on ensiarvoisen tärkeää. Rajavartiolai- tos tekee yhteistyötä poliisin, Suomen ympäristökeskuksen ja Liikenne- ja viestintäviraston (Trafi- com) kanssa öljypäästövalvonnassa niin hallinnollisen öljypäästömaksun määrittämisen perusteiden selvittämisessä kuin öljypäästöön liittyvässä rikosoikeudellisessa esitutkinnassakin. Valvontaviran- omaisten välinen yhteistyö on ensiarvoisen tärkeää, huomioiden että Rajavartiolaitoksesta tuli vuo- den 2019 alusta lukien johtava valvontaviranomainen aluksista veteen menevissä päästöissä meri- alueilla. Samalla Rajavartiolaitokselle siirtyi vastuu huolehtia alusöljy- ja aluskemikaalivahinkojen torjunnasta Suomen aluevesillä ja talousvyöhykkeellä. Nykyisellään Rajavartiolaitos päättää myös alusten suojapaikkaan ohjaamisesta ja laatii sitä koskevat suunnitelmat yhteistyössä Traficomien, Suomen ympäristökeskuksen ja Väyläviraston kanssa.

Kuva 1. Soranottoalueella esitutkinnassa otettu valokuva, kuvaaja Keskusrikospoliisi

3. POLIISIAMMATTIKORKEAKOULUN JÄRJESTÄMÄ YMPÄRISTÖRIKOSKOULUTUS

Teksti: Kari Koppanen, ylikonstaapeli, Poliisiammattikorkeakoulu

Vuosille 2015-2020 laadittu ympäristörikostorjunnan strategia ja toimenpideohjelma ovat saamassa jatkoa. Tavoitteena on jatkossakin mm. valtakunnallisen ja alueellisen tason toimialarajat ylittävä ympäristörikostorjunnan viranomaisyhteistyön kehittäminen. Poliisiammattikorkeakoulu (POLAMK) toteutti vuosina 2017-2019 seitsemän ympäristökoulutusseminaaria. Vuonna 2019 toteutetun seminaarin aiheina olivat muun muassa todistajana toimiminen oikeudessa, konkurssipesien vastuut, nykyaikaisten maatalojen toiminnan riskit ja uhkaavan asiakkaan kanssa toimiminen. Seminaarit toteutettiin videoyhteyden avulla ja osallistujat kokoontuivat alueellisesti perustettuihin ympäristöryhmiin. Palaute seminaarien sisällöistä ja asiantuntijaluennoista oli erittäin positiivista. Kaikkien seminaarien aineistot on tallennettu ja luettavissa Ympäristöministeriön Ympäristöririkokset-sivulta.

Näiden seitsemän seminaarin sisältö vastasi hyvin siihen koulutustarpeeseen ja koulutusta olisi tarkoituksenmukaista jatkaa esimerkiksi vuosittain järjestettävillä ympäristörikosseminaareilla. POLAMK:ssa järjestetäänkin 19.-20.10.2020 alueellisten ympäristöryhmien verkostoitumisseminaari, jossa verkostoitumisen lisäksi tavoitteena on jakaa hyviä käytänteitä. Kyseessä on kutsuseminaari johon alueryhmät nimeävät osallistujat.

Esitutkintaviranomaisten perustyöstä ja sovellettavasta lainsäädännöstä tullaan jatkossakin kouluttamaan POLAMK:ssa lähiopetuksena. Seuraava Vakavien ympäristörikosten tutkintakurssi toteutetaan 5.-9.10.2020. Kurssi on tarkoitettu lähinnä syyttäjille, tutkinnanjohtajille ja ympäristörikostutkijoille.

4. RIKOSHYÖDYN MÄÄRITTÄMISEEN LIITTYVIÄ KYSYMYKSIÄ

Ympäristörikokset tehdään usein taloudellisin motiivein. Ympäristövelvoitteita ei noudateta, koska niiden arvioidaan tulevan kalliiksi. Sen lisäksi, että rikos ei saa kannattaa, on ympäristörikoksista saadun rikoshyödyn tuomitseminen valtiolle myös ennaltaehkäisevässä mielessä tärkeää. Mahdollisuus laiminlyödä ympäristövelvoitteita ei muodostu tällöin niin houkuttelevaksi.

Rikoshyöty määritetään viranomaisyhteistyössä ympäristörikosasioissa. Rikoksella saadun hyödyn arviointi on kuitenkin vaikeaa ja tuomioistuinkäsittelyssä rikoshyödyn määrä saattaa olla yksi merkittävimmistä kysymyksistä. Rikoshyötynä voidaan tuomita vain rikoksella saatu lisähyöty, sillä rikoshyödyn menettäminen ei ole rangaistus. Hyöty voi olla joko esimerkiksi tulon lisäystä tai syntynyttä säästöä. Rikoksen tuottaman hyödyn laskennassa arvioidaan usein niin sanottua nettohyöty- ja bruttohyötyperiaatteen soveltamista. Tuomioistuin joutuu harkitsemaan, minkälaisia kuluja hyötyä arvioitaessa voidaan ottaa huomioon, jotta vain todellinen hyöty tulisi tuomittua. Rikoksella saatu hyöty on tuomittava aina menetetyksi valtiolle, riippumatta teon vakavuudesta.

Kuva 2. Maaperään haudattu rakennusjätettä, kuvaaja Keskusrikospoliisi.

5. POLIISIN KANSAINVÄLINEN VIRKA- JA OIKEUSAPU YMPÄRISTÖRIKOSASIOISSA

Kansainvälisten virka- ja oikeusapupyyntöjen ja muun tiedonvaihdon osalta Keskusrikospoliisi on vuonna 2019 käsitellyt kansainvälisissä tiedonvaihdossa muutamia ympäristörikoksiin liittyviä virka- ja oikeusapuasioita. Suomen poliisilla on ollut vuonna 2019 Keskusrikospoliisin tutkima rikostutkinta liittyen kansainväliseen laittomaan jätevientiin. Keskusrikospoliisi ja Tulli käyvät tiivistä tiedonvaihtoa yhdessä muiden valtioiden esitutkintaviranomaisten kanssa liittyen ympäristörikollisuuden kansainväliseen tilannekuvaan. Lisäksi INTERPOL ja Europol lähettävät säännöllisesti jäsenvaltioiden lainvalvontaviranomaisille tiedoksi tarkoitettuja ympäristörikoksiin liittyviä ajankohtaisraportteja ja tiedonantoja.

6. YMPÄRISTÖRIKOKSIIN LIITTYVIÄ UHKAKUVIA

6.1. TILANNE SUOMESSA

Suomen ympäristörikollisuuden tilanne on pysynyt tilastollisesti lähes samanlaisena useita vuosia. Vuonna 2019 ympäristörikostapauksia kirjattiin kokonaisuudessa hieman vähemmän kuin vuonna 2018, mutta vuosi 2019 ei poikkea kokonaisuudessa pitkän aikavälin tarkastelussa muista vuosista. Suomeen liittyvät ympäristörikollisuuden uhkakuvat vaihtuvat muuttuvan maailman mukaan. Erityisesti Keski-Euroopassa rajat ylittävä jätteiden kuljetus ja dumpkaus ovat vakavaa ja osittain järjestäytyneen rikollisuuden harjoittamaa toimintaa, jossa tavoitellaan suuria rikoshyötyjä. Mikäli Suomesta ryhdyttäisiin yleisimminkin kuljettamaan esimerkiksi kuorma-autoilla laivaliikenteessä dumpattavaa jätettä ulkomaille (etenkin Baltiaan), olisi kyseessä erityisen huolestuttava uhkakuva, niin Suomen kuin jätevirran kohteena olevan valtionkin näkökulmasta katsottuna. Esitutkintaan ja syyteharkintaan vietyjen paljastettujen laittomien kansainvälisten jätevientitapausten valossa, voidaan päätellä Suomen olevan osana Keski-Euroopan rikosilmiötä.

On ilmeistä, että vain osa ympäristörikoksista tulee esitutkintaviranomaisten tietoon. Arvio ympäristörikosten piilorikollisuudesta perustuu erityisesti lähialuevertailuun Suomen ja naapurimaidemme Ruotsin ja Norjan rikostilastojen välillä. Ruotsissa tilastoidaan enemmän ympäristörikoksia verrattuna Suomeen. On kuitenkin huomioitava, että maiden välillä lainsäädäntö poikkeaa toisistaan, eivätkä tilastoluvut ole suoraan verrannollisia keskenään. Ruotsissa valvontaviranomaisella on muun muassa lakisääteinen velvollisuus ilmoittaa poliisille kaikki rikosepäilyt toisin kuin Suomessa. Silti ruotsalaiset viranomaiset arvioivat, että ympäristörikokset ovat suuressa määrin piiloon jäävää rikollisuutta myös Ruotsissa.

Suomessa marraskuussa 2017 vierailut Euroopan unionin neuvoston alainen GENVAL ympäristörikosten maa-arviotyöryhmä jätti loppuraporttinsa helmikuussa 2018. Kyseisessä raportissa ei todeta, että Suomessa olisi esimerkiksi olemassa sellaisia ympäristörikollisuuden uhkakuvia, jotka olisivat jääneet Suomen viranomaisilta huomiotta.

Suomen kansallinen ympäristörikosten seurantatyöryhmä on jo vuosia nostanut esiin raporteissaan ympäristörikollisuuden alhaisen kiinnijäämisriskin. Yhtenä keskeisenä ympäristörikollisuuden uhkajana torjuntakuvana voidaan pitää sitä, että ympäristörikosten alhainen kiinnijäämisriski lisäisi jatkossa taloudellista voittoa tavoittelevan järjestäytyneesti osana liiketoimintaa toteutetun ympäristörikollisuuden määrää. Alhaisen kiinnijäämisriskin ohella ympäristörikosten osalta on tuomioistuimissa omaksuttu rangaistuskäytäntö, vaikuttaa lievästi. Ympäristön turmelemisesta tuomitaan käytännös-

sä yleisesti päiväsakkoja tai harvoin ehdollista vankeutta. Ehdoton vankeusrangaistus on Suomessa vuoden 1995 rikoslain ympäristörikoksia koskevan muutoksen jälkeen tuomittu vain niin sanotussa Lokapojat -tapauksessa.

6.2. TILANNE KANSAINVÄLISESTI

Maailmanlaajuisesti ympäristörikollisuutta pidetään hyvin merkittävänä rikollisuuden muotona. Ympäristörikollisuuden katsotaan olevan taloudellisesti kolmanneksi suurin rikollisuudenmuoto ase- ja huumerikollisuuden jälkeen. Interpol on arvioinut, että ympäristörikollisuus tuottaa 110–281 miljardia dollaria rikoshyötyä vuosittain.¹ Ympäristörikollisuudessa on usein kansainvälinen yhteys, joten maailmanlaajuisesti kansainvälistä yhteistoimintaa pidetään hyvin tärkeänä.

Ympäristörikollisuuden kansainväliset uhkakuvat saattavat vaikuttaa suomalaisille hyvin etäisiltä. Suomi on hyvinvointivaltio ja Suomen maantieteellinen sijainti jo itsessään poistaa monia ympäristörikollisuuden muotoja. Suomessa ei ole esimerkiksi rikollisuutta puhtaan veden saannin suhteen tai merkittävää rikollisuutta metsän hakkuun suhteen. Kansainvälisesti ympäristörikollisuuden uhat voidaan jakaa Interpolin jaon mukaan: kalastusrikollisuus, metsärikollisuus, jäterikollisuus ja villieläinrikollisuus. Näistä merkittävimpinä rikollisuuden uhkakuvina voidaan Suomessa pitää jäterikollisuutta ja jätteiden hävittämiseen liittyvää rikollista toimintaa. Toistaiseksi ei ole tiedossa, että Suomessa olisi ongelmia muovijäterikollisuuden osalta, mutta yleisesti muovijäterikollisuutta pidetään maailmanlaajuisena uhkakuvana. Kiina lopetti lähes kaiken ulkomaisen muovijätteen tuonnin vuoden 2018 alussa. Kiina oli maailmanlaajuisesti hyvin merkittävä muovijätteen vastaanottaja länsimaiden osalta.² Kun Kiina ei enää ota muovijätettä vastaan, täytyy jätteille saada uusi sijoituspaikka.

Elintarvikkeisiin liittyvä rikollisuus on maailmanlaajuisesti lisääntymässä. Elintarvikkeisiin liittyvää rikollisuutta pidetään piilorikollisuutena, jota ei perinteisin elintarvikeketjun viranomaisvalvonnan keinoin tunnisteta. Elintarvikeketjun rikoksissa lähes aina vaikuttimena on taloudellinen hyöty. Taloudellinen hyöty saavutetaan esimerkiksi, kun tuotteeseen lisätään halvempia raaka-aineita ja se myydään kuitenkin aitona tuotteena. Elintarvikerikollisuudessa voi olla terveysvaara-aspekti. Myös Suomessa on tunnistettu useita elintarvikkeisiin liittyviä rikoksia.

Lintujen keväinen pesintä kiinnostaa myös laittomia toimijoita

Teksti: Jyri Sorvali, tullilylitarkastaja, Tulli

Lintujen kevätpesintä saa liikkeelle myös toimijoita, joiden tavoitteena on hyötyä rahallisesti harvinaisten lajien keräilystä (kasvit ja linnunmunat) maksettavista pimeistä palkkioista. Pohjoisten alueiden ja lajien erityisyys sekä laittomien toimijoiden kiinnostus paikallisia lajeja kohtaan, on tunnistettu myös viranomaispiireissä. Pohjoismaat ovat pyrkineet lisäämään tiedonvaihtoa sekä yleistä tietoisuutta keräilyilmiöön kohdistuvista asioista.

Linnunmunia varastetaan pesistä erityisesti kahdesta syystä. Munia tyhjennetään ja keräillään kokoelmia varten ja myytäväksi. Toiset haudottavat munat eläviksi linnuiksi jalostus- ja harrastetoimintaa varten tai lemmikiksi. Erityisesti keväinen Lappi on houkuttellut kuluneiden vuosien ja vuosikymmenten aikana Suomeen myös kansainvälisiä pesävarkaita. Paljastuneiden tapausten perusteella on ollut yleistä, että linnunmunien keräilijät liikkuvat pohjoisissa osissa useamman valtion alueella ja keskittävät matkansa erityisesti niille alueille, joilla on havaittu pesivän erityisen harvinaisia lintulajeja.

1 <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2019/INTERPOL-makes-public-appeal-to-help-track-environmental-fugitives>

2 <https://advances.sciencemag.org/content/4/6/eaato131.full>

Euroopan ankerioiden laitton kalastus ja salakuljetus Aasiaan

Teksti: Jyri Sorvali, tulliyli tarkastaja, Tulli

Ankeriaskannat ovat Euroopassa romahtaneet viimeisen vuosikymmenen aikana. Maailmassa on noin parikymmentä ankeriaslajia, joista Suomessakin tavattava eurooppalainen ankerias (*Anguilla anguilla*) on todettu niin uhanalaiseksi, että sen vienti Euroopan ulkopuolelle on kielletty CITES-lain säädännöllä. Ankeriaisiin kohdistuu suurta kysyntää erityisesti Aasiassa. Suuren kysynnän ja salakuljetuksella saatavien suurien taloudellisten voittojen johdosta ankerioiden pyyntiin liittyy Euroopassa laajalti laitonta kalastusta sekä ammattimaista salakuljetusta.

Ankerioiden kalastus Euroopassa keskittyy pääosin Espanjan, Portugalin, Ranskan ja Iso-Britannian rannikkoalueille. Laittomasti kalastetut ankeriaan poikaset, niin kutsutut lasiankeriaat, pyritään salakuljettamaan rikollisryhmien toimesta elävinä Euroopasta Aasiaan kasvatettavaksi esimerkiksi elintarviketeollisuuden raaka-aineeksi. Laittomilla markkinoilla kilosta salakuljetettuja lasiankerioiden poikaset maksetaan jopa tuhansia euroja vuoden ajankohdasta riippuen.

Pyydystetyt ankeriaan poikaset säilyvät hengissä niiden siirtämisen aikana hyvin säilytyissä ja pakatuissa kuljetusoloissa noin kaksi vuorokautta. Tästä johtuen salakuljetus Aasiaan keskittyy ensisijaisesti lentoliikenteen matkustajavientiin ja pikarahtiin. Laittomia vientejä voidaan ilmoittaa viranomaisille virheellisillä tiedoilla ja vääränä kalalajikkeena. Tapauksiin liittyy usein myös asiakirjavääränsä sekä peiteyhtiöiden käyttöä.

Suomessa ei toistaiseksi ole paljastunut ankerioiden salakuljetustapauksia. Muutoksia salakuljetusreittien ja järjestäytyneen rikollisuuden toimintatapojen osalta seurataan tiiviissä yhteistyössä Euroopan lainvalvontaviranomaisten kesken.

Kuva 3. Interpolin globaalissa villieläinoperaatiossa takavarikoitu langur (*Trachypithecus Poliocephalus*), joka oli joutunut salakuljetuksen kohteeksi.³

Tilanne naapurivaltioissa

Lähialuerikollisuutemme tilannekuva syntyy suorien yhteyksien, julkisten rikoslakitilastojen sekä tiedotusvälineiden kautta saatujen tietojen perusteella. Tästä syystä tarkastelemme naapurivaltioiden ympäristörikollisuuden tilannekuva.

Venäjä

Naapurimaidemme tilanteesta vähiten tietoa on saatu Venäjän ympäristörikollisuustilanteesta. Yleisimmin Venäjällä tutkitut ympäristö- ja luonnonvararikokset ovat joko niin sanottuja metsävarkauksia tai liittyvät uhanalaisten suurpetojen salametsästyksen. Suomalaisia eri poliisilaitosten tutkinnanjohtajia ja ympäristörikostutkijoita osallistui helmikuussa 2019 kansainväliseen ympäristörikos-

3 <https://www.interpol.int/News-and-Events/News/2019/Wildlife-trafficking-organized-crime-hit-hard-by-joint-INTERPOL-WCO-global-enforcement-operation>

seminaariin Suomen Pietarin pääkonsulaatissa. Suomen poliisista paikalle saapui 18 ympäristörikosalan asiantuntijaa ympäri Suomen. Venäjän delegaatiossa oli ympäristörikosviranomaisista Pietarin poliisista, Venäjän sisäministeriöstä (MVD) ja ympäristökomiteasta sekä Pietarin vesilaitoksesta. Ympäristökysymykset ovat pitkään olleet Suomen ja Luoteis-Venäjän yhteistyön kulmakiviä.

Ruotsi

Ruotsissa vuosittain tilastoitujen ympäristörikosten määrä on noin 4000 – 6000 tapausta. Vuonna 2019 tapahtuneita ympäristörikoksia ei vielä tätä raporttia kirjoittaessa oltu julkaistu tilastoina, mutta vuonna 2018 tilastoitiin kaikkiaan noin 4 249 ympäristörikosta/-rikkomusta, joka on 484 tapausta eli noin 10 % vähemmän kuin vuonna 2017 tilastoitiin (4733 ympäristörikosta/-rikkomusta). Vuonna 2018 tapauksista varsinaisia ympäristörikoksia on tilastoitu yhteensä 1 147 tapausta ja 424 tapaus-ta ovat olleet rikoksia suojeltuja lajeja vastaan, sekä loput ovat muita ympäristörikoksiin luokiteltuja rikoksia tai rikkomuksia. Ruotsin rikoslakirikokset on tilastoitu Ruotsin rikostorjuntaneuvoston kotisivulla.⁴

Ympäristörikosten osalta Ruotsissa tutkintaan johti vuonna 2018 yhteensä 2 568 tapausta. Kaikista ilmoitetuista tapauksista noin 7 prosenttia johti syyteharkintaan.⁵

Ruotsissa on tilastojen mukaan vuonna 2018 ollut 424 ilmoitettua rikostapausta suojeltuja lajeja vastaan, mitkä Suomessa luokitellaan luonnonsuojelurikoksiin. Ruotsin tilastoitua määrää luonnonsuojelurikollisuuden osalta voidaan pitää suurena. Ruotsi on panostanut luonnonsuojelurikosten tutkintaa poliisissa ja heillä onkin siksi useita kansainvälisiä rikostutkintoja näihin liittyen. Suojeltuihin eläimiin kohdistuvissa rikoksissa liikkuu usein suuria summia laittomasti rahaa.

Norja

Vuoden 2019 tilastoja ei ole vielä tätä raporttia kirjoittaessa julkaistu. Norjassa on tilastoitu vuonna 2018 kaikkiaan 4910 ympäristörikosta/-rikkomusta⁶ sekä kaikkiaan 970 metsästys- ja kalastusrikosta tai -rikkomusta. Ympäristörikoksista/-rikkomuksista on selvitetty tilastojen mukaan kaikkiaan 2628 tapausta ja metsästys- ja kalastusjutuista 486 tapausta. Norjan rikoslakitilastot löytyvät Norjan valtiollisen tilastokeskuksen kotisivuilta.⁷

Norjassa ympäristörikostorjunnan valtakunnallinen asiantuntijayksikkö toimii valtakunnallisen talous- ja ympäristörikostorjuntayksikön (Okokrim) alaisuudessa. Kyseinen virasto myös julkaisee sähköistä Miljökrim -lehteä, joka on ladattavissa Okokrimin internetsivuilta.⁸ Tämän lisäksi erillisen ympäristörikoskoulutuksen saaneet rikostutkijat suorittavat ympäristörikosten tutkintaa myös paikallisissa poliisipiireissä.

Viro

Viron tilanteesta voidaan todeta siellä tapahtuneen ympäristörikosten torjunnassa ja tutkinnassa merkittävää kehitystä vuoden 2011 viranomais- ja lainsäätöuudistuksessa. Viron ympäristötarkas-

4 Ruotsin Rikostorjuntaneuvoston sivu <http://bra.se>

5 <https://www.bra.se/bra-in-english/home/crime-and-statistics/crime-statistics/processed-offences.html>

6 Laskettu ympäristörikoksiksi luokitellut: Offences against nature and the environment, Poisoning as a danger to public health and serious environmental offences, Other offences against nature and the environment

7 Norjan valtiollinen tilastokeskus, <http://www.ssb.no/en/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/lovbrudde/aar>

8 www.okokrim.no

tusvirasto⁹ on 1.9.2011 lähtien toiminut keskitettynä vastuuviranomaisena ympäristörikkomusten osalta. Lisäksi virasto on tällöin samalla saanut myös täydet esitutkintavaltuudet ja viraston palvelukseen on palkattu rikostutkijoiksi muun muassa entisiä poliisin rikostutkijoita.

Varsinaisten ympäristörikosten tilastoitu määrä Virossa on varsin vähäinen. Varsinaiset rikoslain ympäristörikkokset ovat Viron rikoslain 20 luvussa ("*20. ptk. Keskkonnavastased kuriteod*"). Viron rikoslakitilastotietojen mukaan viime vuosina maassa tilastoidaan noin 20 varsinaista ympäristörikosta.¹⁰

Suomella ja Virolla on viranomaistasolla poikkeuksellisen tiivis viranomaisyhteistyö liittyen ympäristörikosten torjuntaan. Suomella ja Virolla on ollut viime vuosina yhteisiä ympäristörikostapauksia liittyen laittomaan jätevientiin.

9 Keskkonnainspeksioon, www.kki.ee

10 https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2018_viidetega_lisadele.pdf

7. KANSAINVÄLINEN TOIMINTA

7.1. KANSAINVÄLINEN VIRANOMAISYHTEISTYÖ

Ympäristö- ja luonnonvararikosten vastustamisen piirissä työskentelee useita eri kansainvälisiä organisaatioita ja järjestöjä. Lainvalvontaviranomaisen näkökulmasta näistä keskeisimmät ovat: Interpol, Europol ja Maailman tullijärjestö (WCO). Lisäksi uhanalaisten villieläinten ja –kasviston kansainvälistä kauppaa koskeva yleissopimus (CITES) ja kyseistä yleissopimista toimeenpaneva CITES-sihteeristö on lainvalvontaviranomaisille tärkeä tietojenvaihto- ja yhteistyöelin. Yhteistyötä ympäristörikosasioissa tehdään myös IMPEL:n (European Union Network for the Implementation and Enforcement of Environmental Law), ENPE:n (The European Network of Prosecutors for the Environment) ja EVFJE:n (The EU Forum of Judges for the Environment) piirissä.

Euroopan komissio on työstänyt vuosina 2018–2019 yhteistyössä jäsenmaiden kanssa ympäristösääntelyn täytäntöönpanon valvontaan liittyvää toimenpideohjelmaa (Action Plan on Environmental Compliance Assurance). Yksi toimenpiteistä koskee ympäristörikostorjuntaa ja loppuvuodesta työn tuloksena valmistuu hyvien käytänteiden ohjeasiakirja strategioista ympäristörikosten ja –rikkomusten torjumiseksi.

Interpolin ympäristörikosohjelman piirissä toimii kolme eri sektorityöryhmää vastuualueina: jäterikollisuus, villieläinrikokset sekä kalastusrikokset. Suomesta on ollut pysyvä edustus erityisesti jäterikollisuustyöryhmässä. Parhaiten tietoa Interpolin ympäristörikosten vastaisesta toiminnasta saa Interpolin kotisivuilta.¹¹

Vastaavasti EUROPOL on vuonna 2011 perustanut ympäristörikostorjunnan parhaiden käytänteiden kehittämiseen keskittyvän EnviCrimeNet -yhteistyöelimen.¹² Suomella on ollut poliisijäsen EnviCrimeNet -kokouksissa toiminnan alusta alkaen.

Helsingissä pidettiin marraskuussa 2019 EnviCrimeNetin kokous. Paikalle saapui 16 verkoston jäsentä ja lisäksi Suomella oli hyvin vahva viranomaisedustus. Kokouksessa käsiteltiin verkoston jäsenmaiden ympäristörikollisuuden ajankohtaisia ilmiöitä sekä rikollisuuden kansainvälistä yhteyttä.

Vuoden 2016 viimeisen puolikkaan EU:n neuvoston puheenjohtajuuskautta hoiti ensimmäistä kertaa Slovakia, joka nosti puheenjohtajuuskaudellaan ympäristörikosten torjunnan yhdeksi painopistealueeksi. Slovakian aktiivisuuden ansiosta EU:n neuvosto nosti ympäristörikokset yhdeksi rikostorjunnan keskeisistä painopistealueista, eli niin sanotuksi EMPACT-kohteeksi (European multidisciplinary platform against criminal threats). Jäsenvaltioiden väliseen EMPACT-yhteistyömenettelyyn voi tutustua tarkemmin alaviitteessä olevan kotisivulinkin kautta.¹³

7.2. EUROJUST JA YMPÄRISTÖRIKOKSET

Syyttäjien työtä kansainvälisliitännäisissä ympäristörikosasioissa helpottaa Eurojust. Eurojust tukee kansallisia tutkinta- ja syyttäjäviranomaisia vakavien rajat ylittävien rikostapausten käsittelyssä. Eurojust on perustettu vuonna 2002 edistämään kansallisten viranomaisten yhteistyötä Euroopan unioniin vaikuttavan vakavan rajat ylittävän rikollisuuden torjunnassa. Eurojustissa on 26 kansallista

11 <https://www.interpol.int/Crime-areas/Environmental-crime/Environmental-crime>

12 <http://envicrimenet.eu/EN/>

13 <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/eu-policy-cycle-empact>

jäsentä, yksi kustakin jäsenmaasta. Lisäksi Tanskalla on edustus Eurojustissa. Eurojustissa työskentelee myös yhteyshenkilöitä kolmesta maasta. Haagissa työskentelevät edustajat ovat kokeneita syyttäjiä, tuomareita tai vastaavaa toimivaltaa käyttäviä poliiseja.¹⁴

Eurojustin tehtävä on koordinoita kansallisia viranomaisia tutkinta- ja syytetoimien eri vaiheissa. Eurojustissa ratkotaan myös käytännön ongelmia, joita aiheutuu jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmien eroista.¹⁵

Eurojustissa toimi talousrikostiimi, jonka alaryhmänä edelleen ympäristörikostyöryhmä. Ryhmää vetää Eurojustin ympäristörikosten niin sanottu contact point (syyttäjä), joka toimii yhteistyössä muun muassa merkittävien sidosryhmien kanssa kuten Euroopan komissio, ENPE (The network of prosecutors in environmental crimes), EnviCrimeNet, Europol, IMPEL ja näissä käynnissä olevissa projekteissa sekä muidenkin sidosryhmien kanssa.

Eurojust on toimintansa puitteissa avustanut ympäristörikoksissa kymmenissä tapauksissa toimintansa aikana. Ympäristörikosten lukumäärä verrattuna Eurojustin muihin rikosasioihin on vähäinen, johtuen pitkälle samoista tekijöistä kuin ympäristörikosten vähäiset määrät kansallisillakin tasolla. Jos rikoksia ei tunnisteta tai tutkita jäsenmaissa, ei niitä tule myöskään Eurojustin käsiteltäviksi. Ympäristörikoksia hukkuu myös tilastoitaessa muiden rikosten alle. Suurin osa Eurojustin käsittelemistä tapauksista on koskenut suojeltujen lajien laiton kauppaa ja jätteiden laiton kuljettamista. Eurojust on avustanut näissä mm. selvittämällä eri maiden lainsäädäntöä, avustamalla oikeusapupyntöjen toteuttamista, koordinoimalla syytetoimia ja järjestämällä todistajien kuulemisia jäsenmaiden tuomioistuinten välillä.¹⁶

7.3. KANSAINVÄLINEN VALVONTAOPERAATIO -30 DAYS AT SEA

Rajavartiolaitos osallistui ja toimi myös yhtenä yhteyspisteenä Suomessa Interpolin johtamassa merellisessä valvontaoperaatiossa 30 Days at Sea, joka toteutettiin lokakuussa 2018. Maailmanlaajuisen valvontaoperaation tarkoituksena oli torjua ja havaita merellä tapahtuvia ympäristörikoksia ja laittomia jätepäästöjä. Operaatioon osallistui viranomaisia 58 maasta ja sen aikana operaatioon osallistuneet toimivaltaiset viranomaiset tekivät yli 5200 tarkastusta, joissa havaittiin yli 500 rikkomusta ja aloitettiin ainakin 185 tutkintaa.

Interpol järjesti lokakuussa 2019 uuden kansainvälisen operaation ”Operation 30 Days at Sea 2.0”, jonka tavoitteena oli valvoa tehostetusti ja puuttua pääasiassa merialueella tapahtuviin luvattomiin päästöihin. Suomen osalta operaatiota koordinoi Rajavartiolaitos ja siihen osallistui myös Liikenne- ja viestintävirasto Traficom. Operaation koordinointi toteutettiin Länsi-Suomen merivartiostosta.

Operaation toiseen osaan osallistui noin 200 viranomaisorganisaatiota 61 maassa ja sen aikana suoritettiin noin 17 000 tarkastusta, joiden tuloksena paljastui yli 3000 rikkomusta. Suomessa suoritettiin operaation aikana yhteensä 21 tarkastusta ja lentovalvontatunteja kertyi 50. Valvonnan tuloksena havaittiin kaksi öljypäästöä, joista toinen käsiteltiin sakkoasiana ja toinen tapauksista on tutkinnassa Länsi-Suomen merivartiostossa.

14 <http://www.eurojust.europa.eu/about/background/Pages/History.aspx>

15 <http://www.eurojust.europa.eu/Pages/languages/fi.aspx>

16 Eurojustissa kansallisena asiantuntijana 1.3.2018 – 31.10.2018 toimineen ympäristörikostyöryhmän jäsenen KIS Heidi Nummelan selvitys

8. KANSAINVÄLISET YMPÄRISTÖSOPIMUKSET JA KOTIMAINEN YMPÄRISTÖRIKOSLAINSÄÄDÄNTÖ

8.1. YMPÄRISTÖRIKOKSIA KOSKEVAT KANSAINVÄLISET SOPIMUKSET

Suomi on sitoutunut useisiin ympäristöä ja energiaa koskeviin kansainvälisiin sopimuksiin. Sopimukset käsittelevät muun muassa ilman- ja vesiensuojelua, luonnonvarojen hyödyntämistä ja suojelua, jätteitä, kasvistoa ja eläimistöä, energiaa sekä avaruutta. Esimerkkeinä monenvälisistä sopimuksista mainittakoon kansainvälinen yleissopimus vaarallisten jätteiden maan rajan ylittävien siirtojen ja käsittelyn valvontaa koskeva Baselin yleissopimus (Basel 22.3.1989, SopS 44-45/1992), villieläimistön ja -kasviston uhanalaisten lajien kansainvälistä kauppaa koskeva yleissopimus (CITES), (Washington 3.3.1973, SopS 44-45/1976), vuoden 1973 kansainvälinen yleissopimus aluksista aiheutuvan meren pilaantumisen ehkäisemisestä (MARPOL) (Lontoo 2.11.1973, SopS 51/1983), Etelämannerta koskevaan sopimukseen liittyvä ympäristönsuojelupöytäkirja (Madrid 4.10.1991, SopS 5/1998) sekä Helsingin sopimus (HELCOM) Itämeren alueen merellisen ympäristön suojelusta (SopS:2/2000).

Uhanalaisten luonnonvaraisten eläinten ja kasvien kauppaa sääntelevässä CITES -yleissopimuksessa on mukana 180 jäsenmaata, ja sääntelyn piirissä on noin 30 000 kasvilajia ja runsaat 5 500 eläinlajia, joista yli 900 lajin kauppaa on täysin kiellettyä ja muiden lajien kauppaa on luvanvaraista (termillä ”kauppaa” tarkoitetaan kansainvälisten rajojen ylittävää tuontia tai vientiä). EU:n yhteistä CITES -lainsäädäntöä on noudatettu vuodesta 1984 lähtien ja uudistettuna vuodesta 1997 lähtien (neuvoston asetus 338/97/EY). Neuvoston ja komission CITES -asetukset sääntelevät ulkorajat ylittävän tuonnin ja viennin lisäksi jäsenmaiden välistä ja jäsenmaiden sisäistä toimintaa. Tuontisäännökset ovat yleis-sopimusta tiukempia ja sääntelyn piirissä on enemmän lajeja kuin sopimuksen lajiliitteessä.

Ympäristöministeriö julkaisi vuonna 2018 oppaan Kansainväliset ympäristösopimukset ja Suomi. Oppaassa käydään läpi keskeiset YK:n piirissä solmitut ympäristösopimukset ja niiden piirissä tehtävä ympäristöyhteistyö¹⁷.

8.2. EUROOPAN UNIONIN YMPÄRISTÖRIKOSLAINSÄÄDÄNTÖ

Merkittävä osa Suomen ympäristölainsäädännöstä on nykyisin peräisin Euroopan unionin säänte-lystä. Koska suurin osa unionin säädöksistä annetaan direktiiveinä, ne on saatettava kansallisesti voi-maan joko lailla tai valtioneuvoston asetuksella. Direktiivit ovat yleensä luonteeltaan niin sanottuja minimidirektiivejä, joten kansallisesti voidaan säätää myös direktiiviä tiukemmasta suojelun tasosta.

Euroopan parlamentti ja neuvosto antoivat 19.11.2008 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktii-vin 2008/99/EY ympäristönsuojelusta rikosoikeudellisin keinoin eli niin sanotun ympäristörikosdi-rectiivin. Direktiivin tavoitteena on taata jäsenvaltioissa ympäristönsuojelun korkea taso säätämällä vähimmäisvaatimukset vakavien ympäristöä vahingoittavien tekojen rangaistavuudesta. Direktiivin säätämisen taustalla on ollut huoli ympäristörikosten lisääntymisestä ja niiden vaikutuksista, jotka ulottuvat yhä useammin niiden valtion rajojen ulkopuolelle, joissa rikokset tehdään. Direktiivin edel-lyttämät muutokset täytäntöön pantiin Suomessa 25.12.2010 voimaantulleilla lainmuutoksilla.

17 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161026/YO_2018_Kansainvaliset_ymparistosopimukset.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Suomi toimi heinä-joulukuun 2019 EU:n neuvoston puheenjohtajanaan. Ympäristörikokset olivat yksi aiheista, joita Suomi nosti rikosoikeuden alan keskusteluissa esille. Lisäksi Suomen puheenjohtajuuskaudella saatiin päätökseen ympäristörikosten torjuntaa EU:n jäsenmaissa käsittelevä kahdeksas keskinäinen arviointikierros. Komissio arvioi parhaillaan EU:n ympäristörikosoikeudellisen sääntelyn riittävyyttä.

Syyskuussa 2017 tulivat voimaan kansalliset täytäntöönpanosäännökset, jotka täydentävät vuoden 2019 alusta voimaan tulleen aluskierrätysasetuksen (asetus (EU) N:o 1257/2013) säännöksiä. Asetus pohjautuu Hongkongin yleissopimukseen alusten turvallisuudesta ja ympäristön kannalta asianmukaisesta purkamisesta. Suomen ratifointi on valmisteilla.

8.3. SUOMEN YMPÄRISTÖRIKOSLAINSÄÄDÄNTÖ

Ympäristörikoksista säädetään sekä rikoslaisissa että useissa ympäristöä koskevissa erityislaeissa. Vakavimmat teot, joista voi seurata vankeusrangaistus, on koottu rikoslain (RL) 48 lukuun. Rangaistusasteikot vaihtelevat teon vakavuuden mukaan sakosta enintään kuuteen vuoteen vankeutta. RL 48 luvun ympäristörikoksiin sovelletaan myös oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevia RL 9 luvun säännöksiä yhteisösakosta. Rangaistussäännösten sijoittaminen rikoslakiin korostaa tekojen moitittavuutta. Rikoslain ulkopuolisissa, varsinaisessa ympäristölainsäädännössä kuten jätelaissa, vesilaissa, luonnonsuojelulaisissa ja ympäristönsuojelulaisissa, on lukuisia ympäristöä koskevia rikkomussäännöksiä, joiden nojalla voidaan tuomita sakkorangaistukseen.

RL 48 a luvussa tarkoitettut luonnonvararikokset ovat läheistä sukua ympäristörikoksille. Ne ovat metsästyksen, kalastuksen ja metsän käsittelyyn liittyviä tekoja, joista voidaan tuomita myös vankeuteen. Yhteisösakko ei näissä asioissa ole mahdollinen lukuun ottamatta 48 a luvun 1 a §:ssä tarkoitettua törkeää metsästyksirikosta. Vähäisemmistä rikkomuksista säädetään muun muassa metsästyksilaisissa, kalastuslaissa ja metsälaissa.

Menettämisseuraamuksia koskevia säännöksiä sovelletaan myös ympäristö- ja luonnonvararikoksiin. Laiton hyöty tulee niissäkin tuomita valtiolle menetetyksi. Kyse voi silloin olla esimerkiksi laittomalla menettelyllä säästettyjen jätteenkäsittelykustannusten korvaamisesta. Rikoksella saatu hyöty, rikoksentekovälineet, rikoksella tuotettu, valmistettu, aikaansaatu tai rikoksen kohteena oleva esine voidaan tietyin edellytyksin tuomita valtiolle menetetyksi. Myös laittomasti pyydetyn eläimen tai kasvin osalta maksettavaksi voi tulla menettämisseuraamus, joka vastaa kyseisen yksilön arvoa lajinsa edustajana.

8.4. VIIMEISIMMÄT MUUTOKSET EUROOPAN UNIONIN JA SUOMEN YMPÄRISTÖLAINSÄÄDÄNNÖSSÄ

Alusöljy- ja aluskemikaalivahinkojen torjunnan johtovastuun siirto merialueella ympäristöministeriöltä sisäministeriön hallinnonalalle vuoden 2019 alusta lukien toteutettiin pelastuslakiin (379/2011) tehdyillä muutoksilla. Muutokset koskevat muun muassa öljy- ja aluskemikaalivahinkojen torjuntaa, väestönsuojien rakentamista ja pelastustoimen henkilöstön koulutusta. Samassa yhteydessä kumottiin öljyvahinkojen torjuntalaki (1673/2009) ja öljyntorjunnasta tuli terminä pelastustoimintaa. Lisäksi merenkulun ympäristönsuojelulain (1672/2009) 12 luvun muutoksilla Suomen ympäristökeskuksen aluksista veteen menevien päästöjen johtavan valvontaviranomaisen rooli siirtyi Rajavartiolaitokselle. Tässä yhteydessä myös merenkulun ympäristönsuojelulain 12 luvun 14 §:n mukainen vakuuden asettaminen aluksen matkan jatkumisen ehdoksi edellä mainitun lain tai sen nojalla annettujen säännösten rikkomisesta siirtyi Suomen ympäristökeskukselta sisäministeriölle ja käytännössä sisäministeriön rajavartiolaitos-osastolle.

Kalastuslain muutos: Maa- ja metsätalousministeriön asetus uhanalaisten ja taantuneiden kalojen arvoista

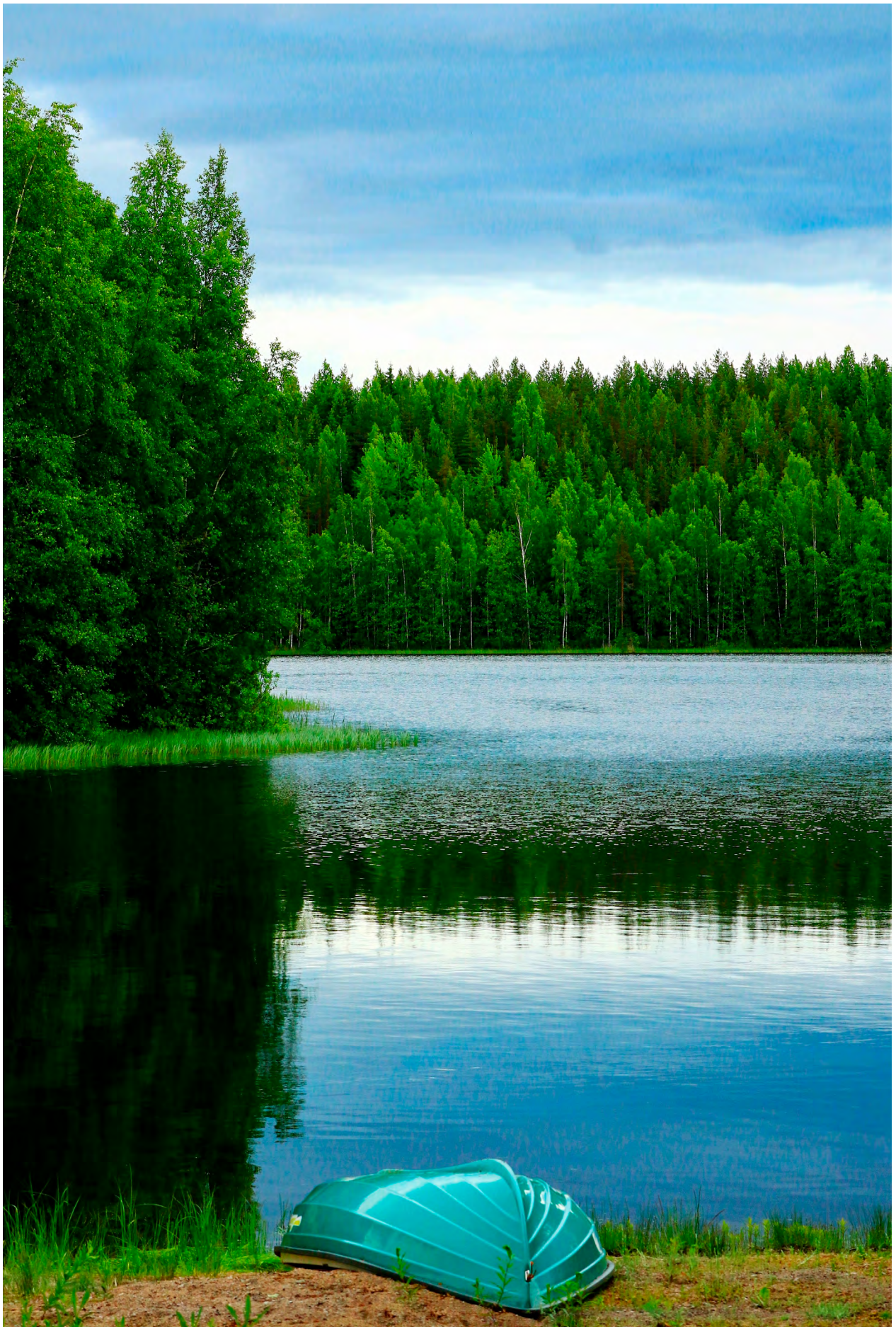
Kalastusta koskevien säännösten rikkomiseen liittyvää seuraamusjärjestelmää on kehitetty sisällyttämällä kalastuslakiin (379/2015) uudenlainen menettämisseuraamus (119 §). Rikoslain (39/1889) 10 luvussa menettämisseuraamuksista säädetyn lisäksi, jatkossa kalastuslaissa säädettyjen uhanalaisten ja taantuneiden kalalajien osalta tulee tiettyjen kalastusrikosten ja -rikkomusten yhteydessä tuomita valtiolle menetettäväksi se arvo, joka rikoksen kohteena olevalla kalalla on lajinsa edustajana. Kalastuslakia koskeva lakimuutos (427/2019) on tullut voimaan 1.5.2019.

Kalastuslain uudistuksella tehostetaan uhanalaisten ja taantuneiden kalalajien suojelua ja elpymistä, koska aiempi seuraamusjärjestelmä koettiin tehottomaksi erityisesti laittoman kalastuksen vähentämiseksi. Aikaisemmat seuraamukset laittomasta kalastuksesta ovat olleet vähäisiä, minkä vuoksi seuraamusjärjestelmällä ei ole ollut yleisestävää vaikutusta potentiaalisiin rikosentekijöihin. Seuraamusjärjestelmän tehoa entisestään on heikentänyt se, että merkittävä osa kalastusrikos- ja kalastusrikkomusepäilyistä ei ole edennyt tuomioistuimiin käsiteltäviksi useimmiten vähäisyysperusteiden nojalla tehtyjen tutkinnan lopettamispäätösten ja syyttämättäjättämispäätösten vuoksi.

Lakimuutoksen jälkeen kalastuslaissa säädetään valtiolle suoritettavasta korvauksesta sellaisessa tilanteessa, jossa henkilö on syyllistynyt johonkin kalastuslain 119 §:n 1 momentissa mainittuun kalastusrikokseen tai -rikkomukseen kriminalisoituun tekoon ja kalastanut jonkun pykälässä mainitun kalalajin yksilön. Menettämisseuraamuksen tuleminen sovellettavaksi edellyttää ensinnäkin, että henkilö on syyllistynyt johonkin kalastuslain 119 §:n 1 momentissa tarkoitetuista teoista ja toiseksi, että henkilö on ottanut saaliiksi jonkun pykälässä mainitun kalalajin yksilön. Tällaisessa tilanteessa se, joka on syyllistynyt kiellettyyn tekoon ja ottanut saaliiksi kielletyn kalan, tuomitaan menettämään valtiolle se arvo, joka kalalla lajinsa edustajana on.

Kalastuslain muutoksen johdosta Maa- ja metsätalousministeriö on antanut asetuksen (614/2019) uhanalaisten ja taantuneiden kalojen arvoista, joka tuli voimaan 17.5.2019. Asetuksen 1 §:ssä on säädetty yhteensä 23 erilaista korvausarvoa, jotka vaihtelevat välillä 50–7510 euroa. Esimerkiksi rasvaevällisen järvilohen arvoksi on määritelty asetuksen liitteiden 1 ja 2 karttoihin merkityissä Vuoksen ja Hiitolanjoen vesistöissä 7510 euroa ja rasvaeväleikatun järvilohen arvoksi 1750 euroa. Suojeluarvot perustuvat Luonnonvarakeskuksen laskelmiin siitä, miten kalliiksi suojeluyksikön korvaaminen uudella vastaavalla yksiköllä käytännössä tulee. Arvojen määrittely perustuu kunkin yksikön suojelun tarpeeseen, uusiutumiskykyyn ja lisääntymisikäisen kannan kokoon.

Uhanalaisten ja taantuneiden kalalajien kalastus on kuitenkin sallittua rauhoitusaikojen, pyyntimittojen ja muiden kalastusrajoitusten puitteissa. Jos saaliiksi tulee vahingossa pyyntimittojen vastainen ja/tai rauhoitettu uhanalainen kala, se on välittömästi laskettava takaisin veteen, vaikka se olisi kuollut. Kalalaji ja -kantakohtaisten suojelusäännösten lisäksi kalastaessa tulee huomioida ja kunnioittaa kalastuslain yleisiä kalastuskieltoja ja -rajoituksia.

Kuva 4. Järvimaisema Luumäeltä. Kuvaaja Silja Hallenberg

9. VALVONTA

9.1. YMPÄRISTÖLAINSÄÄDÄNNÖN VALVONTA

9.1.1. Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksen sekä kunnan ympäristösuojeluviranomaisten tehtävät

Ympäristölakien valvonta Suomessa kuuluu pääsääntöisesti alueelliselle elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle (ELY-keskus) sekä kunnan ympäristösuojeluviranomaisille. ELY-keskuksen ja kunnan ympäristösuojeluviranomaisen toimivalta valvonta-asioissa on osittain rinnakkaista. Myös Suomen ympäristökeskuksella ja turvallisuus- ja kemikaalivirastolla on tiettyjä valvontatehtäviä.

Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle kuuluu ympäristösuojelulain, luonnonsuojelulain, vesilain ja jätelain lupa- ja valvontatehtäviä. ELY-keskuksen yleisenä tehtävänä on edistää ympäristösuojelua, valvoa yleistä etua ympäristö- ja vesiasioissa sekä kantaa ja vastata tuomioistuimissa. Tehtävistä on säädetty elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksista annetussa laissa (897/2009). Vesilain, ympäristösuojelulain ja jätelain mukaan ELY-keskus on asianomistaja ympäristörikosasioissa, jos yleistä etua on loukattu.

Ympäristösuojelulaissa sekä ympäristösuojelun erityislainsäädännössä on kunnille määrätty keskeisiä lupa- ja valvontatehtäviä. Kunnissa ympäristölainsäädännön mukaisista lupa- ja valvontatehtävistä vastaa kunnanvaltuuston asettama ympäristösuojeluviranomainen, joka usein on kunnan ympäristölautakunta. Yksi ja sama toimielin voi toimia myös usean kunnan yhteisenä viranomaisena.

Valvontaviranomaisella on havaitessaan lainvastaisen tilan velvollisuus ryhtyä toimiin tilanteen saattamiseksi lailliseksi. Valvontaviranomainen toimii valvonta-asioissa kyseessä olevan valvottavan lain ja hallintolain säännösten mukaisesti. Mahdollisia tapoja edetä valvonta-asiassa ovat muun muassa selvityspyyntö, tarkastus (tarkastuspöytäkirja mahdollisine kehotuksineen), kehotus ja hallintopäätös. Valvontaviranomaisella on myös velvollisuus ilmoittaa havaitsemistaan lainvastaisista teoista tai laiminlyönneistä poliisille, jollei laissa säädettyjä edellytyksiä ilmoittamatta jättämiselle ole. Ilmoittamatta jättäminen yleensä edellyttää, että tekoa on pidettävä olosuhteet huomioon ottaen vähäisenä eikä yleisen edun ole katsottava vaativan syytteen nostamista.

Ympäristösuojelulaki (527/2014) edellyttää, että valtion valvontaviranomaisen (ELY-keskuksen) ja kunnan ympäristösuojeluviranomaisen on laadittava alueelleen ympäristösuojelulain mukaista säännöllistä valvontaa varten valvontasuunnitelma. Valvontasuunnitelmassa on oltava tiedot alueen ympäristöoloista ja pilaantumisen vaaraa aiheuttavista toiminnoista sekä käytettävissä olevista valvonnan voimavaroista ja keinoista. Suunnitelmassa on kuvattava valvonnan järjestämisen ja riskinarvioinnin perusteet ja valvonnasta vastaavien viranomaisten yhteistyö. Valvontasuunnitelma on tarkistettava säännöllisesti. Valtion valvontaviranomaisen ja kunnan ympäristösuojeluviranomaisen on valvottava ympäristöluvanvaraisia, ilmoituksenvaraisia ja rekisteröitäviä toimintoja säännöllisesti määräaikaistarkastuksin. Tarkastuskohteet ja -tiheys on määriteltävä ympäristöriskien arvioinnin perusteella. Valvontasuunnitelma on pakollinen vain ympäristöluvan omaavien laitosten ympäristösuojelulain mukaisesti säänneltyjen toimintojen valvonnassa. Osa valvontaviranomaisista on kuitenkin sisällyttänyt suunnitelmaan myös esimerkiksi jätelain, vesilain ja kemikaalilain mukaiset valvontatoimet.

Valtion valvontaviranomaisen ja kunnan ympäristösuojeluviranomaisen on laadittava luvanvaraisen, ilmoituksenvaraisen ja rekisteröitävien toimintojen määräaikaistarkastuksista ja niiden muusta säännöllisestä valvonnasta ohjelma (valvontaohjelma). Valvontaohjelmassa on oltava tiedot valvot-

tavista kohteista ja niihin kohdistettavista säännöllisistä valvontatoimista. Valvontaohjelma on pidettävä ajan tasalla.

Ympäristölupien valvonta tuli osittain maksulliseksi 1.1.2015 alkaen. Valvontamaksuista on määrätty 30.12.2014 annetussa valtioneuvoston asetuksessa 1397/2014 ja sen päivityksessä 1372/2018. Valvontaviranomainen voi periä maksun mm. valvontaohjelmaan perustuvista määräaikaistarkastuksista samoin kuin rikkomuksen tai laiminlyönnin oikaisemiseen, onnettomuustilanteisiin tai toiminnan keskeyttämiseen liittyvistä tarkastuksista.

Ympäristöluvan- ja ilmoituksenvaraisten laitosten laitosvalvonta käsittää ennakovalvonnan ja jälkivalvonnan. Ennakovalvonnalla tarkoitetaan tässä suunnitelmassa toimintojen ympäristölupatarpeen tai ilmoituksenvaraisuuden arviointia ja lupahakemuksista sekä ilmoituksista aluehallintovirastolle ja kunnille annettavia lausuntoja, osallistumista luvan käsittelyyn liittyviin tarkastuksiin ja neuvotteluihin sekä muutoksenhakua. Jälkivalvonta on laillisuusvalvontaa ja se kohdistuu lupamääräysten tai muiden säännösten noudattamisen valvontaan. Jälkivalvontaan sisältyy raporttien (vuosi- ja kuukausiraportit, häiriöraportit ja ympäristön tilan seurantaraportit) tarkastamista, laitoksiin tehtäviä määräaikaisten ja muita tarkastuksia sekä poikkeustilanteita koskevien ilmoitusten ja yleisöilmoitusten käsittelyä sekä hallinnollisia toimia laillisen tilan saavuttamiseksi. Valvonnan tehostamisessa käytetään tarvittaessa kehotusta, hallintopakkoa ja/tai ilmoitusta poliisille esitutkintaa varten. Valvonnalla seurataan myös toiminnan aiheuttamia ympäristövaikutuksia sekä toiminnassa ja muissa olosuhteissa mahdollisesti tapahtuvia muutoksia.

Eri lakien mukaisten tehtävien hoitamisen kehittämisen ja ohjaamisen ohella ympäristöministeriö voi antaa valvontaviranomaisille tarkempia valvontaohjeita ympäristönsuojelulain nojalla. Ympäristöministeriö on antanut, ensisijaisesti elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskuksille suunnatun ympäristölupien valvontaohjeen 16.5.2016 (Ympäristöhallinnon ohjeita 2/2016), jota on tarkennettu vuodenvaihteessa 2017-2018 ohjeella riskinarvioinnista.

ELY-keskukset voivat olla asianomistajan asemassa jätelain, vesilain ja ympäristönsuojelulain tarkoitettavissa ympäristörikosasioissa. ELY-keskuksella on tällöin oikeus tulla kuulluksi esitutkinnassa ja tuomioistuimessa, itsenäinen syyteoikeus ja oikeus hakea muutosta tuomioistuimen päätökseen.

Nitraattiasetuksen valvonnan mahdolliset jatkotoimenpiteet ne bis in idem -periaatteen näkökulmasta

Valtioneuvoston asetuksella eräiden maa- ja puutarhataloudesta peräisin olevien päästöjen rajoittamisesta (1250/2014, nitraattiasetus) on pantu täytäntöön vesien suojelemisesta maataloudesta peräisin olevien nitraattien aiheuttamalta pilaantumiselta annettu Euroopan yhteisöjen neuvoston direktiivi (91/676/ ETY). Asetuksen tavoitteena on ehkäistä ja vähentää lannan sekä muiden lannoitteiden käytöstä, varastoinnista ja käsittelystä sekä eläintuotannosta aiheutuvia päästöjä pintavesiin, pohjavesiin, maaperään ja ilmaan. Asetuksella on säädetty muun muassa lannan varastoinnista ja siihen liittyvistä rakenteellisista vaatimuksista sekä lannoitteiden käytämisestä ja levittämisestä.

Nitraattiasetusta valvovat ELY-keskukset sekä kuntien ympäristönsuojeluviranomaiset. Nitraattiasetuksen noudattamisen valvonnasta säädetään ympäristönsuojelulain 18 luvussa ja rangaistuksista ympäristönsuojelulain 224 ja 225 §:ssä.

Nitraattiasetusta valvontaan myös osana maataloustukia ja niihin liittyvää täydentävien ehtojen valvontaa Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) N:o 1306/2013, komission delegoidun asetuksen (EU) N:o 640/2014 sekä komission täytäntöönpanoasetuksen (EU) N:o 809/2014 nojalla. Kansallisesti asiasta on säädetty lailla maatalouden tukien toimeenpanosta (192/2013) ja valtioneuvoston asetuksella täydentävien ehtojen lakisääteisistä hoitovaatimuksista sekä niiden ja hyvän maatalouden ja ympäristön vaatimusten noudattamisen valvonnasta (7/2015).

Ruokavirasto ohjaa ja hallinnoi maataloustukien valvontaa. Vuosittain nitraattiasetuksen noudattamista valvotaan täydentävien ehtojen valvontojen yhteydessä noin 500-600 maatilalla. Näiden valvontojen tai muiden maataloustukiin liittyvien valvontojen yhteydessä on havaittu vuosittain nitraattiasetuksen laiminlyöntejä 187-255 (2015-2019). Näiden ilmoitusten perusteella nitraattiasetuksen rikkojalle mahdollisesti määrätään maataloustukiin kohdistuva takaisinperintäseuraamus, jonka suuruus on pääsääntöisesti 0-5 %. Toistuvissa tai tahallisia tapauksissa, joita on vuosittain havaittu 5-26 kpl, seuraamus on 15-100 %.

Maataloustukien mahdollinen takaisinperintä ei estä asian käsittelyä myös rikosoikeudellisessa prosessissa. Unionin tuomioistuimen asioissa C-210/00 Käserei Champignon Hofmeister ja C-489/10 Bonda antamien ratkaisujen mukaan tukivaatimusten noudattamatta jättämisen vuoksi määrätty seuraamus ei ole rangaistusluonteinen vaan se on erityinen hallinnollinen keino, joka kuuluu tukijärjestelmään sen erottamattomana osana ja jonka tarkoituksena on varmistaa unionin julkisten varojen moitteeton varainhoito¹⁸. Myös korkein hallinto-oikeus on käsitellyt ne bis in idem -periaatetta maataloustukien takaisinperintään ratkaisussaan KHO 2015:57. Ratkaisussa KHO totesi, että tukiehtojen tahallisen noudattamatta jättämisen tai niiden tahallisen laiminlyönnin perusteella tehty tukien takaisinperintä ei ole rikosoikeudellinen seuraamus. Näin ollen aikaisemmin tuomitut sakkorangaistukset eivät estäneet maataloustukien takaisinperimistä.

Ympäristönsuojelulain 188 §:n mukaan valvontaviranomaisen tulee tehdä ilmoitus 224 ja 225 §:ssä tarkoitettusta teosta tai laiminlyönnistä poliisille esitutkintaa varten. Ilmoitus saadaan kuitenkin jättää tekemättä, jos tekoa on pidettävä olosuhteet huomioon ottaen vähäisenä eikä yleisen edun ole katsottava vaativan syytteen nostamista. Riippumatta maataloustukiin mahdollisesti kohdistuvasta takaisinperintäseuraamuksesta, valvontaviranomaisen on arvioitava nitraattiasetuksen laiminlyöntiä koskevassa tapauksessa aina erikseen myös tutkintapyynnön tekemisen tarpeellisuutta erityisesti, jos laiminlyönnin on arvioitu olevan toistuvaa tai tahallista.

9.1.2. Suomen ympäristökeskuksen tehtävät

Suomen ympäristökeskus on jätteen siirtoasetuksessa (EY) N:o 1013/2006 tarkoitettu toimivaltainen viranomaisena, joka toimii lupa- ja valvontaviranomaisena kansainvälisissä jätteen siirtoasioissa ja vastaa yhteistyöstä muiden toimivaltaisten viranomaisten kanssa jätteen kansainvälisen siirron valvonnassa. Valvontaa toteutetaan EU:n jätteen siirtoasetuksen mukaiseen kansalliseen tarkastussuunnitelmaan perustuen. Tarkastusten painopistealueet valitaan riskiarvioinnin perusteella ja niitä tehdään jätelajista riippuen sekä jätteen syntyypaikalla että keräyksen, kuljetuksen tai käsittelyn aikana.

Suomen ympäristökeskus on otsoniasetuksen (EY) N:o 1005/2009 ja F-kaasuasetuksen (EY) N:o 517/2014 toimivaltainen viranomaisena. Kylmälaitteiden huoltoa valvovat ympäristönsuojelulain mukaiset valvontaviranomaiset muun valvontatyön ohessa. Suomen ympäristökeskus valvoo POP-asetuksen (EY) N:o 850/2004 ja PIC-asetuksen (EY) N:o 649/2012 sekä kansainvälisen kaupan kohteina olevia tiettyjä vaarallisia kemikaaleja ja torjunta-aineita koskevan ilmoitetun ennakkosuostumuksen menettelystä tehdyn Rotterdamin yleissopimuksen (SopS 107/2004) noudattamista.

Suomen ympäristökeskus on niin sanotussa CITES-asetuksessa (EY) N:o 338/97 tarkoitettu toimivaltainen lupaviranomaisena (tehtävä liittyy uhanalaisten eläin- ja kasvilajien kansainvälistä kauppaa koskevan yleissopimuksen (CITES) toimeenpanoon) ja valaiden ja arktisten hylkeiden suojelua koskevan lain (1112/1982) tarkoittama lupaviranomaisena.

18 Anna-Liisa Tanskanen: Vihertyvä maataloustuki, s. 252. Joensuu 2019.

Suomen ympäristökeskus toimii aluskierrätysasetuksen (EU) N:o 1257/2013 kiertämisen ja rikkomisen ehkäisemiseksi yhteistyössä Liikenteen turvallisuusviraston kanssa sekä seuraa aluskierrätysasetuksen toimeenpanoa Suomessa.

9.1.3. Turvallisuus- ja kemikaaliviraston tehtävät

Turvallisuus- ja kemikaaliviraston (Tukes) tehtävänä on teknisen turvallisuuden ylläpitämiseksi muun muassa valvoa, tarkastaa ja myöntää luvat laajamittaista vaarallisten kemikaalien teollista käsitteilyä ja varastointia varten. Turvallisuus- ja kemikaalivirasto suorittaa onnettomuustutkintaa ja kerää tietoa valvomillaan toimialoilla tapahtuneista onnettomuuksista vaurio- ja onnettomuusrekisteriin (VARO). Turvallisuus- ja kemikaalivirasto pitää yllä kylmälalalla työskentelevien pätevyysrekisteriä ja valvoo pätevyysvaatimusten noudattamista.

9.2. POLIISI

9.2.1. Poliisin tehtävät

Poliisi on rikostorjunnan yleisviranomainen ja tutkii rikoksia rikosnimikkeestä riippumatta. Tieto mahdollisesta ympäristörikoksesta tulee poliisille pääasiassa kolmea eri kautta; yksityisiltä kansalaisilta, valvontaviranomaisilta tai poliisin omina havaintoina esimerkiksi tavanomaisen valvonnan tai muun rikostutkinnan yhteydessä. Valvontaviranomaisen tulee pääsääntöisesti tehdä ilmoitus toimialallaan havaitsemastaan rikosepäilystä. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä silloin, jos rikos on vähäinen ja sillä ei ole loukattu yleistä etua.

Poliisin on toimitettava ilmoitetussa asiassa esitutkinta, jos on syytä epäillä, että rikos on tehty. Esitutkinnan toimittaa yleensä tapahtumapaikan poliisilaitos, mutta asian laadun niin vaatiessa tutkintatoimet voidaan siirtää Keskusrikospoliisin suorittavaksi. Ympäristörikkokset edellyttävät lähes aina esitutkintaviranomaisen ennakoilmoitusta syyttäjälle ja tiivistä esitutkintayhteistyötä. Myös Tulli ja Rajavartiolaitos suorittavat esitutkintaa toimialoillaan ympäristörikosasioissa.

Poliisin tietoon tulleista ympäristörikoksista noin kolmannes selvitetään. Kun esitutkinta on valmis, siirtyy asia syyttäjälle. Syytekynnys ylittyy, mikäli teko on laissa säädetty rangaistavaksi, asiassa on todennäköisiä syytä rikoksesta epäilyn syyllisyyden tueksi ja muut syytteen nostamisen edellytykset täyttyvät. Syyttäjä voi tietyin edellytyksin myös jättää asiassa syyttämättä. Jos syyte nostetaan, asia käsitellään käräjäoikeudessa (KO) ja mahdollisen muutoksenhaun johdosta edelleen hovioikeudessa (HO) sekä joskus myös korkeimmassa oikeudessa (KKO).

9.3. RAJAVARTIOLAITOS

9.3.1. Rajavartiolaitoksen tehtävät

Rajavartiolaitos on muiden lakisäateisten tehtäviensä ohella toimivaltainen myös ympäristörikkosten ja luonnonvararikosten esitutkinnassa. Rajavartiolaitos valvoo muun muassa metsästyslain (615/1993), kalastuslain (379/2015) luonnonsuojelulain (1096/1996), ympäristönsuojelulain (527/2014), muinaismuistolain (295/1963) ja merenkulun ympäristönsuojelulain (1672/2009) noudattamista.

Käytännössä Rajavartiolaitos suorittaa pääosin luonnonvararikosten esitutkintaa ja niiden osalta lähinnä metsästys- ja kalastusrikosten sekä edellä mainittujen aineellisten Rajavartiolaitoksen valvontavastuulla olevien lakien mukaisten rikkomusluonteisten tekojen tutkintaa. Rajavartiolaitoksella on myös keskeinen rooli merellisen ympäristörikollisuuden ehkäisyssä ja torjunnassa.

Rajavartiolaitoksen puuttumiskynnys ympäristörikoksiin on matala. Kaikkiin Rajavartiolaitoksen omassa valvontatoiminnassa havaittuihin ympäristörikoksiin puututaan. Oman toimivallan piiriin kuuluvat tapaukset tutkitaan itse tai tarvittaessa ne siirretään poliisin tutkittavaksi esimerkiksi tutkinnan laajuuteen tai resursseihin liittyvistä syistä. Rajavartiolaitoksen tietoon tulleiden oman toimivallan ulkopuolelle jäävien rikosten osalta tehdään ilmoitus toimivaltaiselle esitutkintaviranomaiselle eli käytännössä poliisille tai Tullille.

Rajavartiolaitos voi myös poliisin, Tullin ja Rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta annetun lain (687/2009) 2 §:n 2 momentin nojalla suorittaa poliisin tai tullin tehtäväalueeseen kuuluvaan kiireellisen rikostorjuntaan liittyvän toimenpiteen näiden puolesta käyttäen omia säädettyjä toimivaltuuksiaan, jos toimenpidettä ei voida viivyttää. Toimenpiteestä ilmoitetaan ilman aiheetonta viivytystä toimivaltaiselle esitutkintaviranomaiselle. Edellä mainittujen esitutkintaviranomaisten yhteistoimintaa koskevalla lailla turvataan viranomaisten toiminnan joutuisuus sekä niille säädettyjen tehtävien tehokas suorittaminen. Rajavartiolaitos ja poliisi ovat tarvittaessa muodostaneet yhteisiä tutkintaryhmiä erityisesti metsästysrikosten tutkinnan tehostamiseksi.

Rajavartiolaitos hoitaa Suomen merialueella lukuisia eri viranomaistehtäviä. Rajavartiolaitos on jatkuvassa (24/7) valmiudessa vuoden ympäri oleva toimintakykyinen monialainen merellinen viranomainen, jolla on näiden vaatimusten mukaisesti koulutettu ammattitaitoinen henkilöstö ja toiminnan edellyttämä aluskalusto ilma-aluksineen sekä tekninen valvontavälineistö. Rajavartiolaitos on nykyaikainen Eurooppalainen Rannikkovartiostoviranomainen ja osa Eurooppalaista Raja- ja merivartiostoa, johon kuuluvat Euroopan Raja- ja merivartiostovirasto Frontex, Euroopan meriturvallisuusvirasto EMSA, Euroopan Kalastuksenvalvontavirasto EFCA sekä EU-jäsenvaltioiden rajavalvontaa suorittavat merivartiostot.

Vuoden 2019 alusta lukien Rajavartiolaitos on johtanut myös merialueella ympäristövahinkojen torjuntatoimia sekä toimii merenkulun ympäristönsuojelulaissa säädetysti johtavana valvontaviranomaisena aluksista veteen menevien päästöjen valvonnassa merialueilla. Rajavartiolaitos vastaa ympäristövahinkojen torjuntatehtävästä pelastuslain (379/2011) mukaisesti. Sekä valvonta- että torjuntatehtävän hoitamisessa keskeistä on yhteistyö muiden laissa määriteltyjen viranomaisten kanssa. Öljyntorjunnassa ja päästövalvonnassa tärkeimmät yhteistyöviranomaiset ovat Merivoimat, Meritaito Oy sekä Liikenne- ja viestintävirasto Traficom.

Rajavartiolaitos vastaa kansainvälisestä öljyntorjunta- ja valvontayhteistyöstä edustamalla Suomea muun muassa kansainvälisten sopimusten kokouksissa, erityisesti Itämeren suojelukomissiossa (HELCOM) sekä pohjoismaisen yhteistyön kokouksissa (Kööpenhaminan sopimus). Myös yhteistyö Euroopan meriturvallisuusviraston (EMSA) CleanSeaNet satelliittikuvapohjaisen öljypäästöjen havainnointipalvelun sekä EMSA:n öljyntorjunta-asioita käsittelevän työryhmän kanssa on oleellisessa asemassa öljyntorjunta- ja päästövalvonta-asioita kehitettäessä. Rajavartiolaitos on myös toimivaltainen öljyntorjuntaviranomainen arktisten maiden öljyntorjuntasopimuksen (MOSPA, Agreement on Cooperation on Marine Oil Pollution Preparedness and Response in the Arctic) mukaisissa tehtävissä.

Öljypäästövalvonnan tavoitteena on Suomen merialueilla havaittujen päästöjen osalta laittoman toiminnan keskeyttäminen, torjuntatoimenpiteiden suorittaminen, hallinnollisen öljypäästömaksututkinnan turvaaminen sekä asiassa suoritettavan esitutkinnan turvaaminen. Valvontaa suoritetaan Rajavartiolaitoksen Dornier-lentokoneilla merialueilla lähes päivittäin. Partiot lennetään kattavasti Suomen merialueilla ja talousvyöhykkeellä. Lisäksi lentovalvontaa on sovitettu yhteen sekä Ruotsin että Viron viranomaisten kanssa ja valvontaa suoritetaan osin myös edellä mainittujen maiden merialueilla.

Dornier-lentokoneet on varustettu yhteistyössä Suomen ympäristökeskuksen kanssa erityisesti öljypäästöjen valvontaan soveltuvalla laitteistolla. Edellä kuvatulla ja kattavalla öljypäästövalvonnalla on myös laittomia aluspäästöjä ennaltaehkäisevä vaikutus. Öljypäästövalvonnan kokonaisuutta täydentää Euroopan meriturvallisuusviraston (EMSA) CleanSeaNet -satelliittikuvapalvelu, jonka kautta

saadaan satelliittikuvia Suomen merialueilta. Satelliittikuvista voidaan havaita mahdollisia päästöjä myös pimeällä ja pilvipeitteen läpi. Satelliittikuvat ja niistä havaitut öljypäästöepäilyt toimitetaan Rajavartiolaitokselle. Länsi-Suomen merivartioston johtokeskus tarkastaa kuvat ja lähettää valvontalaitteistolla varustetun ilma-aluksen tai muun yksikön tarkastamaan havainnon sekä selvittämään onko kyse öljystä vai jostain muusta aineesta.

Rajavartiolaitos osallistuu myös aluksesta ilmaan menevien päästöjen valvontaan sekä aluksen suojaamiseen käytettävien haitallisten kiinnittymisenestojärjestelmien valvontaan.

Euroopan unionin valvonta-asetus yhteisen kalastuspolitiikan sääntöjen noudattamiseksi edellyttää, että kaikkien jäsenvaltioiden on ylläpidettävä kalastuksenseurantakeskuksia, joiden tehtävänä on ammattikalastustoiminnan ja pyyntiponnistuksen seuranta. Rajavartiolaitos hoitaa myös neuvoston valvonta-asetuksessa tarkoitetun kalastuksenseurantakeskuksen tehtävät.

Kuva 5. Rajavartiolaitos öljyntorjuntatehtävällä, kuvaaja Rajavartiolaitos.

9.3.2. Hallinnollinen öljypäästömaksu

Rajavartiolaitos on merenkulun ympäristönsuojelulain mukaan ainoa viranomainen, joka määrää laittomasta alusöljypäästöstä hallinnollisen öljypäästömaksun. Öljypäästömaksusääntely on ulotettu Ahvenanmaan maakuntalailla koskemaan myös Ahvenanmaan maakunnan aluetta. Rajavartiolaitos huolehtii öljypäästömaksun määräämiseen liittyvistä tehtävistä myös Ahvenanmaan maakunnan alueella.

Merenkulun ympäristönsuojelulain mukaan Rajavartiolaitoksen tulee määrätä öljypäästömaksu alukselle, joka päästää mineraaliöljyä tai öljypitoista seosta aluevesillä tai Suomen talousvyöhykkeellä. Vain pienistä sekä määrältään että muilta ympäristöön kohdistuvilta vaikutuksiltaan vähäisistä päästöistä maksu voidaan jättää määräämättä. Talousvyöhykkeellä kauttakulussa olevan ulkomaisen aluksen osalta edellytetään lisäksi, että siitä aiheutuu Suomen luonnolle huomattavaa vahinkoa tai sen vaaraa. Lisäksi poikkeuksellisissa tilanteissa, joissa öljyn päästäminen mereen on tapahtunut esimerkiksi hätävarjelu- tai pakkotilanteessa ihmishengen pelastamiseksi tai muussa senkaltaisessa hätä- tai onnettomuustilanteessa, voidaan maksu jättää määräämättä tai alentaa sitä. Öljypäästömaksun suuruus määräytyy päästön määrän ja aluksen bruttovetoisuuden perusteella merenkulun ympäristönsuojelulain yhteydessä olevan maksutaulukon mukaisesti.

Maksun määrääminen ei edellytä sen selvittämistä, kuka päästön aluksella aiheutti, ja toimiko hän tahallaan tai huolimattomasti. Rajavartiolaitoksen on kuitenkin hankittava objektiivista näyttöä siitä, että päästö on peräisin tietyltä alukselta eikä kyse ole edellä kerrotuista aivan poikkeuksellisista tilanteista. Rajavartiolaitos suorittaa hallinnollista öljypäästömaksumenettelyä varten tarvittavan tutkinnan. Lausuntoja öljypäästöjen ympäristövaikutuksista pyydetään tarvittaessa Suomen ympäristökeskukselta. Öljynäytteiden analysointia sekä niitä koskevia asiantuntijalausuntoja pyydetään Keskusrikospoliisin Rikostekniseltä laboratoriolta. Rajavartiolaitoksessa hallinnollisen öljypäästömaksun määräämistoimenpiteet on keskitetty Turkuun Länsi-Suomen merivartiostoon, jonka johdolla tutkintatoimenpiteet maksun määräämiseksi suoritetaan. Edellä mainituissa tutkintatoimenpiteissä Länsi-Suomen merivartiostoa avustavat kaikki Vartiolentolaivueen ja Suomenlahden merivartioston yksiköt.

Aluksista aiheutuvan vesien pilaantumisen ehkäisemistä annettuun lakiin (300/1979) lisättiin hallinnollista öljypäästömaksua koskeva lainsäädäntö 1.4.2006 lukien. Alusjätelainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä säädetyssä ja vuoden 2010 alusta voimaan tulleessa merenkulun ympäristönsuojelulaisissa öljypäästömaksua koskevat säännökset säilytettiin lähtökohtaisesti ennallaan. Hallinnollinen öljypäästömaksu on rikosoikeudellista sakkorangaistusta huomattavasti tuntuvampi taloudellinen seuraamus. Öljypäästömaksua koskeva lainsäädäntö valmisteltiin pitkälti Ruotsissa käytössä olevan järjestelmän mukaiseksi. Keskeisenä erona järjestelmiemme välillä on se, että Ruotsissa öljypäästömaksun määrä perustuu lainsäädännössä vuosittain määritettävään hinnanmääräytymisperusteeseen (prisbasbelopp), jossa vuositasolla voidaan huomioida öljypäästömaksun korotustarpeet. Merenkulun ympäristönsuojelulaisissa öljypäästömaksutaulukon mukaiset maksut ovat säilyneet ennallaan lainsäädännön voimaantulosta lukien. Suomessa öljypäästömaksun euromäärä perustuu edellä mainitussa laissa olevaan maksutaulukkoon ja maksun korottaminen edellyttäisi lainsäädännön muuttamista.

Vuonna 2019 suoritetun vertailun perusteella Suomen ja Ruotsin taulukkojen mukaiset öljypäästömaksujen määrät olivat huomattavan lähellä toisiaan. Rajavartiolaitos pitää tärkeänä, että näiden maiden öljypäästömaksujen määrä olisi lähtökohtaisesti samalla tasolla, jotta öljyn päästäminen aluksesta veteen ei muodostuisi kannattavammaksi toisen valtion alueella. Hallinnollisten öljypäästömaksujen kehitystä Ruotsissa tulee tarkoin seurata ja ryhtyä tarvittaessa toimenpiteisiin merenkulun ympäristönsuojelulaisissa olevan öljypäästömaksutaulukon euromäärien korottamiseksi.

9.3.3. Rikosoikeudelliset seuraamukset ja hallinnollinen öljypäästömaksu

Merenkulun ympäristönsuojelulain 12 luvun 6 §:n mukaan Rajavartiolaitos on johtava valvontaviranomainen valvonnassa, joka koskee aluksesta veteen meneviä päästöjä Suomen aluevesillä ja talousvyöhykkeellä. Merenkulun ympäristönsuojelulaisissa alusöljypäästöjen valvonta on säädetty myös poliisin tehtäväksi. Merenkulun ympäristönsuojelulain 12 luvun 8 §:n mukaan poliisilla on valvontatoimivalta sisävesialueella sekä Suomen aluevesillä.

Rikosoikeudellinen järjestelmä on ensisijainen suhteessa hallinnolliseen öljypäästömaksuun. Mikäli oikeus on rikosprosessissa tuominnut jonkun rangaistukseen luvattomasta öljyn päästämisestä mereen, esimerkiksi ympäristön turmelemisesta, ei hallinnollista öljypäästömaksua tule määrätä samalle taholle. Samalle taholle jo ennen langettavaa tuomiota määrätty hallinnollinen öljypäästömaksu tulee hakemuksesta poistaa. Ainuttakaan Rajavartiolaitoksen määräämää hallinnollista öljypäästömaksua ei ole vielä toistaiseksi poistettu.

Kuva 6. Satamassa tapahtunut öljypäästö, joka levinnyt osin rantaan asti. Kuvaaja Rajavartiolaitos.

9.3.4. Merellisten ympäristöonnettomuuksien torjunnan johtovastuu Rajavartiolaitokselle

Alusöljy- ja aluskemikaalivahinkojen torjunnan johtovastuu merialueilla on siirtynyt Rajavartiolaitokselle vuoden 2019 alusta lukien, kun merellisten ympäristöonnettomuuksien torjunnan johtovastuu siirrettiin hallitusohjelman mukaisesti ympäristöministeriöltä sisäministeriön hallinnonalalle.

Rjavartiolaitos johtaa alusöljy- ja aluskemikaalivahingon pelastustoiminnan Suomen aluevesillä aavalla selällä ja talousvyöhykkeellä. Pelastuslaitokset vastaavat alusöljy- ja aluskemikaalivahingon pelastustoiminnan johtamisesta rannikolla ja saaristossa. Rajavartiolaitos vastaa myös meripelastuksen johtamisesta merionnettomuuksissa. Alusöljy- ja aluskemikaalivahinkojen torjunnan johtovastuun siirron tarkoituksena oli nopeuttaa merellisen monialaonnettomuuden torjunnan johtamista ja päätöksentekoa sekä hyödyntää jatkossa paremmin Rajavartiolaitoksen sekä pelastusviranomaisten johtamis- ja toimeenpanokykyä ja erityisosaamista.

Merellinen pelastustoiminta niin ympäristö- kuin muissakin onnettomuuksissa perustuu kustannustehokkaaseen monitoimilaivastoon ja eri toimijoiden tiiviiseen yhteistyöhön. Merellisiä toimijoita ovat esimerkiksi valtion ja kunnan viranomaiset, laivayhtiöt ja vapaaehtoiset toimijat. Ympäristöhallinto ja Suomen ympäristökeskus osallistuvat jatkossakin ympäristövahinkojen torjuntaan asiantuntijaosaamisellaan. Tavoitteena on, että ympäristövahinkojen torjunnan hyvä taso säilyy ja valmiuksia kehitetään edelleen. Samalla Rajavartiolaitoksesta tuli johtava valvontaviranomainen aluksista veteen menevissä päästöissä.

9.4. TULLI

9.4.1. Tullin tehtävät

Tullin tehtävänä on edistää tavarakaupan sujuvuutta sekä varmistaa sen oikeellisuus, kantaa tehokkaasti tavaraverot ja suojata toimialallaan yhteiskuntaa, ympäristöä ja kansalaisia. Tulli huolehtii tul-

liverotuksesta, maahan tuotavien ja maasta vietävien tavaroiden ja ulkomaanliikenteen tullivalvonnasta ja muista tullitoimenpiteistä sekä ulkomaankaupan tilastoinnista. Tulli toimii esitutkintaviranomaisena ja tutkii toimivaltansa puitteissa tullirikoksia.

Päätehtäviä varten Tullissa on ulkomaankauppa- ja verotusosasto, valvontaosasto, hallinto-osasto sekä toimipaikkaosasto. Tullissa on seitsemän itsenäisesti toimivaa tullia niihin kuuluvine toimipaikkoinen. Tullit ovat Meritulli, Lentotulli, Vaalimaan tullit, Nuijamaan tullit, Imatran tullit, Tornion tullit ja Maarianhaminan tullit.

Suomen Tulli on osa Euroopan unionin tullijärjestelmää ja valtiovarainministeriön tulosohtaja virasto, joka toimii yhteistyössä elinkeinoelämän sekä kotimaisten ja ulkomaisten viranomaisten kanssa.

9.4.2. Uhanalaisten eläin- ja kasvilajien tuonnin, viennin ja kauttakuljetuksen valvonta

Uhanalaisten eläin- ja kasvilajien ja niistä saatavien tuotteiden, jotka on tarkemmin määritelty EU:n CITES-asetuksen 338/97 liitteessä, tuonti, vienti ja kauttakuljetus ovat luvanvaraista. Suuri osa niin sanottuja CITES-tuotteista tuodaan Euroopan unioniin kolmansista maista, joten tuontirajoituksilla suojellaan näiden maiden ympäristöä ja luonnon monimuotoisuutta. CITES -vientirajoituksilla taas suojellaan ympäristöä EU:n sisällä. EU-asetus 338/97 sääntelee myös EU-jäsenmaiden välistä ja jäsenmaan sisäistä ko. lajeihin kohdistuvaa toimintaa.

Suomessa Tullin tehtävänä on valvoa edellä mainitun EU-lainsäädännön mukaisten uhanalaisten kasvi- ja eläinlajien kansainvälistä kauppaa koskevien määräysten noudattamista.

9.4.3. Vaarallisten aineiden ja säteilevien kuljetusten valvonta

Tullilla on merkittävä rooli ympäristönsuojelussa myös radioaktiivisten aineiden ja vaarallisten aineiden kuljetusten valvontaviranomaisena. Suomesta lähteviä ja Suomeen tulevia kuljetuksia tarkastaa sekä rajanylityspaikkojen valvontahenkilöstö että liikkuvat valvontaryhmät. Tehokkaalla valvonnalla pyritään siihen, että säännösten vastaisiin kuljetuksiin puututaan heti rajalla.

Suomessa tärkeimmillä rajanylityspaikoilla on automaattiset kiinteät säteilymittausasemat eli portit tavarajaliikenteelle. Säteilyporttien lisäksi tullilla on käytössä käsi- ja jalkapöytämittareita. 2000-luvun vaihteessa säteilykuljetuksia vielä jouduttiin kääntämään takaisin lähtömaihin; sen jälkeen tapauksia ei ole ollut enää lainkaan. Vuosittain ajoneuvoista aiheutuu muutamia porttihälytyksiä, mutta nekin ovat osoittautuneet säteilymääriltään niin vähäisiksi, että aiheuttajaa ei ole pystytty paikallistamaan esineeksi. Hälytyksiä aiheuttavat esimerkiksi maantiesuola, keramiikka ja lannoitteet. Toistaiseksi ei ole havaittu varsinaisten ydinmateriaalien (plutonium, uraani) laittomia kuljetuksia.

Tulli on järjestänyt vaarallisten aineiden tiekuljetuksiin kohdistettavia tehotarkastuksia, joiden lisäksi Tulli on osallistunut Suomen ympäristökeskuksen EU/ETA -laajuisiin jätteensiirtojen valvontaoperaatioihin. Suomen rajavalvonta on Euroopan huippuluokkaa, ja erilaisia valvontajärjestelmiä on kehitetty viime vuosina merkittävästi.

9.4.4. Otsonikerrosta heikentävien aineiden ja fluorattujen kasvihuonekaasujen valvonta

Otsonikerroksen suojelemiseksi otsonikerrosta heikentävien aineiden valmistus, käyttö, maahan tuonti ja vienti on pääosin kielletty. Tullin valvomat maahantuontirajoitukset ja vientirajoitukset koskevat sekä otsonikerrosta heikentäviä aineita, että niitä sisältäviä tuotteita. Rajoitukset koskevat sekä uusia, regeneroituja että kierrätettyjä otsonikerrosta heikentäviä aineita. Myös F-kaasujen tuonti EU:n ulkopuolelta kemikaalina tai laitteissa on säänneltyä ja edellyttää kiintiötä tai lupaa kiintiön käyttöön. Tullin tehtäviin kuuluu edellä mainittujen aineiden ja niitä sisältävien laitteiden tuonnin

ja viennin valvonta. Valvonnan yhteydessä tavattujen laittomien aineiden ja laitteiden tuonnista ja viennistä ilmoitetaan Suomen ympäristökeskukselle ja tarvittaessa aloitetaan esitutkinta. Edelleen otsonikerrosta heikentävien aineiden ja F-kaasujen laittomasta kaupasta raportoidaan Suomen ympäristökeskuksen kautta komissiolle.

9.4.5. Kansainvälisten jätesierrojen valvonta

Tullin tehtäviin kuuluu myös valvoa kansainvälisiä jätesierroja. Jätesierroja säädellään Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksella (EY) N:o 1013/2006 (jätteensierroasetus). Jätelain (646/2011) 22 §:n mukaan Suomen ympäristökeskus on jätteensierroasetuksen 53 artiklassa tarkoitettu toimivaltainen viranomainen, joka valvoo jätteiden kansainvälisiä sierroja koskevien säännösten noudattamista Suomessa.

Tulli ja Suomen ympäristökeskus ovat tehneet vuonna 2019 yhteistyötä jätesierrojen valvontaan liittyen. Tehokas viranomaisvalvonta ja yhteiset valvontaoperaatiot ovat varmasti osasy siihen, että laittomia jätevientejä on paljastunut edelleen. Kansainvälisiin jätesierroihin liittyen valvontaa on painotettu jätevirtoihin, joihin on arvioitu tai todettu liittyvän laitonta toimintaa. Tällaisia jätteitä ovat mm. romuautot ja niiden varaosat sekä sähkö- ja elektroniikkalaiteromu. Kyseisten vientikonttien tarkastaminen vie valvontaviranomaisilta huomattavasti henkilöresursseja, koska kontit on pakattu täyteen ja vasta purkamisen ja mahdollisen testaamisen jälkeen voidaan todeta, mikä osuus kuormasta oli jätettä. Vienti-ilmoituksissa ei tällaisissa tapauksissa ole useinkaan lueteltu kaikkea kuormassa olevaa tavaraa tai tavarankuvaus on ilmoitettu Tullille virheellisesti. Todisteiden kokoaminen voi kestää ja viejä on vastuussa selvityksien aikaisista varastointikustannuksista. Varsinkin silloin, kun kontti palautetaan Suomeen jostain toisesta maasta, kuljetus- ja varastointikustannukset voivat olla huomattavia. Suomen ympäristökeskus voi EU:n jätteensierroasetuksen mukaan edellyttää, että viejä toimittaa jätteet käsiteltäviksi tietyn ajan kuluessa. Mikäli viejä ei noudata määräystä, Suomen ympäristökeskus huolehtii jätteiden toimittamisesta käsittelyyn viejän kustannuksella.

EU:n jätteensierroasetuksen mukaan viejän pitää pystyä osoittamaan, että kyseessä ei ole jätevientä. Käytetty tavara voidaan luokitella jätteeksi, ellei ole riittäviä todisteita siitä, että kyseessä ei ole jäte. Valvoa viranomainen voi pyytää asiasta selvityksen, joka tulee toimittaa annetussa määräajassa. Jos selvitystä ei ole annettu tai se on puutteellinen, kuljetusta tai sierroa käsitellään laittomana jätesierroina. Laittomien kansainvälisten jätesierrojen paljastaminen edellyttää hyvin toimivaa kansallista viranomaisyhteistyötä Suomen ympäristökeskuksen ja Tullin välillä. Kansallisen yhteistyön ja tiedonvaihdon lisäksi viranomaistoiminnassa hyödynnetään monipuolisesti kansainvälisiä yhteistyöverkostoja.

Suomesta on noin viiden vuoden ajan viety huomattavia määriä rakennus- ja purkujätettä hyödynnettäväksi Viroon. Eniten vientiä, noin 65 000 tonnia, oli vuonna 2016. Vientimäärien vähentyminen tämän jälkeen on johtunut lähinnä Viron viranomaisten puuttumisesta jätettä vastaanottaneiden esikäsitteilylaitoksien toimintaan. Laitokset eivät ole noudattaneet ympäristöluissa säädettyjä vaatimuksia, esimerkiksi jätteen sallitut varastointimäärät on ylitetty. Suuret jätemäärät saattavat houkutella laittomaan toimintaan. Rakennus- ja purkujätteen sierrot edellyttävät jätesierrolupaa kaikkien asianomaisten maiden viranomaisilta.

Kuva 7. Tulli valvontatehtävissä, kuvaaja Tulli.

9.5. SYYTTÄJÄVIRASTO

Syyttäjälaitoksen organisaatiouudistus toteutui 1.10.2019. Valtakuntaan muodostettiin yksi ainoa syyttäjänvirasto nimeltään Suomen Syyttäjälaitos. Se koostuu viidestä alueesta: Etelä-Suomen syyttäjälue, Länsi-Suomen syyttäjälue, Itä-Suomen syyttäjälue, Pohjois-Suomen syyttäjälue ja Ahvenanmaan syyttäjälue. Valtakunnansyyttäjänvirasto muuttui Valtakunnansyyttäjän toimistoksi. Uudistuksen yhteydessä otettiin käyttöön valtakunnallinen erikoistumisjärjestelmä. Pisimmälle erikoistuneita syyttäjiä varten perustettiin erikoissyyttäjän virkoja, joiden päätehtävänä ovat oman erikoistumisalueen valtakunnallisesti vaativimmat syyteasiat riippumatta siitä, millä syyttäjälueella erikoissyyttäjä työskentelee. Erikoistumisalueet jaettiin kolmeen laajaan erikoistumisalueeseen kriminalisoinneilla suojattujen oikeushyvien mukaan: *talouselämään*, *henkilöihin* ja yleisemmin *turvallisuuteen* kohdistuva rikollisuus. Ympäristörikokset kuuluvat turvallisuusryhmään. Ympäristörikoksiin nimitettiin kaksi erikoissyyttäjää, joiden kanssa ympäristörikoksia hoitavat alueillaan myös erikoistuvat aluesyyttäjät.

10. VIRANOMAISTEN TIETOOON TULLEET YMPÄRISTÖRIKOKSET

Esitutkintaviranomaisten tietoon tulleet taulukossa mainitut ympäristörikokset ovat esitettynä tässä raportissa rikosnimikkeittäin. Ympäristörikoksia tutkivia esitutkintaviranomaisia ovat poliisi, Tulli ja Rajavartiolaitos. Ympäristörikostilastot perustuvat siihen, millä rikosnimikkeellä tapausta on tutkittu esitutkintavaiheessa. Jos asia etenee syyteharkintaan ja tuomioistuinkäsittelyyn, rikosnimike voi muuttua. Ympäristörikostilastot eivät heijasta ympäristörikollisuuden todellista tilaa eivätkä kerro ympäristöön kohdistuvista uhista, koska ympäristörikollisuus on suurelta osin piilorikollisuutta eikä todennäköisesti tule viranomaisten tietoon.

10.1. RIKOSLAIN YMPÄRISTÖRIKOKSET

Rikoslain 48 luvussa säädetään ympäristörikoksista. Nämä ovat *ympäristön turmeleminen, törkeä ympäristön turmeleminen, ympäristörikkomus, tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen, luonnonsuojelurikos, törkeä luonnonsuojelurikos ja rakennussuojelurikos*. Rikosten rangaistusuhka on vähintään sakkoa ja maksimirangaistukset vaihtelevat kuudesta kuukaudesta kuuteen vuoteen vankeutta.

Rikoslain ympäristörikokset	2015	2016	2017	2018	2019
Ympäristön turmeleminen RL 48 luku 1 §	166	188	198	201	188
Törkeä ympäristön turmeleminen RL 48 luku 2 §	5	11	6	12	6
Tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen RL 48 luku 4 §	5	7	2	0	0
Ympäristörikkomus RL 48 luku 3 §	181	275	215	248	222
Luonnonsuojelurikos RL 48 luku 5 §	37	29	47	53	63
Rakennussuojelurikos RL 48 luku 6 §	3	1	2	4	1
Yhteensä	397	511	470	518	480

Taulukko 1: Esitutkintaviranomaisen kirjaamat rikoslain luvussa 48 tarkoitetut ympäristörikokset 2015 – 2019.

10.2. YMPÄRISTÖN TURMELEMINEN RL 48 LUKU 1 §

Ympäristön turmelemisellä tarkoitetaan muun muassa esineen tai aineen saattamista, päästämistä tai jättämistä ympäristöön taikka tiettyjen ympäristönsuojelu- tai jätelainsäädännössä säädettyjen velvollisuuksien rikkomista siten, että teko on omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista tai vaaraa terveydelle. Tunnusmerkistö on hyvin monipolvinen ja sisältää lukuisia tekotapoja sekä runsaasti viittauksia aineelliseen ympäristölainsäädäntöön. Rikos on rangaistava sekä tahallaan että törkeästä huolimattomuudesta tehtynä. Ympäristön turmelemisesta tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Suurimman osan ympäristön turmelemisiä koskevista rikosepäilyistä tutkitaan poliisin toimesta. Yleisesti esitutkinta epäillyn ympäristörikoksen osalta suoritetaan alueellisen poliisilaitoksen talousrikostutkinnan rikostutkinnassa. Tyypillisesti esitutkintaan tulevat ympäristörikokset koskevat mm. eri jätteiden luvaton hävittämistä tai niiden säilyttämistä joko pien- tai teollisuuskiinteistöjen alueella.

Poliisin ohella myös Tulli tai Rajavartiolaitos voi suorittaa esitutkinnan epäillystä ympäristön turmelemisestä. Tullin tietoon ja tutkintaan edenneet ympäristön turmelemiset ovat vuonna 2019 koostuneet jätteiden viennistä tai tuonnista ilman jätteesiirtolupaa.

Rajavartiolaitoksen esitutkintaan tulleiden tapausten osalta tässä rikostyyppissä on pääosin kyse laittomista alusöljypäästöistä.

Esimerkkejä tuomioista oikeudessa vuodelta 2019

Ympäristön turmeleminen KKO 2019:52

Yhtiön pääomistajana ja toimitusjohtajana oleva henkilö oli vastuussa siitä, että yhtiön toiminnassa oli muun ohella otettu I-luokan pohjavesialueella sijaitsevalta soranottoalueelta maa-ainesta lupamääräysten vastaisesti sekä läjitetty samalle alueelle jättemaata. Korkeimmassa oikeudessa oli arvioitavana neljä oikeuskysymystä; 1) oliko kyseessä rikoslain 48 luvun 1 §:n ympäristön turmelemisrikos vai 48 luvun 2 §:n törkeä ympäristön turmeleminen 2) oliko asiassa syntynyt rikoshyötyä 3) tuliko rangaistusta koventaa sekä 4) tuliko vastaaja määrätä liiketoimintakieltoon.

Korkein oikeus katsoi ratkaisusta ilmenevillä perusteilla, ettei teolla ollut näytetty aiheutetun ympäristölle erityisen suurta vahingon vaaraa. Vastaaja oli syyllistynyt ympäristön turmelemiseen. Vastaajan syyksi oli luettu myös toinen ympäristön turmeleminen. Vastaajalle määrättyä rangaistusta korotettiin ja hänet tuomittiin yhteiseen seitsemän kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Syyttäjän vaatimukset rikoshyödystä hylättiin henkilövastaajaa kohtaan, koska syyttäjät eivät olleet esittäneet selvitystä siitä, että vastaaja itse olisi hyötynyt yhtiön toiminnassa tehdyistä rikoksista. Hyötymistä ei osoittanut se, että vastaaja oli riidattomasti omistanut suurimman osan yhtiöstä. Selvitystä ei ollut myöskään siitä, että vastaajan ja yhtiön varallisuuspiirit olisi ollut tässä tapauksessa samastettava. Näin ollen vastaajaa ei voitu tuomita menettämään sitä taloudellista hyötyä, jonka hänen rikollinen toimintansa yhtiön lukuun on mahdollisesti yhtiölle tuottanut. Menettämisseuraamusta koskeva vaatimus vastaajaan kohdistettuna hylättiin, mutta yhtiö tuomittiin maksamaan 270.000 euroa, mikä poikkesi huomattavasti alakanttiin syyttäjien esittämästä vaatimuksesta. Vastaajan toimintaa kokonaisuutena arvioituaan Korkein oikeus katsoi, ettei liiketoimintakiellon määrääminen ollut asiassa tarpeen sopimattoman ja vahingollisen liiketoiminnan estämiseksi. Vaatimus liiketoimintakieltoon määräämisestä hylättiin.

Rikoslaki 48 luku 1 §: Ympäristön turmeleminen

Helsingin hovioikeus 14.2.2019, tuomio 19/106230, R 17/2265

Vastaaja oli elinkeinonharjoittajana vienyt maasta vastoin jätelakia ja sen nojalla annettua asetusta sekä vastoin jätteiden siirrosta annettua Euroopan parlamentin ja neuvoston asetusta vaaralliseksi jätteeksi luokiteltavaa materiaalia. Hänen pakkaamassaan ja sinetöimässään kontissa oli ollut 20 kappaletta käytöstä poistettuja auton puolikkaita, joista ei ollut poistettu vaarallisia nesteitä. Ajoneuvoissa oli ollut öljyä noin 110 litraa ja jäähdytysnesteitä noin 55 litraa. Vuosaaren satamasta lähteneen kuljetuksen määräpaikka on ollut OECD-maihin kuulumaton Yhdistyneet arabiemiirikunnat. Vastaaja oli käräjäoikeudessa tuomittu edellä mainitun menettelyn johdosta, rikoslain 48 luvun 1 §:n mukaisesta ympäristön turmelemisesta. Hovioikeudessa oli vastaajan valituksen perusteella kysymys mm. siitä, olivatko maasta viedyt auton puolikkaat olleet jätettä ja vastaajan tietoisuudesta tästä seikasta. Arvioitavana oli myös menettelyn aiheuttama mahdollinen abstrakti vaara. Hovioikeus päätyi samaan lopputulokseen kuin käräjäoikeus syyksi lukemisen osalta, mutta alensi käräjäoikeuden antamaa sakkorangaistusta 40 päiväsakon suuruiseksi sakkorangaistukseksi. (ei lainvoimaisuustietoa)

Kuva 8. Sähkö- ja elektroniikkaromua varastoitu laittomasti suursäkeissä, kuvaaja Keskusrikospoliisi.

10.2.1. Törkeä ympäristön turmeleminen RL 48 luku 2 §

Törkeä ympäristön turmeleminen on ympäristön turmelemisen törkeä tekemuoto. Jos ympäristön turmelemisessa aiheutettu vahinko tai vahingon vaara on erityisen suuri, rikoksessa tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä tai rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti, voidaan tekijä tuomita törkeästä ympäristön turmelemisesta. Teon vähimmäisrangaistus on neljä kuukautta ja enimmäisrangaistus kuusi vuotta vankeutta.

Poliisi kirjasi vuonna 2019 yhteensä kuusi törkeää ympäristön turmelemista. Vuoden 2019 tapauksissa vain yhdessä tapauksessa tutkintapyynnön epäillystä törkeästä ympäristörikoksesta on tehnyt ELY-keskus tai kunnan ympäristöviranomainen. Kaikki vuonna 2019 kirjatut törkeät ympäristörikokset ovat esitutkinnassa paikallispoliisissa. Enin osa tapauksista liittyy erilaisten jätteiden muodossa tapahtuneeseen ympäristön pilaamiseen /roskaamiseen, mutta esitutkintaan on myös tullut luvavastaista/luvatonta maa-ainesten hyödyntämistä. Puolet vuoden 2019 törkeistä ympäristön turmelemisesta liittyivät rikosepäilyihin, jossa öljyä on kaadettu maahan tai vesistöihin.

Törkeinä ympäristön turmelemisina kirjatut tapaukset ovat sijoittuneet vuonna 2019 ympäri Suomea. Törkeiden ympäristörikosten osalta ei voida väittää, että olisi mitään trendiä rikollisuuden kohdistuvan Suomessa alueellisesti tiettyyn osaan.

Se, että rikoksesta epäillyt ovat törkeiden ympäristörikosten osalta tiedossa lähtökohtaisesti jo ilmoituksetekovaiheessa, osoittaa osaltaan sitä tosiseikkaa, että poliisin tietoon ei tule ympäristörikoksia läheskään siinä laajuudessa kuin niitä tosiasiallisesti tapahtuu.

Rajavartiolaitos tutkii, syyttäjän määrättyä esitutkinnan aloitettavaksi tilanteessa, jossa syytteen nostaminen vaatii valtakunnansyyttäjän syytemääräystä, törkeänä ympäristön turmelemisena tapausta, jossa epäillään aluksen päästäneen mereen huomattavan määrän mineraaliöljyä Suomen talousvyöhykkeellä Suomen Leijonan majakan alueella kesäkuussa 2019. Rajavartiolaitos vastaanotti epäillystä öljypäästöstä satelliittihavainnon, jonka Rajavartiolaitoksen valvontalentokone varmisti. Päästön määräksi arviointiin HELCOM-lokin mukaan noin 9000–39000 litraa (9-39m3) mineraaliöljyä.

Öljypäästön tutkintatoimenpiteet aloitettiin yhtä aikaa öljyntorjuntatoimien käynnistämisen kanssa. Rajavartiolaitoksen vartiolaivat Tursas, Uisko ja Turva yhdessä merivoimien öljyntorjunta-alus Hallin kanssa suorittivat öljyntorjuntatoimenpiteitä tapahtumapaikalla keräten öljyä merestä. Torjuntatoimenpiteitä kohdistettiin Rajavartiolaitoksen Dornier valvontalentokoneen havaitsemiin paksumpiin öljyläikkiin.

Rajavartiolaitoksen yksiköt ottivat merinäytteitä öljypäästöstä. Vertailunäytteet otettiin päästöalueen kautta sekä sen läheisyydessä kulkeneista aluksista. Laboratoriolausunnon mukaan meressä ollut öljy on erittäin suurella todennäköisyydellä peräisin yhdestä näytteenoton kohteena olleesta aluksesta. Tapauksen tutkinta on vielä kesken ja se jatkuu vuonna 2020. Rajavartiolaitos on aloittanut tapahtuneen johdosta myös hallinnollisen öljypäästömaksututkinnan.

Esimerkkejä tuomioista oikeudessa vuodelta 2019

Törkeä ympäristön turmeleminen KKO 2019:102

Korkeimman oikeuden käsiteltävänä oli paljon julkisuutta saanut ns. Talvivaarajuttu. Kyseessä oli suuren kaivosyhtiön toiminnassa aiheutuneiden ympäristövahinkojen rikosoikeudellinen arviointi. Korkein oikeus oli myöntänyt yhtiön toimitusjohtajana ja hallituksen puheenjohtajana toimineelle henkilölle ja yhtiön tuotantojohtajana toimineelle henkilölle rajoitetun valitusluvan ympäristön turmelemista koskevan rangaistussäännöksen tulkinnasta. Korkeimmassa oikeudessa oli kysymys siitä, täyttyikö rikostunnusmerkistö tilanteessa, jossa kaivoksen jätevesipäästöissä on ollut ympäristölle haitallisia aineita huomattavasti enemmän, kuin kaivoksen ympäristölupahakemuksessa oli arvioi-

tu, kun ympäristöluvassa ei kuitenkaan ole asetettu kyseisille aineille tarkkoja päästörajoja. Korkein oikeus katsoi ratkaisussaan, että ympäristölupahakemuksessa esitetyt ja ympäristölupapäätöksen kertoelmaosaan kirjatut päästötiedot olivat osa ympäristölupaa ja siten ympäristön turmelemisrikoksessa tarkoitettuja lupaehtoja. Useita kymmeniä kertoja lupahakemuksessa ilmoitettua suuremmat päästöt eivät olleet olleet viranomaisen ympäristölupaharkinnan kohteena, joten ympäristöön oli päästetty haitallisia aineita myös ilman lupaa. Ainetta oli siis päästetty ympäristöön sekä lupaehtojen vastaisesti, että ilman laissa edellytettyä lupaa. Kysymys oli yhtiön kaivostoiminnan käynnistymisen jälkeen kaivoksen jätevedessä ilmenneistä ympäristölle haitallisen korkeista määristä natriumia, sulfaattia ja mangaania. Kyseisten aineiden päästöt olivat olleet jopa satakertaiset yhtiön ympäristölupahakemuksessa ilmoittamiin tietoihin nähden. Valituslupa oli myönnetty myös hovioikeuden menettelyä koskevasta kysymyksestä. Hovioikeuden ratkaisun lopputulosta ei tältä-kään osin muutettu. KKO myös hylkäsi vastaajien valituslupahakemukset muilta osin.

10.2.2. Ympäristörikkomus RL 48 luku 3 §

Jos rikoslain 48 luvun 1 §:ssä tarkoitettu ympäristön turmeleminen on kokonaisuutena arvostellen vähäinen, tekijä tuomitaan ympäristörikkomuksesta. Rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta.

Lähes poikkeuksetta epäillyt ympäristörikkomukset ilmoitetaan poliisille esimerkiksi silloin, kun erilaisia jätteitä tai romua on hylätty tai jätetty vähäisempiä määriä luvattomiin paikkoihin. Ympäristörikkomukset ovat luonteeltaan usein sellaisia, ettei niiden tekijä ole ilmoitushetkellä tiedossa. Mikäli tekijä saadaan selville, on seuraamus useimmiten poliisin määräämä sakko.

Rajavartiolaitoksen esitutkintaan tulleiden tapausten osalta ympäristörikkomuksina tutkitut teot ovat olleet pääosin kokonaisuutena vähäiseksi arvioituja laittomia alusöljypäästöjä.

Esimerkki tuomiosta oikeudessa vuodelta 2019

Rikoslain 48 luku 4§: Ympäristörikkomus

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus 11.6.2019, Tuomio 19/126969, Asianumero R 18/3268/766

Yhtiön toimitusjohtaja ja työnjohtaja olivat yhtiön toiminnassa rikkoneet Vantaan kaupungin ympäristökeskuksen määräystä murskaamalla työmaalla kiviainesta ainakin 900 tonnia enemmän kuin päätöksen mukaan olisi ollut sallittua kuljetettavaksi ja käytettäväksi yhtiön muilla työmailla. Teko oli ollut omiaan aiheuttamaan ylimääräistä melua, tärinää ja pölyä ympäristöön ja siten ympäristön pilaantumista, roskaantumista ja vaaraa terveydelle. Ottaen huomioon ympäristölle ja terveydelle aiheutetun vaaran ja vahingon vähäisyys, menettelyä oli pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. Koska ympäristörikkomuksesta voitiin tuomita ainoastaan sakkoa, tekoa koskeva syyte-oikeus oli vanhentunut. Syyttäjä oli peruuttanut toimitusjohtajaa ja työnjohtajaa vastaan nostetun syytteen, mutta ajoi syytettä yhtiötä vastaan ja vaati, että yhtiö oli tuomittava menettämään valtiolle rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä vähintään 4.050 euroa ja että yhtiö tuomittaisiin vähintään 20.000 euron suuruiseen yhteisösakkoon. Rikoslain 8 luvun 9 §:n nojalla menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen lyhin vanhentumisaika on viisi vuotta, mistä syystä seuraamusta koskeva vaatimus ei ollut vanhentunut. Näin ollen edellytykset menettämisseuraamuksen tutkimiselle ovat olemassa. Rikoslain 8 luvun 7 §:n nojalla yhteisösakkoa koskevan vaatimuksen lyhin vanhentumisaika on viisi vuotta, mistä syystä seuraamusta koskeva vaatimus ei ollut vanhentunut. Näin ollen edellytykset yhteisösakon tutkimiselle olivat olemassa. Yhtiö tuomittiin menettämään taloudellisena hyötynä 4.050 euroa ja määrättiin 5.000 euron suuruiseen yhteisösakkoon (ei lainvoimaisuustietoa).

10.2.3. Tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen RL 48 luku 4 §

Tuottamuksellista ympäristön turmelemista koskeva rangaistussäännös ulottaa rangaistavuuden eräisiin huolimattomiin menettelyihin, jotka eivät syyksiluettavuutta koskevan vaatimuksen vuoksi muutoin olisi rangaistavia ympäristön turmelemisena. Perustunnusmerkistön mukainen ympäristön turmeleminen on rangaistavaa vain tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta tehtynä. Säännöksen soveltaminen edellyttää, että ympäristölle tai terveydelle aiheutettu vahinko tai sen vaara on erityisen suuri. Rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään yksi vuosi.

Tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen on harvinainen rikosnimike, joita otetaan poliisin esitutkintaan vain muutamia vuosittain. Vuonna 2019 tuottamuksellisia ympäristön turmelemisia ei kirjattu yhtään kappaletta.

10.2.4. Luonnonsuojelurikos RL 48 luku 5 §

Luonnonsuojelurikoksesta tuomitaan muun muassa se, joka oikeudettomasti hävittää tai turmelee luonnonsuojelulaissa suojeltavaksi tai rauhoitetuksi määrätyn luonnonalueen, eläimen, kasvin tai muun luontoon kuuluvan kohteen. Rangaistavaa on myös muun muassa rauhoitettujen eläinten tai kasvien maahantuonti tai maastavienti CITES-sopimuksen vastaisesti. Rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Poliisin tutkimat luonnonsuojelurikokset liittyvät yleensä luvattomaan eläin- tai kasvilajien hävittämiseen ja luvattomiin hakkuisiin luonnonsuojelualueilla. Useissa tapauksissa luvattomien hakkuiden yhteydessä on vaarannettu liito-oravien olemassaolo. Useissa epäillyissä luonnonsuojelurikoksissa kyse oli rauhoitettujen valkoposkihanhien tappamisesta tai tapaukset liittyivät eläviin tai kuolleisiin susiin.

Luonnonsuojelurikos RL 48 luku 5 §	2015	2016	2017	2018	2019
Poliisi	33	29	46	52	58
Tulli	3	0	1	0	4
Rajavartiolaitos	1	0	0	1	1
Yhteensä	37	29	47	53	63

Taulukko 2: Esitutkintaviranomaisen kirjaamat rikoslain luvussa 48 tarkoitetut luonnonsuojelurikokset 2015 – 2019.

Esimerkki tuomiosta oikeudessa vuodelta 2019

Rikoslaki 48 luku 5 §: Luonnonsuojelurikos

Pohjois-Karjalan kärjäoikeus 25.7.2019, Tuomio 19/132169, Asianumero R 19/152

Syyte luonnonsuojelurikoksesta perustui siihen, että kolmen eri metsästysseuran (yhdistyksen) puheenjohtajat ja rahastonhoitaja olivat yhdessä luonnonvaraisten eläinten ja kasvien suojelusta niiden kauppaa sääntelemällä annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 338/97 vastaisesti käyttäneet taloudellisessa hyötymistarkoituksessa, myyneet, pitäneet hallussaan myyntitarkoituksessa ja tarjonneet myytäväksi mainitun asetuksen liitteessä A tarkoitettuja kohteita. Kyseisten metsästysseurojen kesken oli järjestetty yhteisjahti, jossa oli kaadettu luvallisesti yhteensä kolme karhua. Karhujen ruhot oli teurastettu metsästysseurojen lahtivajoissa, minkä jälkeen karhujen kaatajat ovat saaneet pitää itsellään karhujen taljan, kallon ja siitinluun karhujen lihojen jäädessä metsästysseurojen jaettavaksi, käytettäväksi tai myytäväksi. Karhujen suolistetut ja nyljetyt ruhot oli tämän jälkeen päätetty metsästysseurojen yhteisellä päätöksellä tarjota myytäväksi yhtiölle, jolla oli kyläkauppa Savonlinnassa. Yhtiön edustaja oli käynyt hakemassa lihat pian kaatojen jälkeen ja karhujen lihoja koskenut kauppakirja oli allekirjoitettu.

Koska suomalainen ruskea karhu (*Ursus Arctos*) kuuluu EU:n CITES-asetuksen liitteen A tiukimmin säänneltyihin lajeihin, edellä mainittujen karhujen lihojen myynti olisi edellyttänyt Suomen ympäristökeskuksen myöntämän niin sanotun EU-todistuksen hankkimista ennen karhun lihojen myyntiin ryhtymistä. Edellä mainittujen kolmen karhun lihoille ei ollut haettu, eikä myönnetty vaadittua EU-todistusta.

Metsästysseurojen puheenjohtajat ja rahastonhoitaja olivat olleet sopimassa lihojen myynnistä metsästysseurojen kesken tai ainakin hyväksyneet tietoisesti metsästysseuran nimissä tehdyn päätöksen myydä karhujen lihat. Koska he olivat asemassaan olleet päättäjävaltaisia karhujen lihojen käytöstä ja tietoisia lihojen myynnistä, heidän olisi tullut hakea lihoille EU-todistus ennen lihojen myyntiä. Teko ja laiminlyönti oli siten ollut nimenomaan heidän velvollisuuksiensa vastainen.

Osa vastaajista oli lisäksi syytteessä elintarvikerikkomuksesta, koska karhut oli suolistettu ja nyljetty metsästysseuran lahtivajassa, jota ei oltu hyväksytty riistan käsittelylaitokseksi, eikä lihoja oltu voitu tarkastaa. Myös lihat ostanut ja niitä markkinoinut henkilö sai syytteen luonnonsuojelurikoksesta ja elintarvikerikkomuksesta.

Metsästysyhdistykset tuomittiin syyttäjän vaatimuksesta luonnonsuojelurikoksen perusteella 850 euron yhteisösakkoihin ja rikosuhrimaksuihin kukin 800 euroa sekä menettämään valtiolle myynnistä saamansa taloudellisen hyödyn. Osa henkilövastaajista tuomittiin 30 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen luonnonsuojelurikoksesta ja osa sekä luonnonsuojelurikoksesta että elintarvikerikkomuksesta 40 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen. Karhunlihaa ostanut yhtiö tuomittiin luonnonsuojelurikoksen perusteella 2.000 euron suuruiseen yhteisösaksoon, menettämään valtiolle karhun lihat ja 800 euron rikosuhrimaksuun. Myös henkilövastaajat tuomittiin lisäksi kukin 80 euron rikosuhrimaksuihin. (ei lainvoimaisuustietoa).

10.2.5. Törkeä luonnonsuojelurikos RL 48 luku 5 a§

Vuoden 2016 alusta rikoslakiin tuli törkeää luonnonsuojelurikosta koskeva säännös. Aiemmin laissa ei luonnonsuojelurikoksesta ollut tätä tekemuotoa. Rikos voidaan arvioida törkeäksi, jos se on kokonaisuutena arvostellen törkeä ja se aiheuttaa vakavaa vaaraa luonnolle, sillä tavoitellaan huomattavaa taloudellista hyötyä tai se on erityisen suunnitelmallinen. Rangaistus rikoksesta on neljästä kuukaudesta neljään vuoteen vankeutta.

Vuonna 2019 poliisin rikosilmoitusjärjestelmään on kirjattu törkeä luonnonsuojelurikos. Tapaus liittyy uhanalaisen eläinlajin siirtoon sen luonnolliselta alueelta muualle.

10.2.6. Rakennussuojelurikos RL 48 luku 6 §

Rakennussuojelurikoksesta tuomitaan muun muassa se, joka tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta ilman lupaa purkaa, hävittää, turmelee tai peittää ympäristöön kuuluvan kohteen, joka on suojeltu maankäyttö- ja rakennuslain nojalla. Varsinaisen rakennussuojelun lisäksi säännös koskee myös muun muassa muinaismuistolaisissa tarkoitettujen muinaisjäännösten hävittämistä. Rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Rakennussuojelurikoksia ilmoitettiin poliisin tutkintaan vuonna 2019 yksi tapaus.

10.3. RIKOSLAIN LUONNONVARARIKOKSET

Rikoslain 48 a luvussa säädetään luonnonvararikoksista, jotka esitetään taulukossa 3. Luvun rangaistussäännökset koskevat metsästystä, kalastusta, metsiä ja puutavaraa sekä Etelämanneralueen suojelua. Luvussa säädetään myös metsästyskiellosta, joka voidaan määrätä vähintään yhdeksi ja enintään viideksi vuodeksi. Luonnonvararikosten yhteismäärä laski selvästi vuonna 2019 edellisvuosiin verrattuna.

Rikoslain luonnonvararikokset	2015	2016	2017	2018	2019
Metsästysrikos RL 48 a luku 1 §	191	131	131	163	120
Törkeä metsästysrikos RL 48 a luku 1 a §	9	15	16	12	12
Kalastusrikos RL 48 a luku 2 §	4	8	9	8	2
Metsärikos RL 48 a luku 3 §	2	0	4	1	6
Laiton Etelämanneralueen mineraaliesiintymään kajoaminen RL 48 a luku 3 a §	0	0	0	0	0
Puutavararikos RL 48 a luku 3 b	0	0	0	0	0
Laittoman saaliin kätkeminen RL 48 a luku 4 §	1	0	0	0	0
Törkeä laittoman saaliin kätkeminen RL 48 a luku 4 a §	0	0	2	0	0
Yhteensä	207	154	162	184	140

Taulukko 3: Esitutkintaviranomaisen kirjaamat luonnonvararikokset 2015 – 2019

10.3.1. Metsästysrikos RL 48 a luku 1 §

Metsästysrikoksesta tuomitaan muun muassa se, joka tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta metsästää kielletyllä pyyntivälineellä tai -menetelmällä, vastoin riistaeläimen rauhoitusta tai ilman pyyntilupaa taikka aiheuttaa metsästäessään vaaraa ihmiselle tai omaisuudelle. Rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Metsästysrikoksia tuli esitutkintaviranomaisten tietoon viime vuonna yhteensä 120 kappaletta.

Rajavartiolaitoksen tutkintaan tulleet metsästysrikokset ovat teko tavoiltaan moninaisia. Vuonna 2019 aloitettujen tutkintojen epäiltyjen rikosten kohteena oli hirvi sekä riistalinnuista teeri. Lisäksi metsästysrikoksina tutkittiin metsästyksessä kiellettyjen pyyntivälineiden sekä pyyntimenetelmien käyttöä.

Kuva 9. Laillisesti metsästettyjä teeriä, kuvaaja Silja Hallenberg.

Metsästysrikos RL 48 a luku 1 §	2015	2016	2017	2018	2019
Poliisi	176	121	126	156	116
Rajavartiolaitos	15	10	5	7	4
Yhteensä	191	131	131	163	120

Taulukko 4: Esitutkintaviranomaisen kirjaamat metsästysrikokset 2015 – 2019.

Esimerkki tuomiosta oikeudessa vuodelta 2019

Rikoslaki 48a luku 1 §; Metsästysrikos

Kainuun käräjäoikeus 17.4.2019, Tuomio 19/117697, Asianumero R 19/220

Vastaajat olivat osallistuneet lailliseen hirvenmetsästykseseen. Seurueella oli ollut oikeus pyytää enää kaksi vasaa, koska kahta pyyntilupaa koskevassa päätöksessä aikuisten hirvien määräksi oli rajoitettu yksi eläin ja seurue oli aiemmin kaatanut aikuisen hirven. Yhden vastaajan hirveä etsimään laskettu koira oli alkanut haukkua, jolloin vastaaja oli lähtenyt haukulle. Hän oli havainnut koiran haukkuvan aikuista hirveä, mistä hän on soittanut kahdelle muulle henkilölle. Sen jälkeen hän oli ampunut kyseisen aikuisen hirven. Kaikki kolme olivat osallistuneet hirven suolistamiseen, minkä jälkeen he olivat lähteneet hakemaan mönkijää, jonka vetolevyn päälle he ovat lastanneet hirven. Mönkijällä oli ajettu autoille, jossa he olivat yhdessä nostaneet hirven yhden vastaajan peräkärriin ja hirvi oli kuljetettu metsästysseuran lahtivajalle. Lahtivajalla kaikki kolme ovat osallistuneet nylkemiseen. Seuraavana päivänä vastaajista kaksi olivat ensin raakapaloitelleet hirven lahtivajalla, kuljettaneet palat hirven ampuneen henkilön autotalliin ja leikanneet siellä lihat pienemmiksi paljoiksi. Lihat on jaettu kolmen vastaajan kesken. Syyttäjä vaati ensisijaisesti kaikille rangaistusta metsästysrikoksesta rikoslain 48a luvun 1 §:n perusteella ja vaihtoehtoisesti kahdelle vastaajalle, jotka eivät olleet osallistuneet tappamiseen rangaistusta rikoslain 48 a luvun 4 §:n mukaisesta laittoman saaliin kätkemisrikoksesta.

Vastaajat tuomittiin metsästysrikoksista 80 päiväsakon ja 40 päiväsakon suuruisiin sakkorangaistuksiin ja lisäksi menettämään valtiolle rikoksentekeväliseenä käytetty kivääri kiikareineen ja lippaineen sekä yhteisvastuullisesti menettämään valtiolle ilman pyyntilupaa metsästämänsä aikuisen hirven arvo 2400 euroa. Jokainen tuomittiin myös metsästyskieltoon ja 80 euron suuruiseen rikosuhrimak-suun.

10.3.2. Törkeä metsästysrikos RL 48

Metsästysrikos määritellään törkeäksi, jos se on tehty erityisen julmalla tavalla tai jos kohteena on erityisen suuri määrä riistaeläimiä. Törkeästä tekemuodosta voi olla kyse myös silloin, jos teko on suunnitelmallinen tai sillä on tavoiteltu huomattavaa taloudellista hyötyä. Tiettyjen lajien, kuten ahman, ilveksen, karhun, metsäpeuran, saukon tai suden tappaminen tai vahingoittaminen voi myös täyttää törkeän metsästysrikoksen tunnusmerkistön silloin, jos teko on kokonaisuutena arvostellen törkeä. Niin sanottua susivihaa ja susien sekä muiden suurpetojen salakaatoja on viimeisten vuosien aikana käsitelty useasti mediassa.

Vuoden 2019 osalta epäiltyjä törkeitä metsästysrikoksia kirjattiin rikosilmoitusjärjestelmään 12 kappaletta, joka on yhtä paljon kuin sitä edellisenä vuotena.

Viidessä tapauksessa kirjatusta rikosilmoituksista tekijä on tullut poliisiin tai Rajavartiolaitoksen tietoon. Esitutkintaviranomaiset ovat onnistuneet suorittamaan tutkintaa erityisen tehokkaasti muun muassa eri valvontamuotojen kautta epäiltyjä rikoksia paljastamalla. Suoritetuissa esitutkinnoissa on tehty myös vapauteen kohdistuvia pakkokeinoja, erilaista teknistä rikostutkintaa sekä maastossa että laboratorioissa.

Mainittavina tapauksina törkeissä metsästysrikoksissa laittoman metsästyksen kohteena olevat eläimet olivat viime vuonna ilves, karhu, ahma, susi ja yhdessä tapauksessa metsäpeura. Vuoden 2018 aikana kirjattujen epäiltyjen törkeiden metsästysrikokset ovat tapahtuneet pääsääntöisesti Suomen pohjoisosissa. Pääkaupunkiseudulla tapauksia ei ole lainkaan.

Myös metsästysrikollisuuteen liittyy piilorikollisuutta, erityisesti luvatonta metsästystä ja laitonta eläinten tappamista. On arvioitu, että metsästysrikosten ilmituloa ja esitutkintaa vaikeuttaa osaltaan myös alueen paikallisten asukkaiden ja metsästäjien parissa mahdollisesti esiintyvä vaikenemisen kulttuuri.

Tarkasteltaessa rikosilmoituksia erityisesti susien osalta on havaittu, että joissain tapauksissa lopetetuista tai luvallisesti kaadetuista susista on löytynyt ylimääräisiä hauleja. Toimintavuoden vuoden tapauksissa, kuten aiempien vuosien epäillyissä törkeissä metsästysrikoksissa, on suden tappamiseen liittynyt myös pakkotilaa koskevia väitteitä ja asiaa on selvitetty esitutkinnassa myös tästä näkökulmasta. Pakkotilaan liittyy yleensä niin paljon näytöllistä ja oikeudellista punnintaa, että oikeuttamis- tai anteeksiantoperusteen arviointi jää kuitenkin oikeusviranomaisille: syyttäjille ja tuomareille. Vain harvoin tilanteet ovat pakkotilaa koskevan oikeuttamisperusteen osalta olleet näytöllisesti niin selkeitä, että tutkinnanjohtaja on pystynyt tekemään päätöksen esitutkinnan toimittamatta jättämisestä tai sen lopettamisesta.

Rajavartiolaitos aloitti vuonna 2019 yhden epäillyn törkeän metsästysrikoksen tutkinnan, jonka kohteena oli karhu.

Törkeä metsästysrikos RL 48	2015	2016	2017	2018	2019
Poliisi	8	13	14	10	11
Rajavartiolaitos	1	2	2	2	1
Yhteensä	9	15	16	12	12

Taulukko 5: Esitutkintaviranomaisen kirjaamat törkeät metsästysrikokset 2015 – 2019.

Esimerkkejä tuomioista oikeudessa vuodelta 2019

Rikoslaki 48a luku 1 a §: Törkeä metsästysrikos ym.

Pohjanmaan käräjäoikeus 28.11.2019, Tuomio 19/152673, Asianumero R 19/113

Kolme vastaajaa oli syytettynä Pohjanmaan käräjäoikeudessa erilaisista metsästyksen liittyvistä rikoksista. Yksi vastaajista oli ampunut maatilan alueella yli 200 kissaa pienoiskiväärillä. Ampumisen yhteydessä hän oli käyttänyt keinotekoisia valonlähdettä sokaistakseen kissat. Osan kissoista hän oli ampunut moottorikäyttöisestä ajoneuvosta. Hän oli lisäksi toisen vastaajan kanssa ampunut rusakoita samalla menetelmällä ja metsäkauriin aseella, joka ei ollut rusakon metsästyksen luvallinen. Kaksi vastaajaa olivat myös ampuneet satoja kissoja samalla menetelmällä. Törkeästä metsästysrikoksesta syytetyt henkilöt olivat syyttäjän mukaan käyttäneet kiellettyjä metsästystapoja ja metsästäneet ilman lupia ja alueella, jolle heillä ei ollut metsästyslupaa. Syyttäjä katsoi, että metsästysrikos oli myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, koska se oli kohdistunut suureen määrään eläimiä, kestänyt kauan, osaa eläimistä on vahingoitettu, eikä osaa ollut korjattu talteen ja menettely oli aiheuttanut haittaa paikalliselle riistakannalle. Laittoman jahdin kohteena oli ollut rusakoita, metsäkauriita, valkohäntäpeuroja ja kettuja. Lisäksi osa vastaajista oli syytteessä luonnonsuojelurikoksesta, luvatonta pyynnistä, ampuma-aserikoksesta ja eläinsuojelurikoksesta. Syyttäjä vaati valtiolle metsästyksessä käytettyjä aseita tai niiden arvoja, metsästyksessä käytettyä autoa ja vastaajien määräämistä metsästyskieltoon sekä voimassaolevien metsästyslupien menettämistä. Myös laittomasti metsästyksen eläinten arvoa vaadittiin valtiolle. Lievimmat syytteistä olivat ehtineet vanhentua ja näin ollen hylättiin. Tekijät tuomittiin ehdollisiin vankeusrangaistuksiin; neljän (metsästysrikoksesta), kuuden (törkeä metsästysrikos, luonnonsuojelurikos -kumpikin nuorena henkilöä) ja yhdeksän kuukau-

den (törkeä metsästysrikos, luonnonsuojelurikos, ampuma-aserikos) pituisiin ehdollisiin vankeusrangaistuksiin ja määrättiin metsästyskieltoihin. Ampuma-aseet tuomittiin valtiolle menetetyksi. Osa korvausvaatimuksista hylättiin, osa hyväksyttiin. Vastaajat tuomittiin maksamaan kovauksia metsästysyhdistyksille sekä valtiolle mm. rauhoitettujen eläinten arvot sekä 80 euron suuruisiin rikosuhrimaksuihin. (ei lainvoimaisuustietoa).

10.3.3. Kalastusrikos RL 48 a luku 2 §

Kalastusrikoksesta tuomitaan muun muassa se, joka kalastaa huomattavassa laajuudessa vastoin kalojen tai rapujen rauhoitusta, pyydyksiä tai alamittaa koskevaa säännöstä. Rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Kalastusrikos RL 48 a luku 2 §	2015	2016	2017	2018	2019
Poliisi	2	4	8	3	1
Rajavartiolaitos	2	4	1	5	1
Yhteensä	4	8	9	8	2

Taulukko 6: Esitutkintaviranomaisen kirjaamat kalastusrikokset 2015 – 2019.

Esimerkki tuomiosta oikeudessa vuodelta 2019

Rikoslaki 48a luku 2 §: Kalastusrikos

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus 26.6.2019, tuomio 19/129648, Asianumero R 18/737

Vastaaja oli Pernajanlahdella, Sandholmenin edustalla kalastanut huomattavassa laajuudessa vastoin kalastuslain pyydyksiä ja pyynnin harjoittamista koskevia säännöksiä jättämällä verkkoja jääty-mään veteen ja aiheuttaen menettelyllään tarpeetonta haittaa ja häiriötä ympäristölle. Vastaajalla oli ollut kyseiselle Metsähallituksen vesialueelle kaupallisen kalastuksen pyyntioikeus, mutta syksyllä 2016 vastaaja oli jättänyt verkot kokematta ja ne olivat jäätyneet kiinni. Metsähallitus oli kirjallisesti vaatinut verkkoja poistettaviksi, mutta kaikkia verkkoja ei ollut poistettu määräpäivään mennessä. Verkkoja oli poistettu Metsähallituksen toimesta kolmesta eri paikasta ja pyydyksissä oli ollut yhteensä kymmeniä kiloja kuolleita kaloja ja kuollut vesilintu. Vastaaja tuomittiin 45 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen kalastusrikoksesta ja maksamaan rikosuhrimaksuna 80 euroa. (ei lainvoimaisuustietoa).

10.3.4. Metsärikos ja puutavararikos (RL 48 a luku 3 ja 3 b §)

Metsärikoksesta tuomitaan se, joka rikkoo suojametsäaluetta tai suoja-aluetta koskevaa metsälain säännöstä taikka vahingoittaa metsäluonnon monimuotoisuuden kannalta erityisen tärkeää luonnontilaista elinympäristöä. Puutavararikoksesta tuomitaan se, joka EU:n puutavara-asetuksen vastaisesti saattaa markkinoille laittomasti korjattua puutavaraa tai siitä valmistettuja puutuotteita. Metsärikoksen enimmäisrangaistus on kaksi vuotta ja puutavararikoksen kuusi kuukautta vankeutta.

10.3.5. Laittoman saaliin kätkeminen ja törkeä laittoman saaliin kätkeminen (RL 48 a luku 4 ja 4 a §)

Laittomasta saaliin kätkemisestä tuomitaan se, joka kätkee, hankkii, kuljettaa, välittää tai kaupaa metsästysrikoksella tai kalastusrikoksella saatua saalista. Rangaistusasteikko on perustunnusmerkis-tössä sakkoa tai enintään vuosi vankeutta, törkeässä tekemuodossa sakkoa tai enintään kolme vuotta vankeutta.

10.4. YMPÄRISTÖÖN LIITTYVÄT RIKOSLAIN TERVEYTTÄ JA TURVALLISUUTTA

VAARANTAVAT RIKOKSET

Rikoslain 44 luvun terveyttä ja turvallisuutta vaarantaviin rikoksiin sisältyy tekoja, joilla voi olla huomattavia vaikutuksia myös ympäristöön. Säännösten suojeluobjekteina ovat muun muassa ihmisen henki ja terveys sekä omaisuus. Ympäristön osalta voivat tulla sovellettavaksi myös rikoslain edellä mainitut muut rangaistussäännökset. Terveyttä ja turvallisuutta vaarantavien rikosten yhteismäärä nousi selvästi vuonna 2019 edellisvuosiin verrattuna.

Terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia rikoksia	2015	2016	2017	2018	2019
Terveysrikos RL 44 luku 1 §	11	5	13	13	11
Terveyden vaarantaminen (RL 34:4)	0	2	2	2	0
Törkeä terveyden vaarantaminen (RL 34:5)	0	0	0	0	0
Eläintaudin leviämisvaaran aiheuttaminen (RL 44:4 a)	7	3	6	6	10
Geenitekniikkarikos (RL 44:9)	0	0	0	0	0
Ydinenergian käyttörikos (RL 44:10)	0	1	1	0	0
Räjähderikos RL 44 luku 11 §	117	149	119	127	145
Varomaton käsittely RL 44 luku 12 §	223	277	275	269	318
Radioaktiivisen aineen hallussapitorikos (RL 44:12 a)	0	0	0	0	0
Vaarallisten aineiden kuljetusrikos RL 44 luku 13 §	6	6	6	15	3
Yhteensä	364	443	422	432	487

Taulukko 7: Esitutkintaviranomaisen kirjaamat rikoslain 34 ja 44 luvun terveyttä ja turvallisuutta vaarantavat rikokset 2015 – 2019.

10.4.1. Terveysrikos, terveyden vaarantaminen ja törkeä terveyden vaarantaminen (RL 44 luku 1 § sekä 34 luku 4 ja 5 §)

Terveysrikoksesta tuomitaan muun muassa se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta kasvinsuojelulainlain, kuluttajaturvallisuuslain, kemikaalilain, kosmeettisista valmisteista annetun lain, terveydensuojelulain, elintarvikelain tai vaarallisten kemikaalien ja räjähteiden käsittelyn turvallisuudesta annetun lain vastaisesti valmistaa, käsittelee, tuo, pitää hallussaan, varastoi, kuljettaa, pitää myynnissä, välittää tai luovuttaa tavaraa tai ainetta siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen hengelle tai terveydelle. Rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta.

Rikoslain 34 luvun 4 §:ssä tarkoitetusta terveyden vaarantamisesta tuomitaan muun muassa se, joka käyttää säteilylähdettä säteilylain vastaisesti, käyttää ydinainetta ydinenergilain vastaisesti tai levittää ympäristöön muuntogeenisiä organismeja geenitekniikkalain vastaisesti siten, että teko on omiaan aiheuttamaan yleistä hengen tai terveyden vaaraa. Rangaistusasteikko on vankeutta vähintään neljä kuukautta ja enintään neljä vuotta. Jos teko aiheuttaa vakavaa hengen tai terveyden vaaraa suurelle ihmismäärälle, tekijä voidaan tuomita törkeästä terveyden vaarantamisesta vankeuteen 2 - 10 vuodeksi.

Esimerkki tuomiosta oikeudessa vuodelta 2019

Rikoslaki 44 luku 1 §: Terveysrikos ym.

Pohjanmaan käräjäoikeus 14.3.2019, Tuomio 19/111697, Asianumero R 18/609/723

Vastaaja oli syytteessä elintarvikelain 79 §:n mukaisesta elintarvikerikkomuksesta, rikoslain 30 luvun 1 §:n markkinointirikkomuksesta sekä rikoslain 44 luvun 1 §:n mukaisesta terveysrikoksesta.

Elintarvikerikkomus: Vastaaja oli harjoittanut elintarvikelain soveltamisalaan kuulunutta elintarvikkeiden myyntiä sellaisessa elintarvikehuoneistossa, josta ei ollut tehty elintarvikelain mukais-

ta ilmoitusta. Hän oli pitänyt lähituotemyymälässä itse hankkimassaan kylmälaitteessa myynnissä naudan täyslihasäilykkeitä sekä tuoretta ja palvattua lihaa. Myynti oli todettu tarkastuksessa 10.2.2017, ja tuolloin myynnissä oli ollut muun muassa säilykkeitä, joiden valmistusaika oli ollut joulukuussa 2015. Vastaaja ei ollut tehnyt myyntipaikasta ja käyttämästään kylmälaitteesta elintarvikelain 13 §:n 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta.

Markkinointirikkomus: Vastaaja oli antanut markkinoinnin kohderyhmän kannalta merkityksellisiä totuudenvastaisia tai harhaanjohtavia tietoja. Hän oli liimannut säilykepurkkien sivuille uudet etiketit, jotka oli alun perin tarkoitettu toiselle tuotteelle ja joissa on ollut eri ainesosaluettelo, kuin mikä säilykepurkkien kansiin on painettu. Joistakin uusista etiketeistä ainesosaluettelo oli ollut kynällä yliviivattu. Säilykepurkkien sivuille liimatuissa uusissa etiketeissä oli lukenut ”Täyslihasäilyke”, vaikka ainesosaluetteloiden mukaan säilykkeessä oli ollut ainesosia, joita täyslihasäilykkeessä ei saanut olla. Säilykepurkkien sivuille liimatuissa uusissa etiketeissä on lukenut ”Lisäaineeton”, vaikka purkkien kansissa olleiden ainesosaluetteloiden mukaan säilykkeessä on ollut lisäaineita. Säilykepurkkien sivuille liimatuissa uusissa etiketeissä on ollut laitosnumero, joka ei ole ollut säilykkeiden oikean valmistajan laitosnumero. Vastaaja oli varustanut myynnissä pitämänsä palvattun ulkopaistin tuoreen ulkopaistilihan etiketillä.

Terveysrikos: Vastaaja oli elintarvikelain tai sen nojalla annettujen säännösten vastaisesti pitänyt myynnissä elintarvikkeita siten, että teko oli ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen hengelle tai terveydelle. Vastaaja oli pitänyt lähituotemyymälässä itse hankkimassaan kylmälaitteessa myynnissä tuoretta ja palvattua lihaa. Myynti on todettu tarkastuksessa 10.2.2017, ja tuolloin myynnissä on ollut yhteensä noin 30 kg tuorelihoja ja palvattua lihaa. Vastaaja oli elintarvikealan toimijana laiminlyönyt huolehtia elintarvikelain edellyttämällä tavalla myymiensä elintarvikkeiden jäljitettävyydestä sekä siitä, että elintarvikkeissa tai niiden pakkauksissa olisi ollut jäljitettävyyden kannalta tarvittavat sekä muutoinkin elintarvikelaissa edellytetyt pakkausmerkinnät. Vastaajan myynnissä pitämistä lihapakkauksista puuttuivat: tunnistusmerkki (valmistajan laitosnumero), merkintä eläinlajista, viitenumero tai -koodi, joka osoittaa lihan ja eläimen / eläinten välisen yhteyden, teurastamon ja leikkaamon hyväksymisnumerot ja sijaintivaltioiden, sekä toimijan nimi ja toimivat yhteystiedot. Laiminlyöntien vuoksi myynnissä olleiden lihojen alkuperä oli jäänyt täysin epäselväksi, minkä vuoksi lihojen myynti kuluttajille oli ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen hengelle tai terveydelle.

Vastaaja oli tunnustanut teot ja hänet tuomittiin edellä mainitusta rikoksista yhteiseen 25 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen ja 80 euron suuruiseen rikosuhrimaksuun. (ei lainvoimaisuustietoa)

10.4.2. Räjähderikos ja radioaktiivisen aineen hallussapitorikos (RL 44 luku 9 - 11 ja 12 a §)

Räjähderikoksessa on kyse vaarallisten kemikaalien ja räjähteiden käsittelyn turvallisuudesta annetun lain tai sen nojalla annettujen säännösten rikkomisesta. Rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

Räjähderikoksia tutkitaan poliisin toimesta vuosittain noin 100 - 150 ilmoitettua tai poliisin paljastamaa tapausta. Räjähderikos paljastuu tavanomaisesti siten, että poliisi suorittaa koti- tai paikannetsintää toisen epäillyn rikoksen osalta, jolloin etsinnän yhteydessä löytyy myös luvattomia (esim. anastettuja) räjähteitä.

Esimerkki tuomiosta oikeudessa vuodelta 2019

Rikoslaki 44 luku 11 §: Räjähderikos

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus 2.12.2019, Tuomio 19/152967, Asianumero R 19/3642

Vastaaja oli syytteessä räjähderikoksesta, koska oli vaarallisten kemikaalien ja räjähteiden käsittelyn turvallisuudesta annetun lain vastaisesti pitänyt hallussaan räjähteitä, eli ammoniumnitraatti-

tyypistä louhintaräjähdyksine-pötköä, jossa on ollut noin 100 grammaa räjähdysainetta sekä yhtä sähkönallia. Vastaaja tuomittiin räjähderikoksen lisäksi useista muista rikoksista kolmen kuukauden pituiseen ehdolliseen vankeusrangaistukseen sekä 80 euron suuruiseen rikosuhrimaksuun. (ei lainvoimaisuustietoa)

10.4.3. Varomaton käsittely RL 44 luku 12 §

Varomattomasta käsittelystä tuomitaan muun muassa se, joka käyttää, käsittelee tai säilyttää ampu-asetta, tulta tai räjähdettä, terveydelle tai ympäristölle vaarallista kemikaalia taikka radioaktiivista ainetta siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen hengelle tai terveydelle tai omaisuudelle. Rangaistusasteikko on sakkoa tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Poliisin esitutkintaan tulee vuosittain noin 200 - 350 epäiltyä varomaton käsittely rikosta.

Esimerkki tuomiosta oikeudessa vuodelta 2019

Rikoslaki 44 luku 12 §: Varomaton käsittely

Vaasan hovioikeus 5.12.2019, Tuomio 19/153307, Asianumero R 18/224

Vastaaja oli suorittanut traktoriin kytketyllä kasvinsuojeluruiskulla rikkakasvien torjuntaa vuokraamallaan peltolohkolla. Peltolohko rajoittui kahteen omakotitalotonttiin. Vastaaja käytti ruiskutukseen rikkakasvien torjuntaan käytettävää Barclay Gallup 360 torjunta-ainetta. Ruiskutus oli suoritettu erittäin tuulisella säällä, vaikka käyttöohjeessa kehoitettiin välttämään tätä. Tuuli oli käynyt vastaajan vuokraaman peltolohkon suunnasta kohti omakotitalokiinteistöjä. Torjunta-ainetta oli kulkeutunut tuulen mukana omakotitalokiinteistöjen alueelle. Vastaaja oli syytteessä sekä rikoslain 44 luvun 12 §:n mukaisesta varomattomasta käsittelystä, että rikoslain 48 luvun 3 §:n ympäristörikkomuksesta. Käräjäoikeus yhtyi syyttäjän näkemykseen torjunta-aineen ruiskuttamistavasta katsoen kuitenkin, että näyttämättä jäi sään olleen erittäin tuulinen. Syyte ympäristörikkomuksesta hylättiin, koska vastaajan ei katsottu menetelleen tahallaan tai törkeän huolimattomasti. Tuomio tuli varomattomasta käsittelystä 10 päiväsakkoa. Lisäksi vastaaja tuomittiin vahingonkorvauksiin asianomistajalle myrkyttynneiden kasvien johdosta. Hovioikeus pysytti pääosin tuomion alentaen jossain määrin vahingonkorvauksia. (ei lainvoimaisuustietoa)

10.4.4. Vaarallisten aineiden kuljetusrikos RL 44 luku 13 §

Vaarallisten aineiden kuljetusrikoksesta tuomitaan se, joka rikkoo tunnusmerkistössä määritellyllä tavalla vaarallisten aineiden kuljetuksesta annetun lain säännöksiä siten, että menettely on omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen hengelle tai terveydelle taikka vaaraa toisen omaisuudelle. Viranomaisien tietoon tapauksia on tullut vuosittain muutamasta alle kaksikymmeneen.

Esimerkki tuomiosta oikeudessa vuodelta 2019

Rikoslaki 44 luku 13 §: Vaarallisten aineiden kuljetusrikos

Etelä-Karjalan käräjäoikeus 6.9.2019, Tuomio 19/138319, Asianumero R 19/618

Vastaaja oli kuljettanut vaarallista ainetta sisältänyttä säiliöautoa vaarallisten aineiden kuljetuksesta annetun lain ja sen nojalla annetun säännöksen vastaisesti siten, että menettely oli ollut omiaan aiheuttamaan vaaraa toisen hengelle tai terveydelle tai toisen omaisuudelle. Hän oli kuljettanut nestemäisellä metaanilla lastattua säiliöautoa Venäjän Petergofista Suomeen Lieksaan. Metaani on palavaa, räjähdysvaarallista kaasua, joka heikossa ilmanvaihdossa aiheuttaa altistuvalla ihmiselle hapenpuutetta ja jopa kuoleman. Vastaaja oli havainnut Venäjän puolella, että kuljetussäiliön venttiili on epäkunnossa ja venttiilistä vuotaa kuljetettavaa metaania. Vastaaja oli kuljettanut säiliöauton rajan yli Suomeen, vaikka vaarallisen aineen kuljetus on kiellettyä tilanteessa, jossa kuljetussäiliö on vaurioitunut ja aineen ominaisuuksien vuoksi kuljetus aiheuttaa vaaraa ihmisille ja omaisuudelle.

Vuoto oli havaittu Imatran rajanylityspaikalla, jossa kuljetus oli pysäytetty. Rajanylityspaikan henkilö- ja tavaraliikenne oli jouduttu estämään kuljetuksen turvallisuuden varmistamisen ajaksi. Venttiili oli saatu kiinni sen jälkeen, kun pelastuslaitos on sulattanut sen lämpimällä vedellä. Vastaaja tuomittiin vaarallisten aineiden kuljetusrikoksesta 40 päivän suuruiseen sakkorangaistukseen ja 80 euron suuruiseen rikosuhrimaksuun. (Lainvoimainen)

10.5. VESILAIN VASTAISET MENETTELYT

Vesilakia koskevat rangaistussäännökset on koottu lain 16 lukuun. Rangaistavia tekoja ovat *vesilain luparikkomus ja vesilain rikkominen*, ellei rikoslaissa ole teosta säädetty ankarampaa rangaistusta. Luparikkomuksena pidetään muun muassa luvanvaraiseen vesitaloushankkeeseen ryhtymistä ilman lupaviranomaisen myöntämää lupaa, vesilain rikkominen koskee muun muassa veden juoksun tai vesistöissä kulun estämistä tai ilmoitusvelvollisuuden laiminlyömistä.

Vesilain rangaistussäännökset, 16 luku 2-3 §	2015	2016	2017	2018	2019
Vesilain luparikkomus VL 16 luku 2 §	1	3	3	5	4
Vesilain rikkominen VL 16 luku 3 §	8	4	6	10	8
Yhteensä	9	7	9	15	12

Taulukko 8: Poliisin kirjaamien vesilaissa rangaistavaksi säädettyjen rikosten määrä 2015 – 2019.

Esimerkki tuomiosta oikeudessa vuodelta 2019

Vesilaki 16 luku 3 §: Vesilain rikkominen

Kymenlaakson käräjäoikeus 3.10.2019, Tuomio 19/142794, Asianumero R 19/846

Syyttäjä vaati vastaajille rangaistusta rikoslain 48 luvun 2 §:n mukaisesta törkeästä ympäristön turmelemisesta. Vastaajat olivat laiminlyöneet selvittää suorittamansa ruoppauksen luvanvaraisuuden ja hakea sille lupaa sekä laiminlyöneet tehdä ruoppauksesta ilmoituksen alueelliselle elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukselle sekä vesialueen omistajalle. Alueelta oli ruopattu noin 50 kuutiota massaa, noin 250 neliömetrin alalta, 20-30 senttimetrin syvyydeltä vesialueella, jossa joen pohja oli voimakkaasti saastunut ympäristölle vaarallisilla dioksiineilla, furaaneilla ja elohopealla. Ruoppaus oli aiheuttanut vesiympäristössä ympäristön pilaantumisen vaaraa, kun ruoppaustyössä sedimenttiin varastoituneet dioksiini- ja furaaniyhdisteet sekä elohopea olivat vapautuneet, sekoittuneet veteen ja levinneet edelleen vesiympäristöön. Ne olivat aiheuttaneet vaaraa ainakin pohjaeläimistöille, mutta todennäköisesti vesieliöstölle laajemminkin ja hetkellisesti merkittävästi kasvattaneet haitta-ainepitoisuuksia joessa. Syyttäjä oli katsonut, että ympäristölle aiheutuneen vahingon vaara oli ollut erityisen suuri ottaen huomioon vapautuneiden ympäristömyrkkyjen voimakas pitoisuus, pysyvyys ja kertyvyys. Lisäksi ihmisille oli aiheutettu merkittävä terveysvaara. Syyttäjä oli esittänyt myös vaihtoehtoiset rikosnimikkeet vesilain rikkomisesta ja vesilain luparikkomuksesta. Vastaajat olivat lisäksi syytettyinä törkeästä ympäristön turmelemisesta sillä perusteella, että voimakkaasti saastunut ruoppausjäte oli läjitetty kiinteistölle. Toimeksiantaja ja ruoppaustyön tilaaja tuomittiin lopulta vesilain 16 luvun 3 §:n mukaisesta vesilain rikkomisesta 20 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen. Menettely siltä osin kuin ruoppausta oli tapahtunut, katsottiin toteennäytetyksi mutta vastaajien ei katsottu voineen mieltää tai tietää vesistön saastuneisuudesta. (ei lainvoimaisuustietoa)

10.6. MUITA LAKEJA KOSKEVAT RIKOKSET

Ympäristöä välittömästi koskevia tai sitä sivuavia rangaistussäännöksiä on edellä esiteltyjen rangaistussäännösten lisäksi yli toistakymmentä. Esimerkiksi jätelain 147 §, ympäristönsuojelulain 225 §, kalastuslain 118 §, maastoliikennelain 25 §, luonnonsuojelulain 58 §, maa-aineslain 17 § ja kalas-

tuksesta Tornionjoen kalastusalueella annetun lain 7 § sisältävät kukin rangaistussäännökseen. Näitä erityissäännöksiä koskevien vähäisten rikkomusten lukumäärä on selvästi suurempi kuin rikoslais- sa tarkoitettujen ympäristö- ja luonnonvararikosten. Taulukossa 9 on esitettyä edellä mainittujen rikkomusten osalta esitutkintaviranomaisten tietoon tulleet tapaukset vuosina 2015 – 2019. Jätelain rikkomisia kirjattiin viime vuonna yhteensä 174 kappaletta. Vuonna 2019 kirjattiin kalastusrikkomuk- sia yhteensä 430 kappaletta. Rangaistussäännöksiä yksittäin tarkastellen muutamat nimikkeet eivät ole ajankohtaistuneet juuri koskaan. Tällaisia ovat esimerkiksi kemikaalirikkomus, rakennussuojelu- rikkomus ja muinaismuistorikkomus. Hyvin harvoin sovellettuja rangaistussäännöksiä ei ole sisälly- tetty alla olevaan taulukkoon. Yhteismääriin katsoen, ympäristörikoksiin luokiteltujen rikkomusten määrä vuonna 2019 on ollut selvästi pienin viiteen vuoteen.

Muita lakeja koskevat rikokset	2015	2016	2017	2018	2019
Jätelain rikkominen	193	215	160	163	174
Kalastusrikkomus	865	602	485	566	430
Maastoliikenne rikkomus	233	251	280	260	174
Luonnonsuojelurikkomus	36	26	28	21	27
Maa-ainesrikkomus	3	4	7	8	4
Kalastuksesta Tornionjoen kalastusalueella annetun lain rikkominen	0	0	0	0	0
Ympäristönsuojelulain rikkominen	9	18	14	18	28
Vaarallisten aineiden kuljetusrikkomus	501	374	419	421	325
Rakentamisrikkomus	27	38	28	23	42
Rakennussuojelurikkomus	0	0	0	0	0
Muinaismuistorikkomus	4	2	3	1	0
Metsästysrikkomus	134	114	63	90	106
Metsärikkomus	4	3	12	22	25
Metsästyslain säännösten rikkominen	207	173	176	173	129
Yhteensä	2216	1820	1675	1766	1464

Taulukko 9: Esitutkintaviranomaisen kirjaamia muita ympäristöä koskevia rangaistavaksi säädettyjä rikoksia 2015 – 2019.

Esimerkki tuomiosta oikeudessa vuodelta 2019

Luonnonsuojelulaki 58 §: Luonnonsuojelurikkomus

Helsingin käräjäoikeus 20.5.2019, Tuomio 19/122956, Asianumero R 17/7284

Vastaaja oli yhtiön puolesta toimiessaan ostanut, hankkinut kaupallisiin tarkoituksiin sekä pitänyt hallussa myyntiä varten Euroopan yhteisön asetuksessa / Luonnonvaraisten kasvien ja eläinten suo- jelemisesta niiden kauppaa sääntelemällä annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 338/97 liitteessä A tarkoitettujen eläinten osia tai johdannaisia mainitun asetuksen artiklan 8 vastaisesti. Vastaaja oli yhti- ön hallituksen puheenjohtajana ja yrittäjänä sekä toimiessaan yrityksen puolesta karhunlihan (*Ursus arctos*) ostosopimuksista ja ostopaikoista päättävänä ja määrävänä henkilönä jättänyt huolehtimat- ta siitä, että karhunlihaa (*Ursus arctos*) ostettaessa ja hankittaessa olisi tapauskohtaisesti selvitetty / varmistettu kaupan kohteena olevalla lihaerällä / sen myyjällä olevan sellainen CITES-säännösten edellyttämä EU-todistus, joka olisi sallinut lihaerän myynnin ja oikeuttanut samalla sen ostamisen eli poikkeamisen lähtökohtaisesti kiellosta mm. ostaa ja hankkia karhunlihaa kaupallisiin tarkoituk- siin. Vastaajan alaisessa liiketoiminnassa oli ostettu / hankittu kaupalliseen tarkoitukseen virolaiselta yritykseltä 99,55 kg karhunlihaa (*Ursus arctos*) varmistautumatta kaupanteon edellytysten täyttymi- sestä ja lihaerä on tuotu Virossa Suomeen, vaikka lihaerällä / myyjällä ei ole ollut sellaista toimival- taisen viranomaisen myöntämää EU-todistusta, joka olisi oikeuttanut lihan myynnin / hankinnan Suomeen. Vastaaja tuomittiin luonnonsuojelurikkomuksesta 30 päiväsakon suuruiseen sakkoran-

gaistukseen. (ei lainvoimaisuustietoa)

Esimerkki tuomiosta oikeudessa vuodelta 2019 (ennen kalastuslain muutosta)

Kalastusrikkomus (Kalastuslaki 118 §)

Pohjois-Karjalan kärjäoikeus 12.6.2019, 19/127199, Asianumero R 19/78

Syyttäjä vaati vastaajalle rangaistusta kalastusrikoksesta ja kahdesta kalastusrikkomuksesta vuosina 2016-2018 välisenä aikana tehdyistä teoista. Teot koskivat kalastuslain nojalla rauhoitettujen kalojen pyydystämistä, kalastuslain 58 §:ssä säädetyn vapauttamisvelvollisuuden laiminlyöntejä ja kalastuslain 48 §:ssä säädetyn pyydysten merkitsemisvelvollisuuksien laiminlyöntejä. Syytteen mukaan vastaaja oli tahallaan kalastanut huomattavassa laajuudessa kalastuslain ja sen nojalla annettujen kalojen rauhoitusta, pyyntikieltoa ja kalojen alamittaa koskevien säännöksiä vastaisesti sekä laiminlyönyt kalastuslain 58 §:ssä säädetyn pyynnin jälkeisen vapauttamisvelvollisuuden. Pyydetyistä kaloista rauhoitettuja rasvaevällisiä taimenia ja järvilohia oli yhteensä 15 kappaletta sekä rasvaevätömiä taimenia ja järvilohia yhteensä 15 kappaletta. Osa kaloista oli ollut myös alamittaisia. Lisäksi syyttäjä vaati menettämään valtiolle rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä vastaajan pyytämien rauhoitettujen kalojen arvon 625 euroa. Hyödyn määrästä ei ollut saatavilla selvitystä, joten hyöty oli arvioitu kalojen painon (25 kg) ja pyydetyn kalan myyntihinnan perusteella (25 euroa/kg), joka vastasi lohifileen hintaa kaupassa.

Kärjäoikeus katsoi esitetyn näytön ja siihen liittyvän epävarmuustekijöiden perusteella, ettei toiminta ollut laajamittaista tai ammattimaista. Teot kuitenkin täyttivät kalastusrikkomuksen tunnusmerkistön. Osa teoista oli vanhentunut kalastusrikkomuksena, joten saaliskaloista otettiin huomioon vain neljä rasvaevällistä järvilohia ja 10 rasvaevätöntä järvilohia. Vastaaja tuomittiin kolmesta kalastusrikkomuksesta yhteensä 20 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen. Kärjäoikeus hylkäsi syyttäjän vaatiman menettämisseuraamusvaatimuksen (625 euroa). (ei lainvoimaisuustietoa)

Esimerkki tuomiosta oikeudessa vuodelta 2019 (kalastuslain muutoksen jälkeen)

Pohjois-Karjalan kärjäoikeus 7.11.2019, 19/148746, Asianumero R 19/1234

Vastaaja oli tahallaan tai huolimattomuudesta kalastanut kalastuslain ja sen nojalla annettujen kalojen rauhoitusta ja pyyntikieltoa koskevien säännösten vastaisesti pyydystämällä rauhoitusajana Vuoksen vesistöön kuuluvasta Lieksanjoesta Lieksankosken voimalaitoksen alapuolelta rasvaevällisen järvilohen (pituus 84 cm). Vastaaja ei noudattanut kalastuslain 58 §:ssä säädettyä vapauttamisvelvollisuutta, vaan otti sen saaliikseen.

Vastaaja tuomittiin menettelystään 25 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen kalastusrikkomuksesta sekä tuomittiin menettämään valtiolle rikoksen tuottamana taloudellisena hyötynä 7 510 euroa Maa- ja metsätalousministeriön uhanalaisten ja taantuneiden kalojen arvoista annetun asetuksen 1.1.4 §:n mukaisesti (614/2019). (ei lainvoimaisuustietoa)

Metsästyslaki 75 §: Metsästyslain säännösten rikkominen

Rovaniemen hovioikeus 10.12.2019, Tuomio 19/153846, Asianumero R 19/604

Vastaaja oli pitänyt koiria luvatta irti vastoin metsästyslain 51 §:n kieltoa. Hän oli joko päästänyt koiransa kytkemättöminä ulos tarpeilleen tai lukinnut koirat umpinaiselle talon verannalle niin huolimattomasti, että koirat olivat päässeet ulos kytkemättöminä. Hänen omistamansa jämtlannin pystykorvan tyyppinen hirvikoira ja toisen henkilön omistama rottweiler -rotuinen koira olivat koirien kiinnipitoaikana menneet asianomistajan poroaidalle, ajaneet siellä takaa poroja, tappaneet yhden poron ja raadelleet yhden poron niin pahoin, että poro oli pitänyt lopettaa. Lisäksi asianomistajan mukaan poroaidalta oli löytynyt myöhemmin kuolleen kantavana ollut vaadin, jolla oli ollut vatsas-

sa yksi vasa sekä tämänkin jälkeen kantavana ollut vaadin on synnyttänyt kuolleen vasan ja edelleen oli löytynyt kantavana ollut vaadin, jolla on ollut vatsassa yksi vasa. Edellä mainittujen kantavien vaatimien kuolemat ja yksi keskenmeno olivat asianomistajan mukaan aiheutuneet koirien aiheuttamasta porojen voimakkaasta stressistä.

Vastaaja tuomittiin edellä mainitun menettelyn johdosta metsästyslain säännösten rikkomisesta 25 päiväsakon suuruiseen sakkorangaistukseen ja noin 8.500 euron vahingonkorvauksiin. Hovioikeus pysytti kärjäoikeuden tuomion. (ei lainvoimaisuustietoa)

Maankäyttö- ja rakennuslaki 185 §: Rakentamisrikkomus

Keski-Suomen kärjäoikeus 20.9.2019, Tuomio 19/139423, Asianumero R 19/1018

Syytteen mukaan vastaajat olivat rakentaneet omistamalleen kiinteistölle noin 9 neliön kokoisen (lattiapinta-ala) ulkorakennuksen ilman vaadittavaa rakennuslupaa tai toimenpidelupaa. Rakennus oli valmistunut v. 2013-2014. He olivat ilman vaadittavaa rakennuslupaa tai toimenpidelupaa pitäneet rakennusta kiinteistöllä siirtämättä sitä ainakin kevääseen 2019 asti. Kaupungin rakennusvalvonta oli antanut vastaajille kehotuksen poistaa rakennus viimeistään 20.6.2014. Määräaikaan mennessä rakennusta ei ollut poistettu. Vastaajat veloitettiin uhkasakkouhkaisella hallintopakkopäätöksellä 4.4.2017 purkamaan tai muuten poistamaan rakennuksen viimeistään 31.5.2017. Vastaajien valitettua hallintopakkopäätöksestä Hämeenlinnan hallinto-oikeuteen, se antoi määräajan 30.6.2018 rakennuksen poistamiseksi. Tätäkään määräaikaa eivät vastaajat noudattaneet ja rakennus oli kevääseen 2019 asti laittomasti, ilman rakennuslupaa, kiinteistöllä samassa paikassa, mihin se rakennettiin v. 2013-2014. Kärjäoikeus katsoi, että asiassa ei ollut näytetty, että vastaajat olisivat ennen 4.4.2017 tehtyä hallintopakkopäätöstä saaneet kaupungilta tietoa siitä, että ilmoituksen tekeminen ei olisi riittänyt. He olivat siten rakentaneet piharakennuksen vilpittömässä mielessä. Näin ollen vastaaja 30.6.2018 jälkeen eli hallinto-oikeuden asettaman poistamisen määräajan jälkeen rakennus oli ollut laittomasti kyseisellä paikalla. Vastaajat olivat siirtäneet rakennuksen keväällä 2019. Kärjäoikeus piti myös uskottavana, että siirto ei olisi onnistunut talven aikana eli maan ollessa lumen tai jään peitossa. Vastaajilla ei ollut ollut kärjäoikeuden mukaan mahdollisuutta toimia toisin ja se katsoi, että näissä olosuhteissa oli jäänyt näyttämättä, että vastaajat olisivat tahallaan jättäneet rakennuksen paikalleen 30.6.2018 jälkeen. Kärjäoikeus hylkäsi syytteet. (ei lainvoimaisuustietoa)

10.6.1. Jätelain rikkominen

Suurin osa ympäristöviranomaisten tai kansalaisten ilmoituksista, jotka on kirjattu jätelain rikkomiseksi, on todennäköisesti roskaamistapauksia tai jätteiden hylkäämistä tai hallitsematonta käsittelyä. Yksityishenkilöt tai yritykset ovat laiminlyöneet velvollisuutensa huolehtia omista jätteistään ja jätteet (esimerkiksi kotitalousjätteet, huonekalut, kodinkoneet tai rakennusjätteet) on hylätty metsiin tai muihin paikkoihin, jonne ne eivät kuulu. Siivoamisesta aiheutuu yhteiskunnalle ja joskus myös yksityisille kiinteistönomistajille kuluja.

Tullin tutkimissa jätelain rikkomisessa on ollut pääasiassa kyse käytettyjen akkujen viennistä Suomesta Viroon ja muualle Baltiaan. Tekijöinä ovat toimineet Viron, Latvian ja Liettuan kansalaiset.

10.6.2. Havaitut öljypäästöt ja määrätyt öljypäästömaksut

Rajavartiolaitoksen suorittama alusöljypäästöjen valvonta ulottuu Suomen merialueiden ja talousvyöhykkeen lisäksi Suomenlahdella Viron ja Pohjanlahdella Ruotsin merialueille. Alusöljypäästövalvonnan yhteydessä aluemerialueella ja talousvyöhykkeellä verekseltään havaitut öljypäästöt saadaan tehokkaasti todennettua sekä saatettua päästön aiheuttaja hallinnollisen öljypäästömaksusääntelyn piiriin. Valvontaa suoritetaan Rajavartiolaitoksen Dornier-lentokoneilla merialueilla lähes päivittäin.

Rajavartiolaitos osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön Itämeren alueen merellisen ympäristön-suojelukomission (HELCOM) yhteisesti sovittujen periaatteiden mukaisesti. Edellä mainittu yhteistyö

öljypäästöjen havaitsemiseksi on käytännön tasolla osoittanut toimivuutensa. Vilkkaimpia laivareittejä valvotaan yhteistyössä etenkin Ruotsin ja Viron kanssa. Päästövalvonnassa kansainvälinen rajat ylittävä yhteistyö on tärkeää erityisesti kapealla Suomenlahdella, jossa laivat kulkevat Viron ja Suomen talousvyöhykkeiden rajalla. Suomi osallistuu aktiivisesti myös kansainvälisiin valvontaoperaatioihin, joissa ennalta määriteltyä merialuetta tarkkaillaan tehostetusti usean maan valvontalentokoneen voimin.

Sekä Suomen, Ruotsin että Viron valvontalentokoneissa on ympäristövalvontalaitteet, joilla meriliikennettä voidaan seurata myös huonolla säällä ja pimeässä. Sivukulmatutkalla voidaan havaita öljypäästöjä jopa kymmenien kilometrien päästä valvontakoneen lentoreitistä. Koneissa on myös alusten tunnistamiseen soveltuvat laitteistot. Euroopan meriturvallisuusvirasto (EMSA) satelliittikuvapalvelun kautta saatiin myös satelliittikuvia epäilyistä öljypäästöistä.

Vuoden 2019 aikana Rajavartiolaitoksen tietoon tuli 52 varmistettua öljypäästöä, kun vuonna 2018 tietoon tulleita tapauksia oli 23 Suomen merialueilla. Öljypäästöjen määrä kasvoi yli kaksinkertaiseksi, mutta määrä on silti lähellä viimeisen 10 vuoden keskiarvoa. Valtaosa havaituista päästöistä tapahtui sataman tai rannikon tuntumassa, ja ne olivat määrältään hyvin pieniä. Öljypäästövalvonnan painopistealueet ovat talousvyöhyke ja aluemerä. Näillä alueilla tapahtuneet öljypäästöt ovat viime vuosien tapaan pysyneet vähäisinä. Painopistealueella havaittiin toimintavuonna yhteensä neljä öljypäästöä, joista yksi oli kooltaan huomattavan suuri. Kolmea öljypäästöä lukuun ottamatta toimintavuoden öljypäästöt olivat kuitenkin olleet päästetyn öljyn määrän osalta pieniä.

Vuonna 2019 aloitettiin kolme uutta hallinnollista öljypäästötutkintaa öljypäästömaksun edellytysten selvittämiseksi. Öljypäästömaksupäätöksiä tehtiin kaksi kappaletta, joissa molemmissa myös määrättiin öljypäästömaksu maksettavaksi.

Korkeimmassa oikeudessa oli vireillä Rajavartiolaitoksen vuonna 2011 määräämää öljypäästömaksua koskeva valitus. Kyseistä öljypäästömaksua koskeva valitusprosessi on käynnistynyt vuonna 2011 ja asiaa on käsitelty eri oikeuskysymysten osalta kaikissa oikeusasteissa. Vuonna 2014 korkein oikeus kumosi Rajavartiolaitoksen valituksesta hovioikeuden päätöksen, jolla hovioikeus oli kirjallisessa menettelyssä tekemällään päätöksellä vapauttanut valittajan Rajavartiolaitoksen määräämästä öljypäästömaksusta. Samalla korkein oikeus palautti asian vielä tietyiltä osin hovioikeuden käsiteltäväksi. Hovioikeus käsiteli asian uudelleen ja päätöksellään pysytti Rajavartiolaitoksen määräämän öljypäästömaksun. Vuonna 2015 korkein oikeus myönsi valittajalle valitusluvan hovioikeuden viimeisimmästä päätöksestä. Korkein oikeus teki vuonna 2016 Euroopan Unionin tuomioistuimelle ennakkoratkaisupyynnön asiassa. Joulukuussa 2017 Euroopan Unionin tuomioistuin järjesti asiassa suullisen käsittelyn, johon myös Suomi osallistui. Euroopan Unionin tuomioistuimen julkisasiamiehen ratkaisu julkistettiin helmikuussa ja tuomioistuin antoi ratkaisunsa heinäkuussa 2018.

Korkein oikeus antoi kesäkuussa 2019 asiassa tuomion, jolla se vapautti aluksen Rajavartiolaitoksen määräämästä öljypäästömaksusta sekä määräsi aluksen puolesta asetetun vakuuden palautettavaksi. Lisäksi Suomen valtio veloitettiin korvaamaan vastapuolelle osa oikeudenkäyntikustannuksista sekä korvaus oikeudenkäynnin viivästyisestä. Tapauksen tarkempi kuvaus ilmenee asiaa koskevasta tapausselostesta jäljempänä.

10.6.3. Alusöljypäästöjen esitutkinta

Rajavartiolaitoksen ja Poliisihallituksen välisen yhteisymmärrysmuistion mukaisesti alusöljypäästöjen esitutkintavastuut siirrettiin poliisilta Rajavartiolaitokselle vuoden 2011 alusta lukien. Yhteisymmärrysmuistiolla toimivaltaiset esitutkintaviranomaiset sopivat esitutkintavastuun siirtämisestä aluevesillä ja Suomen talousvyöhykkeellä Rajavartiolaitokselle. Poliisi suorittaa kuitenkin edelleen alusöljypäästöjen esitutkinnan sisävesialueilla sekä myös niissä tapauksissa, joissa esitutkintatoimenpiteiden laatu tai laajuus sitä edellyttää tai poliisi vaatii esitutkintaa siirrettäväksi itselleen esimerkiksi muuhun vakavaan rikokseen olevan liitynnän johdosta.

Rajavartiolaitoksessa alusöljypäästöjen esitutkinta, kuten myös öljypäästömaksua koskeva hallinnollinen tutkinta, on keskitetty Länsi-Suomen merivartiostoon. Merelliseen ympäristörikosten esitutkintaa suorittavat aihealueeseen erikoistuneet tutkinnanjohtaja ja tutkija. Suomenlahden merivartiosto ja Vartiolentolaivue tukevat Länsi-Suomen merivartiostoa myös alusöljypäästöjen esitutkintaan liittyvissä toimenpiteissä.

Toimintavuonna 2019 aloitettiin esitutkinta talousvyöhykkeellä tapahtuneen huomattavan suuren öljypäästön johdosta. Lisäksi ympäristörikkomuksina tutkittiin seitsemän tapausta, joista seuraamuksena annettiin kaksi sakkovaatimusta ja yksi huomautus. Kahden tapauksen tutkinta jatkuu edelleen ja kahden muun osalta tutkinta on päätetty päästön vähäisyyden perusteella.

Hallinnollinen öljypäästömaksu merellisestä alusöljypäästöstä Suomen talousvyöhykkeellä

Helsingin käräjäoikeuden merioikeus 30.1.2012, nro 12/4786 (L 11/30287 ja L11/49873), Helsingin hovioikeus 31.1.2013, nro 297 (S 12/708), Korkein oikeus 4.6.2014 nro 1197 (S2013/271), Helsingin hovioikeus 18.11.2014 nro 2179 (S14/1591), Korkein oikeus 25.6.2019 nro1159 (S2015/71) ja Euroopan unionin tuomioistuin 11.7.2018, C-15/17

Heinäkuussa 2011 Rajavartiolaitoksen valvontalennolla ollut ilma-alus havaitsi Panaman lipun alla purjehtivan ja kauttakulussa olevan rahtialuksen päästävän öljyä mereen Inkoon eteläpuolella Suomen talousvyöhykkeellä. Päästö loppui Rajavartiolaitoksen ilma-aluksen oltua yhteydessä alukseen ja alus jatkoi matkaansa Pietariin.

Rajavartiolaitoksen ilma-alus dokumentoi päästön valokuvin sekä videotallenteelle ja öljynäytteet otettiin merestä. Päästön pituus oli 37 kilometriä ja sen leveys oli vähintään 10 metriä. Merestä otetut näytteet toimitettiin Keskusrikospoliisin rikostekniseen laboratorioon analysointia varten. Ilma-aluksen miehistö arvioi päästön määräksi kansainvälisesti vakiintuneen laskentatavan mukaan 0,898–9,050 kuutiota eli noin 900–9000 litraa.

Liikenteen turvallisuusvirasto teki Venäjän toimivaltaiselle viranomaiselle alusta koskevan Port State Control pyynnön, jonka nojalla Venäjän viranomaiset ottivat aluksesta öljyn vertailunäytteet. Keskusrikospoliisin rikostekninen laboratorio vahvisti, että merinäytteistä on todettu mineraalipohjaista öljyä. Myös Suomen ympäristökeskukselta saatiin alustava lausunto öljypäästön ympäristövaikutuksista. Rajavartiolaitos pysäytti aluksen Hangon eteläpuolella sen ollessa takaisintulomatalla ja asetti matkan jatkamisen ehdoksi 17 112 euron suuruisen vakuusmaksun. Tällöin Rajavartiolaitoksella oli jo selviä objektiivisia todisteita päästön laadusta, laajuudesta sekä sen ympäristövaikutuksista. Aluksen pysäyttämistä koskeva päätös peruutettiin ja alus pääsi jatkamaan matkaansa sen jälkeen, kun aluksen puolelta oli asetettu sille öljypäästömaksusaatavan turvaamiseksi määrätty vakuus.

Asiassa suoritetun hallinnollisen tutkinnan jälkeen syyskuussa 2011 Rajavartiolaitos määräsi aluksen omistajalle 17 112 euron suuruisen öljypäästömaksun. Asiassa oli aloitettu myös esitutkinta. Lokakuussa 2011 syyttäjät määräsi tutkinnanjohtajan esityksestä, että asian esitutkinta lopetetaan kustannussyistä esitutkintalain (449/1987) 4 § 4 momentin nojalla.

Aluksen omistaja sekä sen laivanisäntä valittivat Helsingin käräjäoikeuden merioikeuteen aluksen pysäyttämistä ja vakuuden asettamista koskevista turvaamistoimenpiteistä sekä alukselle määrätystä öljypäästömaksusta. Ensimmäistä kertaa tuomioistuimen arvioitavaksi tulivat Rajavartiolaitoksen suorittamat edellä mainitut turvaamistoimenpiteet sekä merenkulun ympäristönsuojelulain (1672/2009) 3 luvun 1 §:n 1 momentin mukaisen öljypäästömaksun korotetun kynnyksen (huomattavuus-kriteeri) soveltaminen kauttakulussa olleen ulkomaisen aluksen talousvyöhykkeellä tapahtuneeseen öljypäästöön. Tammikuussa 2012 antamallaan tuomiolla merioikeus hylkäsi valittajan valitukset sekä turvaamistoimiasian että öljypäästömaksun osalta.

Aluksen omistaja valitti merioikeuden tuomiosta Helsingin hovioikeuteen. Valituksessa hovioikeuteen oli edelleen riidanalaista se, oliko öljypäästöstä aiheutunut huomattavaa vahinkoa tai sen vaa-

raa Suomen rantaviivalle tai siihen liittyville eduille taikka Suomen aluemerren tai talousvyöhykkeen luonnonvaroilta ja oliko Suomen viranomaisilla ollut toimivaltaa kauttakulussa olleen ulkomaisen aluksen öljypäästön johdosta. Lisäksi valituksessa esitettiin uusi väite, jonka mukaan Rajavartiolaitos olisi määrännyt öljypäästömaksun väärälle oikeushenkilölle.

Hovioikeus ratkaisi asian tammikuussa 2013 kirjallisessa menettelyssä antamallaan päätöksellä, jossa se katsoi öljypäästömaksun määrätyn väärälle taholle. Hovioikeus vapautti valittajan öljypäästömaksusta sekä määräsi oikeudenkäyntikuluja valtion maksettavaksi. Hovioikeus ei oikeaa vastuuta koskevassa kysymyksessä omaksumansa kannan vuoksi lausunut lainkaan öljypäästömaksun perusteista. Hovioikeuden tuomio ei ollut yksimielinen. Erimieltä ollut hovioikeudenneuvos olisi hylännyt sekä valituksen että oikeudenkäyntikulut perusteettomina.

Korkein oikeus myönsi tammikuussa 2014 Rajavartiolaitokselle valitusluvan asiassa ja määräsi, ettei hovioikeuden päätöstä oikeudenkäyntikuluja koskevin osin panna toistaiseksi täytäntöön. Kesäkuussa 2014 antamallaan päätöksellä korkein oikeus kumosi hovioikeuden päätöksen todeten, että Rajavartiolaitos on voinut määrätä öljypäästömaksun aluksen omistajalle. Edelleen korkein oikeus palautti asian käsiteltäväksi uudelleen Helsingin hovioikeuteen öljypäästömaksun perusteiden arviointia varten.

Asia käsiteltiin lokakuussa 2014 Helsingin hovioikeudessa suullisessa pääkäsittelyssä ja marraskuussa 2014 antamallaan päätöksellä hovioikeus hyväksyi merioikeuden johtopäätöksen siitä, että aluksen öljypäästö on aiheuttanut Suomen rantaviivalle, siihen liittyville eduille sekä Suomen aluemerren tai talousvyöhykkeen luonnonvaroilta huomattavaa vahinkoa tai ainakin sen vaaraa. Aluksen öljypäästön katsottiin rikkoneen sekä MARPOL 73/78 -sopimusjärjestelyn että kansallisen merenkulun ympäristönsuojelulain määräyksiä. Hovioikeus ei siten nähnyt aiheutta merioikeuden päätöksen lopputuloksen muuttamiseen. Myös rahavakuuden asettamista koskeva turvaamistoimi jätettiin merioikeuden määräämin tavoin pidettäväksi voimassa kunnes öljypäästömaksua koskeva päätös on pantu täytäntöön tai asiassa toisin määrätään. Hovioikeuden ratkaisu oli yksimielinen.

Vuonna 2015 korkein oikeus myönsi valittajalle valitusluvan hovioikeuden edellä mainitusta viimeisimmästä päätöksestä. Korkeimmassa oikeudessa oli kysymys siitä, että onko aluksen öljypäästöstä aiheutunut merenkulun ympäristönsuojelulain 3 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua huomattavaa vahinkoa tai sen vaaraa.

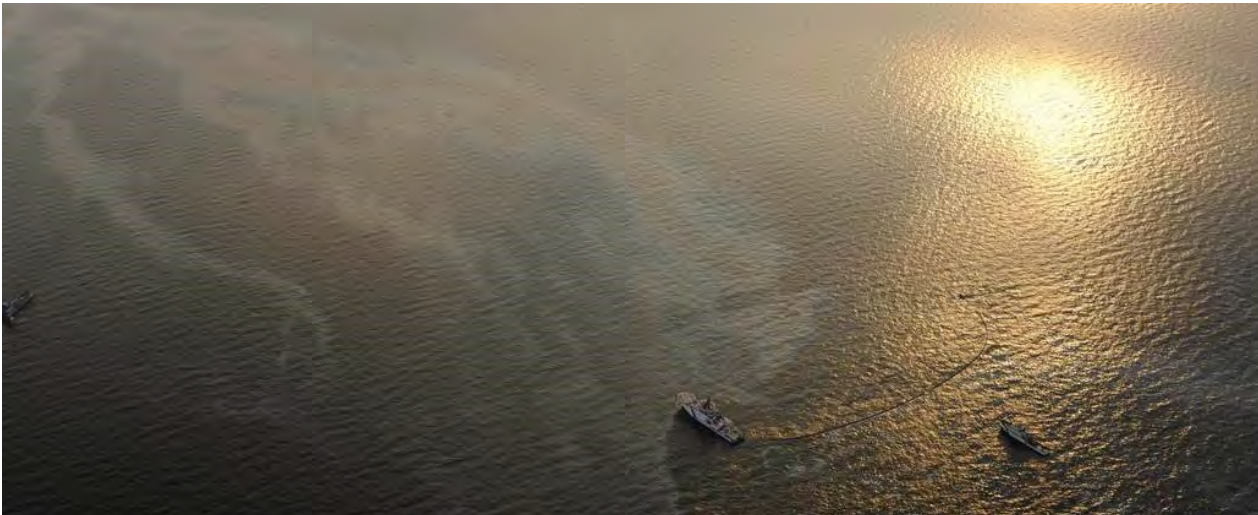
Korkein oikeus teki Euroopan unionin tuomioistuimelle ennakkoratkaisupyynnön asiassa. Joulukuussa 2017 Euroopan unionin tuomioistuin järjesti Luxemburgissa asian suullisen käsittelyn, johon myös Suomi osallistui. Euroopan unionin tuomioistuimen julkisasiamiehen ratkaisu julkistettiin helmikuussa ja tuomioistuin antoi oman ratkaisunsa ennakkoratkaisukysymyksiin heinäkuussa 2018. Kyseisestä tuomiosta ei ilmennyt mitään sen kaltaisia seikkoja, joiden perusteella Rajavartiolaitoksen toimenpiteet olisi voitu katsoa olleen unionin oikeuden vastaisia. Rajavartiolaitoksen käsityksen mukaan tuomio tuki kantaa, jonka mukaan Suomen viranomaisten toteuttamat toimet ovat olleet merioikeusyleissopimuksen ja unionin lainsäädännön mukaisia.

Korkein oikeus antoi kesäkuussa 2019 tuomionsa, jolla se vapautti aluksen varustamon sille 2011 määrätystä öljypäästömaksusta sekä velvoitti valtion korvaamaan osan vastapuolen vaatimista oikeudenkäyntikuluista. Lisäksi valtio tuomittiin korvaamaan vastapuolelle oikeudenkäynnin viivästymisestä 1 500 euroa. Päätös öljypäästömaksua koskevan vakuuden asettamisesta raukesi ja Oikeusrekisterikeskus palautti aluksen puolesta aiemmin asetetun rahavakuuden sen asettajalle.

Korkeimman oikeuden tuomion mukaan asia ei ole ollut erityisen laaja, mutta sitä voitiin pitää oikeudellisesti vaativana, koska ratkaistavana on ollut kansainvälisen sopimuksen tulkintaan liittyvä kysymys, josta ei ole aikaisempaa oikeuskäytäntöä ja josta on ollut tarpeen pyytää ennakkoratkaisua unionin tuomioistuimelta. Tiedossa ei myöskään ollut, että huomattavuuden arvioinnista olisi muodostunut vakiintunutta merioikeusyleissopimuksen tulkintakäytäntöä. Lisäksi oikeuskirjallisuudessa on esitetty huomattavan vahingon kynnyksen osalta erilaisia näkemyksiä.

Korkein oikeus asetti tuomiossaan näyttökynnyksen asiassa huomattavan korkealle todeten, ettei asiassa ole esitetty selvitystä tai edes arviota siitä, kuinka suuri on ollut veteen sekoittuneen tai pohjaan painuneen öljyn osuus. Selvittämättä oli jäänyt myös mihin suuntaan ja millä nopeudella öljy on tapahtuman jälkeen levinnyt. Tuomiossa viitattiin Suomen ympäristökeskuksen ympäristövahinkoa koskevaan lausuntoon, jonka mukaan öljyllä on voinut olla lausunnossa mainittuja haittavaikutuksia Suomen talousvyöhykkeellä ja öljypäästön laajuus ja leviäminen huomioiden haitallisten vaikutusten on voitu odottaa ulottuvan suhteellisen laajalle alueelle ja kohdistuvan useisiin eri lajeihin. Odotettavissa olleiden vaikutusten voimakkuudesta ja kestosta ei ollut korkeimman oikeuden mukaan kuitenkaan esitetty sellaista selvitystä, jonka perusteella voitaisiin katsoa, että päästö olisi aiheuttanut huomattavan vahingon tai sen vaaran talousvyöhykkeen luonnonvaroilta. Lisäksi katsottiin puutteellisesti selvitetyn se, millä todennäköisyydellä tapauksen olosuhteissa öljyä olisi voinut päätyä Suomen rannikolle tai läheiselle Natura-alueelle.

Korkeimman oikeuden tuomion myötä on ryhdytty selvittämään mahdollisia lainsäädännön muutostarpeita merenkulun ympäristönsuojelulakiin. Myös viranomaisyhteistyötä on tiivistetty sekä ryhdytty toimenpiteisiin erityisesti öljypäästöjen ympäristövahinkoja koskevan lausunnonantomenettelyn kehittämiseksi sekä ylipäätään saatavissa olevan näytön kartoittamiseksi.

Kuva 10. Rajavartiolaitoksen öljyntorjuntakalustoa työssään Suomen Leijonan majakan alueella kesäkuussa 2019, kuvaaja Rajavartiolaitos.

10.7. YMPÄRISTÖRIKOSTEN MÄÄRISTÄ SYYTÄJILLÄ JA TUOMIOISTUIMISSA

Syytäjälaitoksen tilastojen mukaan ympäristö- ja luonnonvararikoksia (jatkossa ympäristörikoksia) on vuosittain saapunut syyttäjäille seuraavasti.

Ympäristörikokset	2015	2016	2017	2018	2019
Ympäristön turmeleminen RL 48 luku 1 §	68	65	79	91	71
Törkeä ympäristön turmeleminen RL 48 luku 2 §	7	5	3	10	7
Ympäristörikkomus RL 48 luku 3 §	18	34	32	34	30
Tuottamuksellinen ympäristön turmeleminen RL 48 luku 4 §	4	3	0	2	0
Luonnonsuojelurikos RL 48 luku 5 §	23	8	20	17	19
Rakennussuojelurikos RL 48 luku 6 §	1	3	1	1	1
Yhteensä	121	118	135	155	128

Taulukko 10: Syyttäjäille 2015 - 2019 saapuneet ympäristörikokset sekä -rikkomukset.

Rikoslain luonnonvararikokset	2015	2016	2017	2018	2019
Metsästysrikos RL 48 a luku 1 §	97	41	36	32	39
Törkeä metsästysrikos RL 48 a luku 1 a §	7	2	5	9	7
Kalastusrikos RL 48 a luku 2 §	1	1	4	4	1
Metsärikos RL 48 a luku 3 §	0	1	0	1	0
Laiton Etelämanneralueen mineraaliesiintymään kajoaminen RL 48 a luku 3 a §	0	0	0	0	0
Puutavararikos RL 48 a luku 3 b	0	0	0	0	0
Laittoman saaliin kätkeminen RL 48 a luku 4 §	0	0	0	0	0
Törkeä laittoman saaliin kätkeminen RL 48 a luku 4 a §	0	0	0	0	0
Yhteensä	105	45	45	46	47

Taulukko 11: Syyttäjille 2015 - 2019 saapuneet luonnonvararikokset.

Terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia rikoksia	2015	2016	2017	2018	2019
Terveysrikos RL 44 luku 1 §	3	5	6	5	7
Terveyden vaarantaminen (RL 34:4)	0	0	1	1	0
Törkeä terveyden vaarantaminen (RL 34:5)	0	0	0	0	0
Eläintaudin leviämisaarantamisen aiheuttaminen (RL 44:4 a)	0	1	0	1	2
Geenitekniikkarikos (RL 44:9)	0	0	0	0	0
Ydinenergian käyttörikos (RL 44:10)	0	1	1	0	0
Räjähderikos RL 44 luku 11 §	63	48	49	70	42
Varomaton käsittely RL 44 luku 12 §	48	67	53	59	63
Radioaktiivisen aineen hallussapitorikos (RL 44:12 a)	0	0	0	0	0
Vaarallisten aineiden kuljetusrikos RL 44 luku 13 §	2	4	0	4	5
Yhteensä	116	126	110	140	119

Taulukko 12: Syyttäjille 2015 - 2019 saapuneet terveyttä ja turvallisuutta vaarantavia rikokset.

Vesilain rangaistussäännökset	2015	2016	2017	2018	2019
Vesilain luparikkomus VL 16 luku 2 §	3	1	3	1	1
Vesilain rikkominen VL 16 luku 3 §	1	2	0	0	3
Yhteensä	4	3	3	1	4

Taulukko 13: Syyttäjille 2015 - 2019 saapuneet vesilain rangaistussäännökset.

Muita lakeja koskevat rikokset	2015	2016	2017	2018	2019
Jätelain rikkominen	19	19	21	22	12
Kalastusrikkomus	11	10	18	17	0
Maastoliikenneriikkomus	7	10	10	9	4
Luonnonsuojelurikkomus	9	7	10	0	4
Metsästysrikkomus	30	18	11	16	13
Metsärikkomus	3	3	4	10	4
Ympäristönsuojelulain rikkominen	1	6	2	2	7
Vaarallisten aineiden kuljetusrikkomus	5	7	2	2	5
Rakentamisrikkomus	9	16	16	8	12
Maa-ainesrikkomus	0	5	1	0	4
Yhteensä	94	101	95	86	65

Taulukko 14: Syyttäjille 2015 - 2019 saapuneet muut ympäristöä koskevat rangaistavaksi säädetyt rikokset.

Syyttäjät nostivat vuonna 2019 syytteen rikoslain 48 luvun mukaisissa rikoksissa 65 kertaa eli 52,4 % tapauksista. Syyteharkinta-aika oli keskimäärin 5,96 kuukautta. Rikoslain 48a luvun mukaisissa rikoksissa syytteitä nostettiin 33 kappaletta, mikä vastasi 71,7 % tapauksista. Näissä syyteharkinta-aika oli keskimäärin 4,04 kuukautta.

Vuosi	Tuomittu syytteen mukaisesti	Syyte hylätty kokonaan tai osittain	Hylkäämis-prosentti	Kaikki ratkaisut
2015	176	48	21,43 %	224
2016	160	50	23,81 %	210
2017	113	37	24,67 %	150
2018	157	41	20,71 %	198
2019	142	52	22,71 %	229

Taulukko 15: Ympäristö- ja luonnonvararikosten kokonaan tai osittain hylättyjen syytteiden lukumäärin ja prosenttiosuuskien kehitys 2015 - 2019.

Keskimääräinen sakkorangaistus rikoslain 48 luvun 1 §:n rikoksesta on viime vuosina ollut noin 50 päiväsakkoa.

10.8. ESITUTKINTAVIRANOMAISEN TIEToon TULLEET SEKÄ SYYTEHARKINTAAN SIIRTYNEET YMPÄRISTÖRIKOKSET

Kansallinen ympäristörikosseurantatyöryhmä on seurannut ympäristörikollisuutta jo vuodesta 1997 alkaen. Ympäristörikoksia koskevat rangaistussäännökset on koottu Suomessa rikoslakiin siltä osin, kun teosta voi seurata vankeusrangaistus. Lievempiä rangaistussäännöksiä on lisäksi useissa muissa laeissa. Tämä vaikuttaa ympäristörikosten seurantaan kuin myös se, mitkä rikokset määritellään ympäristörikoksiksi. Lainsäädännössämme on säädetty rangaistaviksi useita tekoja, jotka sivuavat myös ympäristöasioita. Kaikkia ympäristöön liittyviä laiminlyöntejä ja rikoksia on siten vaikea ottaa seurannassa huomioon. Tässä raportissa seurataan pääsääntöisesti rikoslaisissa rangaistavaksi määritellyjä ympäristörikoksia.

Tullin tietoon ja esitutkintaan edenneet ympäristörikokset sekä erilaiset ympäristörikoselementtejä sisältävät rikkomukset ovat pääasiassa koostuneet sähkö- ja elektroniikkalaiteromun (SER) ja romuakkujen viennistä. Tullin tutkimissa luonnonsuojelurikoksissa ja -rikkomuksissa kyse on yleensä mm. postilähetyksinä tai matkustajatuomisina maahantuoduista luvanvaraisista eläin- ja kasvisperäisistä tavaroista. Joissain tapauksissa rikokset on tehty liiketoiminnan yhteydessä. Tutkituissa tapauksissa tekijöinä ovat olleet suomalaiset ja ulkomaiset luonnolliset henkilöt sekä myös suomalaiset oikeushenkilöt. Tekotapoja on kuvattu tarkemmin edellä olevissa kappaleissa. Tullin esitutkintaan saapuneiden ympäristö- ja luonnonsuojelurikosten määrä on edelliseen vuoteen verrattuna laskenut hieman.

Rajavartiolaitoksen tutkintaan tulleet ympäristörikokset ovat olleet tyypillisesti niitä, jotka paljastuvat Rajavartiolaitoksen rajanylityspaikkojen ulkopuolella suorittaman rajojen valvonnan yhteydessä. Rajavartiolaitoksella on erittäin hyvät edellytykset ympäristöön liittyvän valvonnan suorittamiseen, koska valvontatoimintaa tehdään niin maalla, merellä kuin ilmassakin ja käytössä on asianmukainen kalusto tehtävien suorittamista varten. Ympäristörikoksia tulee Rajavartiolaitoksen tietoon myös sivullisten ilmoitusten perusteella.

Rajavartiolaitoksen kirjaamien ympäristö- ja luonnonvararikosten määrä on kääntynyt laskuun edelliseen vuoteen verrattuna. Vuonna 2018 Rajavartiolaitos aloitti esitutkinnan 201 tapauksessa ja vuonna 2019 yhteensä 188 tapauksessa koskien taulukoiden mukaisia ympäristö- ja luonnonvararikoksia tai rikkomuksia.

Näiden lisäksi vuonna 2019 Rajavartiolaitos kirjasi myös neljä luvatonta pyyntiä koskevaa tapausta. Erityisesti Rajavartiolaitoksen paljastamien metsästyksen ja kalastukseen liittyvien tekojen sekä maastoliikenne rikkomusten määrät kääntyivät selkeään laskuun edelliseen vuoteen verrattuna.

11. LOPPUARVIOINTI

Luonto- ja ympäristöarvojen merkitys ja niiden suojelu ovat viime aikoina korostuneet johtuen osaltaan yhteiskunnallisesta keskustelusta, joka liittyy kysymyksiin ilmastonmuutoksesta ja alkuperäisen monimuotoisen luonnon ja eliöstön uhanalaisuuden lisääntymisestä. Onkin odotettavissa, että lähiaikoina tullaan antamaan uutta tiukempaa sääntelyä, joka tuo lisää kustannuksia muun muassa päästöjen vähentämisen sekä jätteiden ja maa-ainesten käsittelyn muodossa. Tämän johdosta ympäristörikokset, joissa pyritään välttämään päästöjen ja jätteiden asianmukaisesta käsittelystä aiheutuvia lisääntyviä kustannuksia sekä vaadittavia suojeluinvestointeja, ovat vaarassa muodostua toimijoille yhä tuottoisammaksi rikoshyödyksi. On todennäköistä, että viranomaisten tietoon tuleva ympäristörikollisuus tulee lähivuosina lisääntymään viranomaisten toiminnan tehostumisen ja tiukentuneen sääntelyn takia.

Törkeät ympäristön turmelemisen tekemuodot toteutetaan tyypillisesti liiketoiminnan yhteydessä. Ympäristön turmelemiset liittyvät yleensä jätteiden, jätemaan ja erilaisten kemikaalien säilytykseen, käsittelyyn tai maastoon dumpaamiseen sekä luvattomaan maanottoon tai maa-ainesten käsittelyyn ja säilyttämiseen. Ympäristön turmelemisia on ilmennyt muun muassa lietalannan, eläinten ruhojen ja hävitykseen menevän sadon käsittelyssä. Liiketoiminnassa tapahtuville ympäristön turmelemisille on tyypillistä, että niihin liittyy merkittäviä rikoshyötyjä, aiheutettuja vahinkoja sekä huomattavia ennallistamiskustannuksia.

Ympäristörikosten vakavuutta arvioitaessa huomioonotetuksi tulevat ensisijaisesti ympäristöarvot, mitkä ovatkin ympäristörikosten ensisijaisia suojelun kohteita. Ympäristörikosten vakavuutta ja ympäristöarvojen merkitystä arvioitaessa voitaisiin enemmän painottaa rikoksella aiheutettujen ympäristövahinkojen korjaamiseen vaadittavien kustannusten, mahdollisten ennallistamiskulujen määrää. Ennallistamiskulut saattavat vähäisiltäkin tuntuissa ympäristörikoksissa nousta suuressi, mikä ilman niiden huomioonottamista voi vääristää eri rikoslajien keskinäistä vertailua ja johtaa suhteellisuusperiaatteesta poikkeavaan muihin rikoslajeihin lievempään oikeuskäytäntöön.

Kiertotalousteknologiaan liittyvä rikollinen toiminta tulee lähivuosina kasvamaan. Läntisen Euroopan maissa on jo ollut rikostutkinnassa muun muassa biopolttoaineisiin liittyviä tapauksia. Järjestäytyneet rikollisuus hakeutuu sellaisille yhteiskunnan alueille, josta on saatavissa mahdollisimman suuret rikoshyödyt.

Ympäristörikoksia koskevan tilannekuvan perusteella korostuvat valvonta- ja esitutkintaviranomaisien keskinäisen yhteistyön sujuvuus, rikosten ennalta estäminen ja paljastaminen, rikoshyödyn pois ottaminen, tiedottaminen sekä kansallisen ympäristörikostorjunnan strategian ja toimenpideohjelman toteuttaminen. Kansallinen strategiaryhmä jatkaa hyväksi havaittua toimintaansa ja päivittää ohjelmaansa säännöllisesti.

Ympäristövalvontaviranomaisilla on keskeinen rooli ympäristönsuojelun ja -valvonnan kehittämisessä ja tätä kautta ympäristörikosten ennalta estämisessä. Valvontaviranomaisten ennalta estävässä työssä onnistuminen vähentää esitutkintaviranomaisien tutkintaan tulevien ympäristörikosten määrää. Viranomaisten yhteistoiminnan kehittämisessä korostuu alueellisten yhteistyöryhmien aktiivinen toiminta. Poliisissa on toiminnassa ympäristörikosten osalta poliisilaitosten aluetyöryhmät, jotka ovat edesauttaneet viranomaisyhteistyötä sekä muodostamaan ympäristörikosten tilannekuvaa Suomessa. Hyvällä alueellisella yhteistyöllä pyritään reagoimaan lainvastaisiin menettelyihin tehokkaasti ja nopeasti.

Ympäristörikoksissa voi syntyä merkittävää rikoshyötyä tai laitonta etuutta. Jotta rikos ei olisi tekijälleen kannattavaa, tulee rikoshyödyn jäljittämiseen ja sen pois ottamiseen kiinnittää erityistä huomiota myös ympäristörikosten esitutkinnassa. Rikoshyödyn jäljittämisen ja pois ottamisen korostuu eri viranomaisten välinen toimiva yhteistyö. Rikoshyödyn arvioiminen ei aina ole yksiselitteistä

tutkintapyynnön tekohetkellä. Mahdollinen rikoshyöty ei aina ole tiedossa tai riittävän hyvin yksilöitynä esitutkinnan alkuvaiheessa. Rikoshyödyn määrää arvioidaan läpi esitutkinnan. Rikoshyödyt tai osa niistä saattavat jäädä vaatimatta, jos niitä ei tutkintapyynnössä osata tai voida tuoda riittävällä tavalla esille.

Viranomaisten toimenpiteistä, tutkinnan tuloksista ja tuomioistuinten ratkaisuista tiedottamisella voidaan lisätä ympäristörikosten ennalta estävyyttä. Ympäristörikosten osalta koulutuksen ja ohjauksen tulisi olla jatkuvaa. Kansallinen ympäristörikosten seurantatyöryhmä korostaa ympäristörikosten osalta viranomaisten osaamisen lisäämistä ja resurssien kohdentamista siten, että ympäristörikos-
torjunnan erityisosaaminen lisääntyy.

